

98. Aantekeningen, mei – juni 2025

Pieter Wisse

98.1

Als antwoordpoging op wat ik opvatte als jouw vraag naar veronderstellingen van Menno ter Braak heeft het even geduurd. Ik heb ermee gewacht, herstel, ben ervoor dóórgegaan met het lezen van **De verschikkingen van het denken, Over Menno ter Braak**. Dat boek van Michel van Nieuwstadt acht ik in verband met jouw vraag in zoverre belangwekkend dat, mits je voor veronderstelling(en) o.a. metafysica wil lezen, hij zijn

studie [heeft] geschreven vanuit het idee dat de inspanning niet vruchteloos was om prometheïsch het metafysische vuur uit Ter Braaks vroegste teksten te redden.[p. 297]

Huh?! Iedereén volgt àltijd veronderstellingen, nietwaar? Maar omdat niemand zich er ‘tijdens’ het volgen ervan van bewust kàn zijn, klopt, zo luidt mijn veronderstelling dan weer, komt bijna niemand ertoe zich er ‘achteraf’ druk om te maken, laat staan erover te schrijven. Van Nieuwstadt wijst er m.i. op dat Ter Braak dat wèl doet. Tja, wie zichzelf ‘alleen’ maar serieus neemt, raakt verstrikt in “de verschikkingen van het denken” en als schrijver in de ... verschikkingen van het schrijven. Ik geloof echter niet dat Ter Braak eraan onderhevig is. Voor zover ik Ter Braaks veronderstellingen meen te nagaan, relativeert hij (ermee).

Volgens Van Nieuwstadt heeft Ter Braak veronderstellingen van meet af schrijvend onderzocht. Daarvoor wijst hij op

de evidente betekenis van [he]t eerste grote essayistische boek **Het Carnaval der Burgers**, geschreven 1928/29 (en van het vroege essayistische werk in zijn geheel[, p. 9]

respectievelijk op typering door Ter Braak

in een kort voorbericht ‘bij de tweede druk’ van **Het Carnaval der Burgers** [...] als ‘metafysische brochure’[. p. 10]

Zoiets als een inventaris van – de ontwikkeling van – zijn metafysica biedt Ter Braak zèlf echter niet, hoewel hij volgens Van Nieuwstadt in **Politicus zonder Partij** met zoveel woorden een autobiografische aanzet levert. Hoe dan ook lijkt Van Nieuwstadt zich te beperken tot benadrukking van de doorgaand metafysische strekking van Ter Braaks teksten. Vandaar dat zijn bevindingen

bijna van filologische aard zijn, omdat ze de status van het werk betreffen, nog eerder dan de interpretatie ervan.[p. 9]

Ofwel, wie Ter Braaks veronderstellingen wil onderzoeken, moet daarvoor toch vooral Ter Braaks ‘eigen’ teksten raadplegen. Van Nieuwstadt helpt dus in zoverre, dat hij bevestigt dat er juist in dat opzicht veel van mag worden verwacht. Maar waar gaan dan die bijna driehonderd tekstpagina’s van Van Nieuwstadt – verder – over? Nee, ik ben geen literatuurwetenschapper.

Met een veronderstelling legt iemand zich als principieel een onderscheid op. Dat gaat dus vroeg of laat mis. Daarvan was ook Ter Braak zich inderdaad al vroeg

terdege bewust. Van Nieuwstadt heeft een tekstpassage uit **Het Carnaval der Burgers** opgenomen waaruit dat blijkt:

[D]oor [...] 'factoren' voor te stellen en deze 'factoren' door willekeurige benamingen onwillekeurig te isoleren, begaat men de grote zonde tegenover het leven. [...] De 'deling' is de enige mogelijkheid, om het leven te kennen, en belet ons tevens te weten, wat 'leven' is.[p. 263, citaat in: **De verschrikkingen van het denken**]

Je zou de 'kennelijke' noodzaak van verschil kunnen associëren met een veronderstelling die nogeens vooraf gaat aan de – aldus eindeloze verzameling van – veronderstellingen waarmee elk bepaald verschil voor zowel principieel als voorlopig (!) geldig moet doorgaan. Mijn indruk is dat Van Nieuwstadt zo'n, zeg maar, metaveronderstelling ontgaat, en dus niet beseft dat ter Braak er allang wèl van ... uitgaat (en daardoor op z'n minst ... minder onderhevig is aan "de verschrikkingen van het denken" dan Van Nieuwstadt ... veronderstelt). Ter Braak wéét dat niemand eromheen komt, zoals er ook in dat citaat staat,

om het Geheel als product van delen te zien[. p. 263]

Waar een verondersteld verschil onhoudbaar raakt, is kennelijk een ànder verschil ... geboden, enzovoort. Kortom, met elk van zijn "grote essayistische boek[en]" probeert Ter Braak een cultuuropvatting uit volgens een bepaald als principieel geldig verondersteld verschil, waarvoor de zgn metaveronderstelling nota bene echter òngewijzigd blijft. Want, zo luidt het citaat verder, dus in Ter Braaks eigen ... woorden,

[d]aarvan [kan] geen enkele z.g. abstractie zich [...] bevrijden. Elke 'deling' [...] is een wilsdaad[. p. 264]

De formulering zou ik overigens wijzigen. Met de metaveronderstelling als "abstractie," is elke daarop gebaseerde veronderstelling een concretisering. In elk geval is elke nadere veronderstelling dus 'maar' betrekkelijk. Daarvoor moet de, pleonastisch uitgedrukt, 'achterliggende' metaveronderstelling borg blijven staan. Mijn idee is dat Ter Braak zich de ruimte ontnomen zag om volgens die metaveronderstelling nog verder in – enige – vrijheid van betrekkelijkheid te leven. Als iemand zich bewust was van tevens beperkingen van een aangenomen verschil, was hij het immers (althans, afgaande op dat citaat).

Ik heb nog drie opmerkingen. 1. Ik pleit voor veronderstellingen waarmee de betrekkelijkheid nog wat, eh, betrekkelijker erkend raakt. Daardoor kan gewijzigd inzicht in betrekkelijkheid vaak beperkt blijven tot aanpassingen van zulke nader veronderstelde verschillen (ipv volledige vervanging). Dankzij situatie als *extra* differentiële factor geldt een verschil niet algemeen (lees ook: niet absoluut), maar blijft èlk verschil nòg weer nader tot een situatie bepèrkt. Nee, (in)deling in situaties is evenmin algemeen geldig denkbaar, maar situaties zijn 'gemakkelijker' te spitsen, samen te voegen, te verwijderen, toe te voegen, ga zo maar door. Nee, wie op absolute macht uit is, wil er helaas nog steeds niets, sterker nog, helemaal niets, van weten. 2. Wat o.a. Ter Braak beweert, heeft eerder Nicolaas van Cusa (1401-1464) geopperd. Volgens diens leer der onwetendheid kàn elke ... bewering slechts een vermoeden zijn. Cusanus was kardinaal ... 3. Ooit heb ik John Haynes ontmoet, ook een artikel met hem geschreven. Van hem leerde ik – gebruik van – het contragram. Je kunt het een test noemen om na te gaan in hoeverre een verondersteld verschil (on)zinnig is. Ga ervan uit dat je x onderscheidt van y. Zeg dan, de y van x is de x van y. Bijvoorbeeld, de verschrikking van het denken is het denken van de

verschrikking. En wat **Het Carnaval der Burgers** betreft, lijkt Ter Braak er inderdaad mee op uit te komen dat het dichtelijke van het burgerlijke het burgerlijke van het dichtelijke is. Hoezo verschil? Volgend verschilprobeersel, volgend essay.

98.2

Wat veronderstelling(en) betreft, Michel van Nieuwstadt houdt

‘metafysisch’ [voor] het naar eeuwig vaststaande waarden verwijzende adjectief[. **De verschrikkingen van het denken, Over Menno ter Braak**, p. 22]

Hij bedoelt stellig niet slechts “eeuwig,” maar ook algemeen, met algemeen in de zin van absoluut – en daarin is eeuwig dan inbegrepen – geldig. Hij lijkt wat daarmee neerkomt op een ... definitie van metafysica tevens aan Ter Braak toe te schrijven. Dat zou althans verklaren dat Van Nieuwstadt tot het oordeel over Ter Braak komt, dat

[h]et ontspringen aan de dans der definities [...] voor zijn denken misschien wel de centraalste – maar ook de geheimste – impuls [vormt. p. 21]

Mijn indruk is, dus zowat omgekeerd, dat Ter Braak absolute definities afwijst en, ipv zich eraan te onthouden, zich daarom mengt in “de dans” van hun betrekkelijkheid. Voorts lijkt mij Ter Braak zich er juist sterk van bewust en maakt er ook zeker géén geheim van. Over de conclusie die Van Nieuwstadt verbindt aan dat zgn “ontspringen” heb ik daarom eveneens wat op te merken. Onbelast met “de dans der definities,” zo vervolgt Van Nieuwstadt, zou

zijn denken[, p. 21]

dat denken van Ter Braak, dus, zou

zijn denken [...] de waarborg zoek[en], dat het met de ‘fysica’ van de eigen persoon in verbinding kan blijven.[p. 21]

Tja, wat zou Ter Braak voor zichzelf als “de eigen persoon” hebben gehouden? Van Nieuwstadt verwijst vervolgens naar **Een dubbelganger** (Ter Braak, in: **Verzameld werk**, deel 4, pp.162-169, oorspronkelijk 1936). De tekstpassages die Van Nieuwstadt eruit opneemt, doen mij prompt denken aan de roman **Iemand, niemand en honderdduizend** van Luigi Pirandello (1867-1936) uit 1926. Of Ter Braak nu net dát boek kende doet er niet eens zoveel toe. Als thema was meervoudige betrekkelijkheid van persoon destijds geen uitzondering, denk ook aan **De man zonder eigenschappen** van Robert Musil (1880-1942) waarvan de eerste twee delen verschenen in 1930 resp. 1932. En over fysica gesproken, in 1927 stelt Niels Bohr voor zgn quantumverschijnselen het zgn complementariteitsbeginsel voor; populair gezegd, afhankelijk van de (waarnemings)situatie ‘gedraagt’ licht zich als deeltje òf als golf; een algemeen geldige definitie van – gedrag van – quantum is er domweg niet.

Deel 4 van **Verzameld werk** bevat o.a. drie teksten (pp. 711-724) die Ter Braak als toneelcriticus schreef over evenzovele toneelstukken van Pirandello. Ze zijn alledrie geschreven vóór **Een dubbelganger**. Zijn bespreking van het toneelstuk **Zoals je me wilt** begint Ter Braak met het benoemen van

Luigi Pirandello [a]ls een duivelskunstenaar en een maniak; zijn duivelskunsten met de dialoog moeten dienen om de éne manie: het relativiteitsprincipe, onophoudelijk te bewijzen en te documenteren.[p. 711]

Maar duivels is natuurlijk ook weer ... betrekkelijk, slechts kwaad voor wie, over manie gesproken, metafysica volgens absolute geldigheid voor go(e)d houdt. Het klinkt mij als waarderend, zelfs instemmend, oordeel van Ter Braak dat Pirandello door

een zo voortdurende vernauwing van gezichtskring [... a]lle illusies omtrent complete mensengestalten [op]offert [...] voor een spel met de logica en haar ontoereikendheid, waarvan wij, na vele Pirandellostukken gezien en gelezen te hebben, nu langzaam wel grondig overtuigd zijn ... als wij het voordien niet waren.[p. 711]

Ook Ter Braak is blijkbaar echter nog niet zover de misvatting te verlaten dat er één, dwz algemeén geldige, logica is. En dat o.a. Pirandello dus een aanzet geeft voor nog weer een àndere logica. Een vergelijkbare aanzet las ik overigens verwoord door Anne Slootweg, antropoloog, in het verslag van een vraaggesprek dat Sjoerd de Jong met haar voerde over haar proefschrift (in: **NRC**, katern **Wetenschap**, 3 mei 2025, pp. 2-3). Zij stelt:

Kennis krijgt altijd vorm in een context, die bepaalt wat we een 'feit' vinden. Waar het mij om gaat is dat die context veel explicieter gemaakt moet worden.

Dat is nog steeds géén logica. Wat ontbreekt, is een veronderstelling voor samenhang tussén de aldus ... veronderstelde verschillen. Als zo'n schakel dient de nul-identiteit. Omdat Ter Braak er géén idee van heeft, zoals overigens tegenwoordig nog steeds niemand dat heeft, ziet hij zich gedwongen om aan een éénmaal verondersteld onderscheid vèr voorbij houdbaarheid vast te houden om dàt onderscheid eindelijk volledig door een ànder onderscheid te vervangen, enzovoort. Dat laat zich inderdaad vermijden door telkens passende "vernauwing van gezichtskring" voorzien (!) van als het ware gezichtsloos begrip (dus een identiteit van ... niets) ter verbinding van de respectievelijke "vernauwing[en]." Intussen lijkt Ter Braak Pirandello toch nog onvoldoende te begrijpen, hmm, niet geneigd hem zo radicaal te volgen, want hij vindt Pirandello als

apostel van de betrekkelijkheid der z.g. werkelijke waarden [...] een dogmaticus van de taaiste soort [...] bouwen[d] op één aspect van het leven[. p. 711]

Die beperking tot enkelvoud geeft Pirandello nu juist niet aan, en m.i. ter Braak daadwerkelijk nota bene evenmin. Maar Pirandello kan door zijn ... beperking tot verschillen, wat hij daarmee als beginsel heeft ook niet ànders uitdrukken dan met nòg een verschil, enzovoort, enzovoort. Dankzij de toevoeging van nul-identiteit is het beginsel uitgebreid en laat zich gebruik ervan àls logica verklaren, precies,

hoeveel verschillen er ook zijn[, p. 711]

ipv dóórgaan

tot alle denkbare mogelijkheden zullen zijn uitgeput[, p. 711]

wat 'natuurlijk' nooit is. Hoe dan ook blijkt duidelijk dat Ter Braak niet alleen zéér vertrouwd was met, zeg maar, relativistische metafysica, maar er naar eigen zeggen allang "grondig [van] overtuigd [...] wa[s]." Dus,

[m]en ziet [mensen] voortdurend ingesteld op elkaar, in wisselwerking; de waarde van twee mensen ligt altijd tussen hen beiden in, op zichzelf zijn wij slechts **mogelijkheden tot steeds nieuwe verhoudingen**.[p. 712]

En door-daadwerkelijke-verhoudingen-heen kan er voor wat- resp. wie-dan-ook niets absoluut gelden, dwz àltijd en overal hetzelfde. Doorgaand kan daarom van wat- resp. wie-dan-ook logisch slechts een identiteit-van-niets 'bestaan.' Dus,

maakt men hen los van gelegenheid en bedoeling, dan bestaan zij nauwelijks meer.[p. 712]

Het vergt de nogal contra-intuïtieve veronderstelling van nul-identiteit om "bestaan" volgens "de betrekkelijkheid der z.g. werkelijke waarden" stelselmatig dekkend met dynamische variëteit van dien te kunnen duiden, enzovoort. Niet alleen Ter Braak, dus, zat er toen dichtbij, maar ook hij kon er zònder de beginselmatige toevoeging van nul-identiteit onmogelijk een – andere – logica in herkennen.

Met zulk gebrekkig besef van betrekkelijkheid doen 'we' elkaar nog steeds tekort. Naar eigen zeggen – door Ter Braak – heeft Pirandello al vroeg een zelfs onuitwisbare indruk op hem gemaakt. Hij heeft,

[wat] betrekkelijk zelden voor[komt], [...] exacte herinneringen bewaart [aan] een opvoering[,] in [zijn] studententijd[,] het moet meer dan tien jaar geleden zijn[, van] Pirandello's **Zes Personen op zoek naar een Auteur**.[pp. 712-713]

Van Pirandello heeft Ter Braak ook

naderhand nog veel werk [...] gezien, maar zelden of nooit kon ik een zekere reserve kwijtraken. [Want m]et al zijn voorliefde voor het relatief stellen van absolute waarden, is Pirandello zelf een echte absolutist, een dogmaticus van nature.[p. 713]

Wat laat zich hieruit over Ter Braaks veronderstellingen afleiden? Volgens mij is het niet dat hij bezwaar heeft tegen relativering. Wat hem lijkt te storen, is m.i. dat Pirandello onvoldoende consequent is; Ter Braak vindt de relativering van de relativering ontbreken; hij mist bij Pirandello zoiets als zelfspot, omdat hij relativering niet vèr genoeg doorzet.

De opvatting dat Ter Braak relativering afwijst, lijkt mij onmogelijk vol te houden. Hij ... relateert immers zijn "reserve" met zijn oordeel dat

in dit stuk [...] die eigenschap[, dwz Pirandello's] voorliefde voor het relatief stellen van absolute waarden [...] hem geenszins tot nadeel [strekt].[p. 713]

Ter Braak haalt aan wat één van de toneelspelers lijkt te verkondigen als

de 'leer' van Pirandello [...]: in zijn bewustzijn meent ieder een 'eenheid' te zijn en toch is hij een 'veelheid', vanwege alle zijnsmogelijkheden, die in ons zijn; nu eens 'één' met deze, dan weer met die mogelijkheid, altijd weer anders! En daarbij steeds in de waan, dat die ene mogelijkheid alle mogelijkheden vervangt ... .[p. 714]

Voor Ter Braak

is deze Pirandello de moeite waard ook voor de intellectuele mens in de toeschouwer[, p. 715]

lees dus zeker voor Ter Braak zèlf. Michel van Nieuwstadt maakt in **De verschrikkingen van het denken** zelfs geen enkele melding van Pirandello en zou mede daarom wat duiding van Ter Braaks metafysica betreft weleens een dwaalspoor ingeslagen kunnen zijn.

Ik ben toegekomen aan **De dubbelganger**, in 1936 door Ter Braak geschreven als reactie op de zgn brochure **Dr Menno ter Braak, Reinaert uit Eibergen** van Max B. Teipe en Johan van der Woude. Ik ga dus na, of Ter Braak ermee blijf geeft van, zeg maar, relativistische ipv absolutistische metafysica. Nou ja, eigenlijk maakt hij

dat met die titel al meteen duidelijk. Ik krijg de indruk dat hij aansprakelijkheid ... relativeert. Zo van, er is iemand anders, ofwel

een dubbelganger, die bovendien mijn eigen naam draagt en aan wiens aanwezigheid op deze aarde ik zonder twijfel in veel opzichten schuld ben.[in: **Verzameld werk**, deel 4, p. 162]

Ik vind dat vergaand stroken met “de ‘leer’ van Pirandello,” zij het dat verdubbeling nog maar de geringste “veelheid” ... is. Hoe dan ook dekt die ene, “eigen naam” geen absolute eenheid. De “ik” die met Menno ter Braak – over – **De dubbelganger** schrijft, is dus op zijn beurt de ene ... dubbelganger van de andere. En voor die “ik” als ene dubbelganger die nu eenmaal verschilt van de andere, voor hem is

niets verbazingwekkender [...] dan dat de grote ‘men’ mij met mijn dubbelganger verwisselt.[p. 162]

En daar komt wat mij :-> betreft de aap uit de mouw. Het ene stelt een vraag over het andere Ter Braak-deel:

[B]en ik voor het bestaan van de man **verantwoordelijk**? Ja ... maar ook, neen![p. 162]

Het relativerende antwoord luidt:

Ik ben verantwoordelijk voor hem, in zoverre hij een reeks van momenten representeert in de ontwikkelingsgang van een **wordend wezen**; maar ik draag geen verantwoordelijkheid voor hem, zodra men meent in hem mijzelf te kunnen classificeren en kanoniseren als een **geworden wezen**.[p. 162]

Waar Ter Braak zich tegen verzet, is de als absoluut geldig voorgestelde beoordeling als schrijver, alsof hij niets ... anders meer heeft te schrijven. Hij eist vrijheid op. Waarvoor? Als hij dat al wist, was het geen vrijheid. Over de schrijver als dubbelganger, nee,

ik heb geen enkele reden om zijn uitspraken te onderschrijven als waarheden voor altijd en iedereen, sterker nog, ik verloochen mijn dubbelganger in het aangezicht van degenen, die hem (met positieve of negatieve appreciatie) aan het publiek voorstellen[, p. 162]

zoals blijkbaar Teipe en Van der Woude naar zijn idee ten onrechte gedaan hadden, als een afgerond en afgesloten stuk historie.[pp. 162-163]

Meer in het bijzonder gaat daarover het derde toneelstuk van Pirandello, **Als men iemand is**, waarvan in deel 4 van **Verzameld werk** een bespreking door Ter Braak is opgenomen, te weten over een

schrijver [...], die langzamerhand zozeer zijn eigen reputatie is geworden, dat men hem voorgoed met die reputatie heeft verwisseld en hem er zelfs in heeft begraven[. p. 716]

Ter verduidelijking daarvan volstaat inderdaad tweeledig onderscheid, maar op, eh, zijn beurt is natuurlijk o.a. ook de schrijver op het ene niet de schrijver op het andere moment, enzovoort. In elk geval weigert Ter Braak zich op enige opvatting vast te laten pinnen, al helemaal als schrijver niet inclusief het denken dat erbij komt kijken, een schrijver die

zich zo goed mogelijk tracht [...] te verwerkelijken als een wordende onder de huid van het geworden.[p. 163] Het geworden, het ‘vorige’, [is] een dubbelganger [...] van het worden; zij zijn niet te scheiden, maar toch moeten zij voortdurend **onderscheiden** worden, opdat de een geen dupe worde van de ander.[p. 164]

Ik herhaal dat via veronderstelling van nul-identiteit wordt voldaan aan wat bij afwezigheid ervan tegenstrijdige eisen zijn en blijven. Onderscheidingen zijn “niet te scheiden” in de zin van samenhang ertussen en samenhang laat zich slechts stelselmatig faciliteren volgens een onderscheid-zonder-onderscheid. Dat klinkt irrationeel, en dat is het ook. Veronderstellingen ‘dienen’ redelijkheid. Daarvoor nemen ze onredelijkheid ‘als het ware’ voor hun rekening. Wanneer dat niet – meer- ‘werkt,’ zijn gewijzigde veronderstellingen geboden. Ook het idee van nul-identiteit is wederom zo’n wijziging, waar o.a. Pirandello en Ter Braak nog om(heen) zaten te springen.

Ter Braak verwijt Teipe en Van der Woude voorbarige opsluiting. Hij waardeert weliswaar hun aandacht voor zijn werk, maar raakt

gehinderd door de gedachte, dat zij mij dood willen maken door mijn dubbelganger **reeds nu** te historiseren. [... Want dat] betekent [...] hem vereenzelvigen met zijn verleden, waarvan hij al levende bezig is zich los te maken[. p. 163]

Verderop blijkt Ter Braak veelheid overigens wel degelijk ruimer dan enkele verdubbeling te beschouwen door dubbelgangers met oppositionele polen te associëren waarmee betrekkelijkheid van elk verondersteld onderwerp valt te ... veronderstellen, enzovoort. Hij roept op tot

wantrouwen jegens de woorden. [... D]e z.g. negativiteit van hem, die voortdurend woorden tegen elkaar uitspeelt om hun onhoudbaarheid in bepaalde situaties te laten uitkomen, [is] zijn sterkste positiviteit.[p. 164 I]n de rebellie [is] de positiviteit al gegeven [...] en [...] men [gaat], al critiserende’, steeds meer [...] beseffen, voor welke waarden men opkomt[. p. 169]

Vanwege het gevaar van “historiseren,” dwz van vastlegging volgens inmiddels alweer achterhaalde veronderstellingen, zo voegt ter Braak er stellig als toelichting op zijn werkwijze eraan toe,

aarzelt de ‘criticus’ lang, zeer lang, eer hij zijn positiviteiten formuleert[. p. 169]

Met veronderstellingen voor veranderlijkheid is dat bezwaar opgeheven, maar blijkbaar maken nogal mensen bezwaar tegen veranderingen. Het is ook nooit goed. Hier tenslotte merk ik op dat mijn taal- resp. tekenopvatting nog explicieter betrekkelijkheid veronderstelt.

98.3

Dank je wel voor verwijzing, maar ... wat verwacht je dat ik ermee zou kunnen resp. moeten?

98.4

Ik ga door met ... nagaan van, zeg toch maar, politieke actualiteit van opvattingen van Menno ter Braak. Dat werkt natuurlijk als volgt. Daarvoor ... ga ik uit van mijn eigen opvattingen, dat kan ook niet anders, en probeer overeenkomsten resp. verschillen te duiden met wat ik zowel uit zijn eigen werk als uit zgn secundaire literatuur als Ter Braaks opvattingen meen te begrijpen. Herken ik aanleiding mijn opvattingen te wijzigen? En/of aanleiding, nogmaals, in politiek opzicht, die Van Ter Braak in elk geval voor de actualiteit van commentaar te voorzien?

Aan Michel van Nieuwstadt met **De verschrikkingen van het denken** heb ik echter weinig gehad. Ook na volledige lezing is het mij onduidelijk waarop hij mikt met nadruk op, zoals hij in **Vooraf** aankondigt, “de status van het werk [van Ter Braak], nog eerder dan de interpretatie ervan.” Het is mij een raadsel hoe over wat dan ook,

dus ook over “status,” iets zinnig valt beweren zonder “interpretatie.” Maar Van Nieuwstadt bracht mij met zijn eerste hoofdstuk getiteld **Rondom de herdruk van een ‘metafysische brochure’** wel op een idee om een m.i. voor maatschappelijke ordening relevante insteek na te gaan die hij mist, zie verder **aantekening 98.2**.

98.5

In de herdruk van 1934 kwalificeert Menno ter Braak **Het Carnaval der Burgers** als een “metafysische brochure,” een (aan)duiding die Michel van Nieuwstadt voor

iets fascinerends houdt[t] midden in het zo weinig metafysische oeuvre van Ter Braak[. **De verschrikkingen van het denken**, p. 36]

Daarmee kwalificeert Van Nieuwstadt op zijn beurt en geeft vervolgens zijn verklaring voor wat volgens hem

[e]en vergissing [is], die er niet per vergissing staat.[p. 36]

Het lijkt mij echter eerder Van Nieuwstadts ... vergissing om Ter Braaks werk als “weinig metafysisch” te bestempelen. Volgens de opvatting over metafysica die Van Nieuwstadt erop na houdt, komt hem dat kennelijk zo voor. Volgens mijn opvatting erover vind ik dat werk juist door-en-door ... metafysisch. Veranderlijke, wisselende veronderstellingen zijn immers óók ... veronderstellingen. Om de indruk te vermijden dat hij ze als onwrikbare wet voorschrijft, zo luidt mijn verklaring, :-) kiest hij ervoor om één van allerlei mogelijke voorstellen een “brochure” te noemen.

98.6

Over Menno ter Braak is de ondertitel van **De verschrikkingen van het denken**. Daarin stelt Michel van Nieuwstadt ... over Ter Braak, dat

[d]e zelfreflectie, waartoe een voortdurende positiewisseling hem noodzaakt, [...] pas mogelijk [is] doordat er een ‘zelf’ is dat verschuift, en dat bovendien nog wenst te schuiven met de terminologieën waarin het zijn vroegere gedaantes poogt te vangen.[p. 33]

Volgens wat ik subjectief situationisme noem, vooruit, “verschuift” een subject van de ene naar de andere situatie, enzovoort. De positie van een subject betreft telkens een situatie. Ofwel, “voortdurende positiewisseling” is voortdurende situatiewisseling. Aan elke, zeg maar, samenloop heeft zowel het subject in kwestie als de situatie in kwestie een gedragsaandeel. En ‘door’ hun samenloop verandert zowel het subject in kwestie als de situatie in kwestie. Ofwel, “positiewisseling” is subjectverandering. Het subject dat gedragsaandeel levert in een volgende situatie is alweer anders dan het subject dat verkeerde in een eerdere situatie. Een in absolute zin ongewijzigd subject annex zelf door-de-situaties-heen bestaat niet.

Er kunnen situaties zijn waarin een subject beseft eerder onderhevig geweest te zijn en later onderhevig te zullen zijn aan situatiewisselingen. Als dat tot “zelfreflectie” behoort, noodzaken zulke wisselingen een subject er niet toe; ook dat hangt er maar weer van af. En “terminologieën” stroken met – categorieën van – samenlopen: elk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid, dwz middel met afgestemde gedragsaandelen als doel.

98.7

Volgens Michel van Nieuwstadt in **De verschrikkingen van het denken** hangt

[Menno] Ter Braak [de] filosofie [aan] van het absoluut-eenzame subject [p. 53 en] het eigenlijke ‘tragische’ voorwerp van Ter Braaks schrijven [is] de onmogelijke presentie binnen de tekst van zijn eigen empirische ‘(ik)zelf’[. p. 60]

Mijn idee is veeleer dat Ter Braak nogal gefrustreerd kon raken, want dat laat hij m.i. in **De dubbelganger** blijken, over ònbegrip van "empirische," dus volgens ... hem evidente, variëteit van 'zijn' ... ontwikkelingsvormen (dus in elk geval in de verschillende ... gevallen van hem als schrijver). Wie zich ervaart als "het absoluut-eenzame subject," trekt zich een – oordeel van een – ànder niet eens aan.

98.8

Hoe krijg je grip op stelselmatige digitalisering? Het is en blijft om informatievoorziening gaan. Dus moet je een operationeel deugdelijk (basis)begrip van informatie hebben.

Zo'n informatiebegrip dat als zodanig geldt, deugdelijk, dus, verandert echter onder invloed van ... digitalisering. Kortom, wisselwerking. Maar dàt ... begrijpen de meeste mensen meteen al niet. Toegegeven, een basisbegrip wijzigen kan moeilijk zijn, als het voor de meeste mensen al niet onmogelijk is.

En toch valt er voor beheersing van digitalisering niet te ontkomen aan een omvattender formeel begrip van informatie.

Sterk simplificerend, maar vooruit, kan je zeggen dat, nota bene als beoordeling ervan achteraf, eerdere techniek(en) voor informatievoorziening mono-contextueel zijn. Neem aan dat Marshall McLuhan o.a. dat bedoelt met zijn beroemd geworden aforisme "the medium is the message." Omdat zo'n medium als het ware op voorhand context voor zijn rekening neemt, volstaat erbinnen vèrder enkelvoudige in-form-atie. Doorgaans is niemand zich echter bewust van het medium in kwestie. Aldus blijft het iedereen ontgaan dat ook en vooral het desbetreffende medium àls context onlosmakelijk tot in-form-atie behoort. Ofwel, daadwerkelijk is in-form-atie àltijd samengesteld. De context die o.a. het medium biedt, is onmisbaar.

Ook digitale techniek is uiteraard een ... vorm van context. Maar als communicatietechniek zijn er voorzieningen voor informatieverkeer mee beschikbaar die willekeurige deelnemers in willekeurige hoedanigheden voor willekeurige verhoudingen kunnen benutten. In tegenstelling tot eerdere technieken, althans, tot hoe ze voor gebruikers ervan beschikbaar gesteld zijn, 'vormt' digitalisering als stelselmatig bruikbaar verkeersmiddel echter géén enkelvoudige context waar dan 'binnen' voor betekenis kan worden volstaan door – toevoeging van – ogenschijnlijk enkelvoudige in-form-atie. Daarentegen is digitale techniek, zodra het facilitering van informatieverkeer met betekenissenvariëteit van dien ... dient, multi-contextueel. Het basisbegrip van informatie als enkelvoudig is hoe dan ook vals. Maar dat stoort – dus – niet, indien/zolang een medium betekenismatig beperkend genoeg werkt. De crux van digitalisering als medium is echter nu juist – de mogelijkheid van – opening voor vergaand willekeurige contexten. Daaruit volgt dat context niet langer veronachtzaamd kan blijven, omdat het medium er eenduidig, zeg maar, impliciet in voorziet.

Voor en door het digitale medium moet een operationeel deugdelijk informatiebegrip context als expliciet onderdeel van informatie erkennen, enzovoort. Daarom ... vormt zo'n begrip de grondslag van Metapatroon als methode voor ordening van – dynamiek van – betekenissenvariëteit.

Wie niet beseft dat een samengesteld informatiebegrip mogelijk is, dus ook helemaal geen idee kàn hebben dat zo'n begrip noodzakelijk is voor beheersbaar gebruik van een medium dat willekeurigheden faciliteert (en dáárom voor infrastructuur voor maatschappelijk verkeer geschikt is), is en blijft overtuigd van absolute geldigheid van het traditionele – maar feitelijk, nogmaals, altijd al valse – enkelvoudige

informatiebegrip. Je ziet wat dat – niet – oplevert. Volgens dat enkelvoudige begrip is eenduidigheid slechts mogelijk, zolang het bijbehorende medium erop, zeg maar, vóórsorteert. De noemer van zulke beperking luidt – ook – met digitalisering een toepassing (Engels: application, kortweg app). Daar komen er dus steeds méér van. Vaak – altijd? – belemmert voorsortering (lees hier ook: reductie) tot een ènkele betekenis – waarvoor dan een vooropgezet vást(e) medium annex context volstaat, met vervolgens een tevens enkelvoudig nadere vorm voor informatie – mogelijkheden, of is zelfs ònrechtmatig. Een formele rechtszaak begint immers niet met de uitspraak, maar eindigt ermee. Hoe dan ook zijn er talloze opgaven, dat is uiteraard inherent aan verkeer met deelnemers die hun verschillende (!) gedragingen afstemmen, waarvoor informatie ‘uit’ meerdere van zulke zgn toepassingen moet worden overwogen. Tja, probleem. Want de enkelvoudige vorm kan in verschillende zgn toepassingen weliswaar dezelfde zijn, maar is er als inhoud noodzakelijkerwijs, dus ònvermijdelijk (!) telkens een àndere betekenis mee aan de ... orde. Wie reële betekenisverschillen ontkent, is niet goed wijs.

Voor een oplossing zònder aanpassing van aparte toepassingen biedt een zgn informatieronde vaak al vergaand soelaas. Het komt erop neer elk van die toepassingen ruwweg als een context te benoemen. Op die manier zijn betekenissen erin in elk geval als betekenisverschillen eruit erkend. Daarvoor stoelt ook zo’n informatieronde op het samengestelde informatiebegrip dat context omvat.

Vooruit, voor een bedrijf kan je je nog voorstellen dat ‘ze’ proberen, al is het zeker op wat langere termijn wellicht niet zo slim, om hun – potentiële – klanten eenzijdig betekenis met informatie als het ware enkelvoudig òp te leggen en dat dan zo te willen behouden. Dankzij concurrentieverhoudingen, nou ja, dat is de theorie van de vrije markt, kan iedereen klandizie immers weigeren. Die instelling is voor openbaar bestuur hoe dan ook, zachtjes uitgedrukt, nogal overhaast. Als een bestuurder de uitkomst van afweging tot exclusief en daarmee absoluut geldige betekenis verklaart waarvan dan ook voor digitalisering kan/moet worden uitgegaan, komt zo’n toepassing er uiteraard ook altijd op ... uit. De afweging is prompt verdwenen, zelfs nooit aan de ... orde geweest, dus evenmin re-construeerbaar, enzovoort. En een burger heeft géén uitweg naar een ... andere overheid.

Nee, onderdrukking van reële variëteit doen bestuurders stellig niet opzettelijk. Maar zo pakt het met een verkeerd informatiebegrip onvermijdelijk uit.

Digitalisering van de rechtspraak zou daarom model kunnen staan voor (h)erkenning van betekenissenvariëteit. Want rechtspraak bòrgt zelfs dàt er – als uitspraak – een uitkomst is, maar àls uitkomst van verzekerd voorafgaand hoor en wederhoor. Als ‘partijen’ in elk ‘geval’ aanvankelijk geen verschillende betekenissen kennen, zou er geen geschil zijn om te laten beslechten.

En dan zijn er nog zgn ict-ers. Zij ‘verzorgen’ digitalisering. Tot dusver geven zij daarvoor voorrang aan programmering. En dat is programmering volgens een symbolische logica die uitgaat van, tja, enkelvoudige symbolen. Zo is de kring inderdaad gesloten.

Ik herhaal dat ‘ie toch eens èrgens open moet. Beheersbare digitalisering op verkeers- annex stelselschaal begint met erkenning van de operationele noodzaak van een samengesteld informatiebegrip, dus inclusief context.

98.9

Ook Clive Thompson is aan de misvatting onderhevig dat digitalisering vooral draait om programmatuur ipv om informatie. Dat maak ik althans op uit **Coders** (Penguin

Press, 2019). Dat neemt niet weg dat het eens ben, herstel, daarom ben ik het helaas grondig eens met zijn bewering dat,

[i]f we want to understand how today's world works, we ought to understand something about coders.[p. 13]

Zijn insteek vind ik meteen passend aangeduid met **The Making of a New Tribe and the Remaking of the World** als ondertitel. Programmeurs, zeg algemener ict-ers, beschouwen niet alleen zichzelf als leden van een speciale klasse, maar zijn erin geslaagd dat anderen ze ook zo zien. Daardoor nemen en krijgen zij gelegenheid vooral naar hun eigen – gebrek aan – inzicht de wereld te – proberen te – wijzigen. Voor een middel waarvan de werking afhangt van digitale techniek,

[o]dds are high the person who originally thought of the product was a coder[. p. 10]

Maar iemand

[who is] very good at understanding the [...] what-ifs that computers make possible[, p. 10]

is daardoor, dwz

acting as a member of] a sort of priestly class [...] cultivated around the word **algorithm**.[p. 10]

niet, eh, automatisch gekwalificeerd voor – (h)erkenning, begeleiding, enzovoort van – overwegingen over, eh, maatschappelijk nut van een bepaald digitaal middel. En (tijdig) besef van risico's wil ook weleens tegenvallen. Met

[an] algorithm [...] ultimately [being] still just a list of rules[, the rule makers have power.[p. 10]

De regels die de werking van een computer bepalen moeten uiteraard evenwichtig verloop van maatschappelijk verkeer dienen, ofwel afgeleid van de regels dáárvoor, niet omgekeerd. Het kan mis gaan, en dat doet het ook ... regelmatig, als iemand de werking van een computer verwacht met de wereld. Thompson wijst erop, dat

these days, the founders of high-tech companies [...] determine what products get created, what problems get solved, and what constitutes a "problem" in the first place[. ...] As we live in a world made of software, they're the architects. The decisions they make guide our behavior.[p. 11] Some of the most influential software [...] has been made by [...] persons] who didn't foresee ways their code will affect people who aren't like them.[p. 24]

Overdreven? Vraag een ict-er ernaar en z/hij beschouwt zichzelf ook – en vaak vooral – als een architect, nee, niet als iemand die uitvoering geeft aan het ontwerp van iemand anders die optreedt als architect (lees: informatiekundig ontwerper). En wat invloed heeft, is altijd – pas – informatie als resultaat van verwerking en overdracht – ja, zulke verwerking e.d. eventueel gestuurd – door programmatuur. Met informatie 'slechts' als afstemmingsmiddel is programmatuur op haar beurt 'slechts' middel om daarin te voorzien. Daarom moet digitalisering beginnen en eindigen met passend begrip van afstemmingsbehoeften. Daaraan gaat ook Thompson nog voorbij.

98.10

En nogmaals bedankt voor, gisteren, bier en bitterballen! Ik betaal je terug, en je iets betaald zetten is wat anders, :-) met literatuur(verwijzingen). Ze betreffen wederom allemaal variaties op het ene thema van wat er stelselmatig nogal principieel anders

is aan zgn informatiebeheer.

Zo zijn wij het eens over het belang van informatiebeveiliging inclusief, zeg maar, institutionele borging ervan. De voorschriften, ook die, zijn m.i. echter nog niet aangepast aan stelselmatige verhoudingen. Dat waren ze althans in 2022 niet. Toen heb ik **Baseline Informatiebeveiliging Overheid** erop bekeken, waarvan ik verslag deed met [aantekening 87.60](#) en [aantekeningen 88.2 en 88.11](#).

Aantekening 98.8 als zoveelste toelichting op de noodzaak van een samengesteld ipv enkelvoudig informatiebegrip is nog niet raadpleegbaar op het ww web. Zie [hierboven] voor afschrift.

Als eveneens opbouwend (h)erken je hopelijk mijn kritiek op het eindrapport van de regeringscommissaris Informatiehuishouding, zie daarvoor [aantekeningen 97.73 en 97.75 tot en met 97.77](#).

Nogmaals, het komt er allemáál op neer dat context integraal als onderdeel van informatie, eh, zèlf beschouwd moet zijn (en een beetje context apart als zgn metainformatie opnemen helpt dus nog steeds niet). En die noodzaak van een expliciet ruimer bemeten basisbegrip staat 'natuurlijk' niet op zichzelf. Informatie gaat immers 'ergens' over. In voorstellingen van hoe-de-werkelijkheid-in-elkaar-zit is door de millennia (!) heen een ontwikkeling aanwijsbaar van alsmaar fijnmaziger differentiatie. Zoiets als 'werkelijkheid' is en blijft dan gedacht als allesomvattende éénheid. Maar hoe maken 'we,' althans, hoe dènken 'we' onderscheid(ingen) te maken? Dat begint met het idee dat de werkelijkheid 'bestaat' uit aparte objecten, aangeduid als atomen. Ja, er kunnen tevens relaties tussen objecten 'bestaan,' maar elk object/atoom wordt desondanks geacht – zoiets als – zelfvoorzienend te zijn gekenmerkt door 'zijn' onveranderlijk wezen, dus nota bene ook geacht zelfstandig 'zijn' gedrag te bepalen en vervolgens uit te voeren, enzovoort. Dat idee is onhoudbaar door èn voor alsmaar toenemende variëteit van relaties (lees ook: verhoudingen). Alsmaar explicieter komen alom, nee, dus geen toeval, relativistische ideeën ter vervanging van hèt absolutisme (lees dus ook: atomisme, essentialisme) op, met een heuse stortvloed vanaf pakweg de wisseling van de negentiende naar de twintigste eeuw: natuurkundige relativiteitstheorie(ën) à la Einstein, kubisme in beeldende kunst, vèrder relativisme in natuurkunde à la Heisenberg (onzekerheidsbeginsel) en Bohr (complementariteitsbeginsel), meervoudige persoonlijkheidsopvatting à la Pirandello in literatuur, ga maar door, sociale psychologie, enzovoort. Wie ik hier noem, zijn overigens allemaal winnaar van de Nobelprijs, dus ze als sukkels afdoen gaat niet op. Aan die ideeënontwikkeling heb ik kennelijk een bijdrage geleverd door er met – toevoeging van – het begrip nul-identiteit een open ipv gesloten logica voor te bedenken met Metapatroon als beschrijvings- annex modelleermethode. Open? Er valt van alles en nog wat in samenhang (!) mee uit te – blijven – drukken.

Pakweg honderd jaar later zijn er nog maar enkele vakdisciplines waarvan de beoefenaren, nou ja, in elk geval de meeste van hen en zij belemmeren verandering, ideeën over wederzijdse afhankelijkheden inclusief dynamiek afwijzen. Daartoe behoren bestuurs- en informatiekunde, althans de informatiekunde zoals zgn ict-ers er – geen stelselmatig – idee van hebben. Hoe slagen zij erin dat vol te houden? Waarom voeren vogels het koekoeksjong dat hun eigen eieren resp. kuikens het nest uitgemikt heeft? Sukkels ...

Schrijf eens wat terug. :-)

98.11

Mijn “respons” is opnieuw nogal uitgebreid. Op mijn beurt “hoop [ik] dat je niet teleurgesteld bent [er]door.”

Ach, wat is ... begrijpen? :-) En wat heeft begrijpen met weten van, eh, doen? Als je – de tekst van – iemand wil kunnen volgen, probeer je het doel te duiden dat z/hij er op haar/zijn beurt mee wil bereiken en voorts ook de – verdere – middelen die z/hij ter verwerkelijking voorstelt.

Aangetrokken door de ondertitel **Over Menno ter Braak**, in het geval van Van Nieuwstadt heb ik **De verschikkingen van het denken** helemaal gelezen zònder serieus te – gaan – begrijpen waarop hij ermee doelt. Tja, dan kàn je iemand ook niet ... volgen. Maar je kunt de verhouding ook òmgekeerd veronderstellen. Wie een doel heeft, ben ik dan vooral zèlf. Kan ik in een tekst herkennen dat de schrijver ervan een vergelijkbaar doel nastreeft? Dus, wie ... volgt nu wie?

Wat “ik weet niet of ik dat allemaal begrijp c.q. volgen kan” betreft, gelet op wat ik houd voor mijn doel, vind ik Van Nieuwstadt vaak ònnavolgbaar. Dat ik hèm niet kan volgen, zou je echter als een gevolg ervan kunnen beschouwen dat – ik vind dat – hij mij niet ... volgt. Ja, uiteraard schrijft hij zijn tekst, vóórdat ik die lees. Maar ook heb ik mijn doel, vóórdat ik door lezing ‘achter’ zijn doel probeer te komen.

Blikvernaauwing annex gedragsbeperking? Ja. Vermijdbaar? Nee. Maar enig begrip ervan helpt m.i. om ... begrip enzovoort te relativeren. Hmm, wat ... bedoelt Van Nieuwstadt? Hij stelt dat hij

niet slechts commentariërend maar ook met kritiek [...] het werk van Ter Braak [...] niet volgens de opgespoorde intentie dan de auteur[, dwz van Ter Braak,] reproduceert[. ... Hij] zoekt daarin [...] naar de verzwegen betekenissen die het onafhankelijk van die intenties [...] aan ons prijsgeeft.[p. 13]

Dat maakt wat hij voor betekenissen houdt kennelijk dus volledig ... afhankelijk van zijn eigen intenties. In hoeverre gaat zijn tekst dan – nog – over ... Menno ter Braak? Dat vroeg ik mij tijdens lezing inderdaad af.

Ik heb tot het einde van zijn boek volgehouden. Omdat Van Nieuwstadt zich niet geïnteresseerd verklaart in Ter Braaks doel(en), mag ik echter niet verrast zijn dat hij géén hulp biedt om ze te begrijpen. En wat Van Nieuwstadt met zoveel woorden over zijn eigen doel(en) opmerkt, interesseert mij dan weer niet, nou ja, voor zover ik dat/die meen te begrijpen in de zeer beperkte mate die ik er op mijn beurt voor èn door kan opdoen. Zodra je mijn aantekeningen o.a. opvat als uitdrukkingen van mijn ònbegrip ‘over’ Van Nieuwstadts werk, begrijp je ze prima. :-)

Ook jij hebt deel 4 van Ter Braaks **Verzameld werk** er blijkbaar nog bij. Er staat tevens een tekst in opgenomen die Ter Braak in 1934 ... over **Friedrich Nietzsche** (pp. 311-316) schrijft. Het oordeel van Ter Braak luidt dat Nietzsche

ongetwijfeld het allerdiepst de mens onder zijn civilisatielaag heeft gepeild[. p. 311] Alles wat Nietzsche geschreven heeft, [...] is één pleidooi voor de **menselijke waardigheid** [...] los van de oude leuzen en dorre conventies, die de geest dreigen te verstikken.[p. 312]

Wat verstaat Ter Braak onder – de – geest? Ik vermoed dat hij er in dat verband “de menselijke waardigheid” als individueel mee bedoelt. Zeg ook maar als zelfbeeld, dwz het beeld van Ter Braak van zichzelf als ... doel èn middel ervoor. Belemmering van middel maakt doel onbereikbaar. In Nietzsche herkent Ter Braak een mens met de waardigheid van

een heroïsch leven van uiterste geestelijke spanning, [... getekend d]oor de volstrektheid, waarmee [hij] zich aan zijn problemen heeft gegeven.[p. 311]

Zeg het maar. Is dat voor Ter Braaks iets nieuws, of herkent hij zichzelf erin? Allereerst moet – enige – herkenning aan de orde zijn en in die zin volgt Nietzsche hem. Maar vervolgens kan de behoefte aan rechtvaardiging e.d. tegenover derden zwaar(der) wegen en daarvoor zou ... zelfbeeld, beeld voor en door hemzelf, dus, als “volgeling van Nietzsche” kunnen passen. Daartoe verklaart Ter Braak zich in elk geval in dit tekstje overigens niet. Wel is het hem daarmee te doen om de gangbaar geraakte, nota bene niet alleen door nationaalsocialisten bevorderde, associatie van Nietzsche’s werk met het nationaalsocialisme als onterecht te bestempelen. Tot besluit schrijft Ter Braak daar dat,

[a]ls alle auteurs met een persoonlijke, aphoristische stijl[,] Nietzsche zichzelf tegengesproken [heeft]; het kost geen moeite hem op paradoxen te betrappen, al is het dan nog de vraag, of de paradox niet meer wijsheid bevat dan de perfecte sluitrede.[p. 316]

Voor zover Ter Braak verwantschap met Nietzsche ervaart, en opluchting door diens werk, zouden ze vooral zijn besef kunnen betreffen dat elke rede(nering) imperfect is (met stijl als onderdeel van navenant imperfect uitdrukkingsmiddel).

Wie Ter Braak “een te trouwe volgeling van Nietzsche” noemt, zou ze m.i. allebei weleens onvoldoende kunnen ... begrijpen. En dat, omdat z/hij allereerst zichzelf niet als onvermijdelijk paradoxaal in de zin van veranderlijk volgens wisselende omstandigheden erkent.

Geen toeval, :-) zo kom ik op Luigi Pirandello die over veranderlijk meervoud per persoon o.a. ook de roman **Iemand, niemand en honderdduizend** schrijft. Daaraan heb ik dan weer [Literatuurtip voor informatiekundig ontwerpers](#) (2012) gewijd. Ik vind dat Pirandello zowel eerder als duidelijker resp. consequenter dan Ter Braak wijst op vooruit, paradoxen die ... volgen uit veronderstelling van enkelvoud. En dat moeten niet alleen zgn informatiekundig ontwerpers – willen – begrijpen, maar m.i. zelfs met voorrang – openbaar – bestuurders; ik ga er verderop op door. Je kunt uit Ter Braaks krantkritieken over Pirandello’s toneelstukken opmaken dat hem herhaalde nadruk op dat thema weliswaar gaat storen, maar dergelijke dynamiek van differentiële pluriformiteit zelf ook al opmerkte. Als veronderstelling (!) is Ter Braak het er grondig mee eens.

Onderzoek naar waar veronderstellingen ‘vandaan’ komen volgens welke je op enig moment – verder – denkt en doet, kan aan beter (lees: minder beroerd) begrip ervan helpen. Je moet er echter ook weer niet lang bij stilstaan. Anders is ‘het moment’ alweer voorbij.

O.a. Pirandello veronderstelt dat een persoon (lees ook: subject) al naar gelang van omstandigheden (lees ook: situatie) telkens een bijbehorend andere, zeg maar, verschijningsvorm heeft. Vergeet Pirandello, of wie dan ook die dat idee eerder had. Ja, ook Ter Braak had dus min of meer dezelfde veronderstelling.

Want wat ... veronderstel je zelf? Geloof je dat de werkelijkheid ‘bestaat’ uit allemaal aparte dingen, waarvan je er dus netzo apart zelf één bent? Of ‘heerst’ verwevenheid, waardoor wat als ding geldt, dus óók voor en door jezelf, er telkens maar vanaf hangt?

Veronderstelling van verwevenheid is inderdaad ... paradoxaal, althans, zolang je alles wil herleiden tot allemaal aparte dingen met elk ding (lees ook: atoom) voorzien

van zoiets als een kern resp. wezen (lees ook: essentie). Als 'zijn' wezen zouden per ding, dus ook per persoon, dan vaste, onveranderlijke eigenschappen tellen. Maar wat je ook als eigenschap veronderstelt, je slaagt er van geen enkele eigenschap in om de veronderstelling van absolute geldigheid ervan vol te houden (tenzij je gelooft in reïncarnatie, hiernamaals e.d.).

Je kunt je voorstellen wat er gebeurt. Differentiële pluriformiteit groeit. Er lijkt geen beheersing mogelijk. Zelfs Ter Braak lijkt ertoe te neigen om Pirandello overdrijving te verwijten. Anarchie? Wie haar/zijn macht bedreigd ziet, zich verantwoordelijk voor openbare orde acht, zoekt van weersomstuit houvast in veronderstelling van aparte dingen (atomisme) met/volgens absolute geldigheid (essentialisme). Het lijkt onvermijdelijk: fascisme, populisme, onderdrukking.

Nee, op korte termijn bieden andere veronderstellingen geen soelaas. Niemand wil zich immers laten overtuigen gemeten naar de ene ... overtuiging die iedereen voor beoordeling heeft. Hoe dan ook bestrijd ik dat bedoelde paradox onoverkomelijk is. Als je uitgaat van door-en-door verwevenheid, past daar ... domweg géén herleiding bij tot iets absoluuts. Maar wat evenmin ... past, is samenhang-in-verwevenheid volledig te veronachtzamen. Nee, veronderstelling van essentie met absolutisme van dien helpt niet, integendeel. Voor het middel voor samenhang geldt de eis dat het als zodanig (!) niet iets is. Niet iets: niets.

Voor getallen als stelsel is zoiets allang bedacht. Nul is zowel – ook – een getal als géén getal; de waarde van nul is dat het géén waarde heeft. Als vereniging van het wél en wat het niet is, neemt nul een voorname paradox voor zijn rekening. Dankzij de toegevoegde veronderstelling van het nul-getal kan er – pas – met/op 'normale' getallen in hun oneindige veelvoud willekeurig worden gerekend.

Moet je die toegevoegde waarde van nul als dan-weer-wel-dan-weer-niet-getal – willen – begrijpen? Dat maakt voor jou stellig géén verschil meer. Je hebt ooit klakkeloos leren omgaan met methodes die van nul ... uitgaan. Wat je er – niet – van begrijpt, volstaat geheid voor je ook verder blijvend ... veranderende verschijningsvormen. Mijn advies: doe geen moeite.

Wat echter nog steeds niemand terdege leert, laat staan in vroegste opvoeding en -leiding, is m.i. methodische omgang met verschillen tegelijk met samenhang ertussen. De verklaring voor dat gebrek heb ik hierboven gesuggereerd. Dat is het averechtse idee om samenhang te zoeken in iets dat hetzelfde 'is' als wat daardoor samenhangt. Sterker nog, overheersend is nog steeds de vergissing dat het zgn wezen van iets zelfs zgn echter bestaat dan wat er variërend slechts bijkomstig aan zou zijn.

Stel je een aantal verschillende situaties voor. De zgn openbare weg, bijvoorbeeld, kan je in eerste aanleg als altijd één en dezelfde situatie aanmerken. Maar als fietser ervaar je een andere situatie dan als chauffeur van een auto. En daarom gedraag je je dienovereenkomstig ... verschillend, ook nog eens anders van het ene naar het andere moment, enzovoort. Dat heet daarom subjectief situationisme, want ook twee verschillende subjecten allebei als fietser hebben onderling afwijkende ervaringen met hun resp. verschillende gedragingen tot gevolg.

Je komt pas tot veronderstelling van – een – iets, wanneer je je er gedrag bij resp. van kunt voorstellen. Indien je tevens veronderstelt dat zo'n iets verschillend gedrag kan vertonen, vorder je tot de vraag naar de differentiële factor(en). Het algemeenst ... veronderstelbare antwoord luidt: omstandigheden (als het ruimere 'andere' iets waarin het ene iets verkeert). Maar hoe rijmt dat dan, sputter je tegen, met de

veronderstelling die je óók hebt, te ... weten dat je het ene iets dat van situatie tot situatie verschilt, tevens als alsmaar hetzelfde iets beschouwt? Ja, je bent zo ver om de veronderstelling op te geven dat een iets een wezen heeft in de zin van onveranderlijk(e) eigenschappen en gedrag. Als je onverhoopt nog twijfelt over principiële aanvaarding van verschillen, zou je eens een antropoloog(e) kunnen raadplegen. :-)

Maar wat dan? Een willekeurige situatie voldoet evenmin ter borging van samenhang door-de-situaties-inclusief-tijd-heen. Daarmee zou immers het zoveelste verschil moeten dienen voor samenhang ... tussen verschillen. Dat noodzaakt tot herhaling. Want waarmee hangt dat zoveelste verschil dan ... samen? Enzovoort. De wiskundige aanduiding voor dat onoplosbare probleem is: oneindige regressie. Ofwel, er 'is' géén einde aan.

Moet je dit overigens dan wèl – willen – begrijpen? Je “ben[t] te weinig beta,” ... veronderstel je. Als je daarmee bedoelt dat je o.a. van natuurkunde niet zoveel ... begrijpt, benadruk ik graag dat Niels Bohr met zijn complementariteitsbeginsel ‘zelfs’ voor natuurkunde wijst op karakterisering volgens verschillen. Mocht je cultuur van natuur willen laten verschillen, zo ja, daar heb je dus meteen al een verschil, :-) dan vermoed ik dat je als kenmerkend voor een zgn gezonde cultuur pleit voor erkenning, bevordering e.d. van diversiteit, van – verdere – verschillen, dus. En als jij m.i. terecht waarschuwt dat we op onze hoede moeten zijn, begrijp ik dat als oproep om me tegen fnuiking van opbouwende diversiteit (lees ook: pluriformiteit, variëteit e.d.) te verzetten.

En dat doe ik ook, vind ik althans. Ik meen dat iemand overweldigd kan raken door wat z/hij als louter verschillen ervaart en dan als, zeg maar, overlevingsstrategie kiest voor totale ontkenning van verschillen. Daardoor verdwijnen verschillen ‘natuurlijk’ niet. En stuwing vergroot verwoestende kracht. Ofwel, zo’n strategie pakt verkeerd uit. Aanvankelijk kan de schade meevallen voor wie ervoor kiest, maar vrijwel meteen zijn anderen er de dupe van.

Klopt, van oudsher is er van alles en nog wat bedacht om éénheid tussen verschillen te denken. Voor zover ik kan nagaan, betreft het altijd een variant van essentialisme. Varianten van monotheïsme, bijvoorbeeld. Dat kan een machthebber er dan weer toe verleiden zich voor te doen als de bijbehorend, uiteraard, ene plaatsvervanger van de ene god met als opgave (lees ook: recht) – haar/hem – onwelgevallige verschillen te elimineren. Ik herhaal dat verschillen daardoor niet verdwijnen, enzovoort. Het feitelijke machtsverschil (!) raakt juist extreem opgerekt volgens het dictatoriale motto, let op de versterking ipv opheffing van paradox door zo’n formulering, dat George Orwell in **Animal Farm** (1945) onthulde: “All animals are equal, but some are more equal than others.”

Pogingen tot herleiding volgens essentialisme onderneemt trouwens ook Ter Braak. Voor het wezen staat dan het persoonsdeel dat beweringen doet over ‘zijn’ dubbelganger. Elders schetst hij wat hij voor – zoiets als – het wezen houdt als het tweede gezicht. Ook Ter Braak kwam er dus nog niet uit, maar zijn herhaalde pogingen zijn en blijven leerzaam. Want hij hield erkenning van verschillen vol. Verloochening ervan was voor hem daadwerkelijk onleefbaar.

Het ... punt is, dat veronderstellingen vooraf moeten (!) gaan aan wat erdoor – pas – zgn stelselmatig kan worden gedacht (om naar zulke gedachten ook – verder – te kunnen handelen). Dus, als we naar veronderstellingen blijven zoeken met de uitkomst als criterium, is het zeker dat we ze stelselmatig bruikbaar ... nooit vinden.

Als paradoxaal ervaren 'we' dat een iets allerlei, zeg maar, verschijningsvormen heeft, maar dat het veronderstelde wezen ervan géén verschijningsvorm in de zin van een verschil kan zijn (omdat voor het wezen geldt dat het altijd en overal hetzelfde is). Mijn idee? Ik laat de veronderstelling vallen, althans de traditionele, van 'het' wezen dat vast(e) eigenschappen resp. gedrag betreft. In de zin van associatie met eigenschappen/gedrag blijft er daardoor ... niets over. Desondanks verklaar ik dat tot ... iets. Als niets is het de verschijningsvorm van iets die altijd en alom geldig kan zijn. Ziedaar, nul-identiteit. Dat maakt zo'n, eh, wezenloos wezen geschikt als schakel tussen willekeurig welke verschijningsvormen van iets.

Het is dus niet zo, dat 'we' slechts kunnen kiezen tussen enerzijds veelvoud van verschillen, anderzijds enkelvoud zonder verschillen. De ... tussenweg voert door verschillen-in-samenhang. Daar is methodisch overigens nog wat meer voor nodig dan de veronderstelling van nul-identiteit per verondersteld iets. Voor een suggestie van de opgave kan je eveneens bij Pirandello terecht. Het blijft als werkelijkheid niet bij een enkel, als je tenminste zo nog kunt zeggen, iets met "honderdduizend" enzovoort verschijningsvormen. Dat zijn 'we' voor en door elkaar. Voor het ene subject geldt een ander subject als – onderdeel van – een situatie. En omgekeerd, uiteraard. Enzovoort, enzovoort. Daarop moet een beschrijvings- annex ordeningsmethode berekend zijn. Dat lukt met begripsmatige relativiteit en recursiviteit: Metapatroon.

Nee, je hoeft het niet precies te kunnen navertellen. Hopelijk herken je op z'n minst dat ik probeer te verduidelijken waarvoor jij waarschuwt dat we op onze hoede moeten zijn. Dat is op z'n algemeenst gesteld de onsamenvangende ervaring van verschillen die vooral politiek-bestuurlijk inderdaad onvermijdelijk lijkt te leiden tot bestrijding van diversiteit met rampzalige gevolgen van dien. En ik wijs op een manier voor samenhangende verschillenervaring.

Ik slaag er niet in aandacht van politici, bestuurders, hogere ambtenaren voor te krijgen. Dat lukt mij met academici evenmin. Ken jij soms – nog, pas – iemand met enige, zeg maar, uitvoeringsruimte, die, tja, zo moet het dan maar beginnen, voordeel voor zichzelf zou kunnen zien in handhaving resp. bevordering van evenwichtige verhoudingen? Solidariteit, en zo.

Er is, ook wat mij betreft, wel enige haast bij.

98.12

Over opvoeding heb ik je ooit ook gezegd dat vanaf een bepaald moment jij niet meer – moet denken dat jij – jouw kinderen opvoedt. Dat gebeurt dan voortaan andersom. Zo meen ik dat je nu kunt, herstel, moet :-)) leren van de studiekeuze van je zoon: planologie.

Voor zover je nog van mij iets wenst te ... leren, stel ik je graag voor om onder die noemer oriëntatie voor (Bureau) Forum Standaardisatie te onderzoeken. Een 'verslag' daarvan kan je – zoiets als – **Informatieplanologie en standaardisatie** geven.

Voordelen? Je voorziet je van een aanleiding om je nader voor en in een voorname keuze van je zoon te interesseren. Omgekeerd kan je zoon zich serieus afvragen wat voor werk jij – niet? :-)) – doet en er gaandeweg wellicht daadwerkelijk bijdragen aan leveren.

Planologie staat bekend als de wetenschap van ruimtelijke planning. Je moet ruimtelijk met fysiek associëren. Bijgevolg wordt informatie doorgaans als onruimtelijk opgevat, vandaar virtueel. Strikt onderscheid bestaat echter niet.

Inmiddels is toch wel duidelijk dat – digitale facilitering van – onruimtelijke ontwikkelingen invloed hebben op ruimtelijke, vice versa. Daarom moet planologie allang ‘ruimer’ gelden dan slechts met en voor zgn ruimtelijk bereik. En informatieplanologie is er dan onderdeel van. Waartoe dient zgn ruimtelijke ordening van oudsher? Daarmee proberen ‘we’ ordelijke samenleving, zeg ook ordelijk verloop van maatschappelijk verkeer, te bevorderen. Nota bene, daartoe heeft altijd ook en vooral ... informatie gediend en doet dat ‘natuurlijk’ al véél en véél langer dan ‘we’ fysiek bouwen. Sinds digitalisering ook en vooral facilitering van communicatie betreft, informatieverkeer, dus, is er zelfs alles voor te zeggen om wederom aan informatie voorrang te geven als ‘onderwerp’ van planologie. Benoem jezelf tot hoofdredacteur van een publicatie erover, geef mij opdracht als vakredacteur oid en in gezelschap van je zoon beginnen we met een rondje langs hoogleraren planologie aan Nederlandse universiteiten. Als studieopdracht krijgt je zoon er in één moeite doorigheid nogal wat punten voor. Hij moet alleen nog even zijn eindexamen halen, daarvoor nogmaals succes gewenst! Reactie?

98.13

Zoals je stellig weet, heeft Hendrik Marsman (1898-1940) **Menno ter Braak, een studie** (Querido, 1939) geschreven. Marsman interesseert zich wél voor wat Ter Braak wil. Dat is, zachtjes uitgedrukt, bevorderlijk voor de begrijpelijkheid van zijn “studie.” Ook helpt natuurlijk dat zij elkaar persoonlijk hebben gekend. Zo vraagt Marsman vrijwel meteen,

wat stond [Ter Braak] voor, wat verdedigde hij?[p. 8]

Voor zover continuïteit van doel(en) geldt, zou dat uit middelen moeten blijken, maw herkenbaar moeten zijn in verschillende (!) geschriften van Ter Braak. Daarom gaat Marsman er m.i. terecht van uit dat er in hoe Ter Braak

tegen de meest uiteenlopende zaken ter wereld te velde tr[e]k[t],[p. 7] meer methode of althans minder willekeur st[ee]k[t] dan men aann[ee]m[t] op het eerste gezicht.[p. 8]

Ik heb overigens de werkwoordsvormen van verleden naar tegenwoordige tijd gewijzigd. Marsmans studie verschijnt immers nog tijdens Ter Braaks leven. En in **De dubbelganger** heeft Ter Braak zelfs zeer nadrukkelijk bezwaar gemaakt tegen kanoniser[ing] als een **geworden** wezen.

Voorts kan vermelding door Marsman van “op het eerste gezicht” geen toeval zijn; Ter Braak had eerder o.a. het essay **Het tweede gezicht** geschreven en Marsman lijkt daarmee aan te geven dat hij dát gezicht van Ter Braak ... zèlf schetst. Marsman meent dus o.a. dat Ter Braak zèlf zijn methode niet of nauwelijks verduidelijkt. Anders zou hij er niet naar op zoek gegaan zijn, nietwaar? Nee, ik heb zeker niet alles ‘van’ Ter Braak gelezen. Maar juist in zijn boek waarover hijzèlf later beweert nogal afstand van te hebben genomen, het gaat om zijn proefschrift **Kaiser Otto III.** uit 1928, geeft hij een m.i. ... zèlf belangrijke methodische aanwijzing. Waarom komt hij tot een ander oordeel over zijn hoofdpersoon dan gangbaar geraakt is? Die keizer was niet zozeer een zonderling, zoals algemeen nog aangenomen, maar gedroeg zich als keizer veeleer normaal, mits, verklaart Ter Braak, gemeten naar normen en waarden zoals ze daarvoor tijdens diens leven

golden.

Het hangt er dus maar van af, inclusief wat àls ... het wordt verondersteld.

Van principiële erkenning van betrekkelijkheid en veranderlijkheid blijft Ter Braak m.i. uitgaan voor allerlei verkenningen. Zo stuit hij op tekortkomingen van de dialectische ... methode. Met, bijvoorbeeld, burger en dichter als tegenstellingen, vooruit, these en antithese, wil zelfs onder de noemer van carnaval een synthese maar niet lukken. En op verandering wijst hij vaak zelfs meteen in de titel van zijn essays, zoals met afscheid resp. vervanging van oud door nieuw. Zie voor mijn commentaar op de 'grotere' essays van Ter Braak verder vooral [aantekening 76.38](#).

Marsman noemt methode

een technisch hulpmiddel om de stof te verwerken.[p. 10]

Volgens hem benut Ter Braak

polaire begrippen [...] tevens [als] een richtsnoer, een compas voor psychologische peiling [p. 10 om] zijn stof tijdelijk met monomane hardnekkigheid vanuit één gezichtspunt [te] bek[ij]k[en. p. 11]

Marsman laat er de vraag op volgen:

Tijdelijke monomanieën ondanks zijn relativisme?[p. 11]

Met wat jij als antwoord bedoelt, geeft Marsman er vervolgens blijk van dat hij beseft dat er in "ondanks" een averechtse veronderstelling besloten ligt. Hoe Ter Braak "stof [...] verwerk[t]," heeft wellicht de schijn van absolutisme. Maar

in het voortdurend bereid zijn om van absolutisme te wisselen,

Marsman had zich m.i. overigens begrijpelijker uitgedrukt indien hij daar "van gezichtspunt te wisselen" zou hebben geschreven, dus wat mij betreft,

in het voortdurende bereid zijn om van [gezichtspunt] te wisselen tot in de omkeerbaarheid toe, [bestaat] zijn relativisme[. p. 11]

Deels komt dat neer op wat ik subjectief situationisme noem. Ik heb methodisch er een manier aan toegevoegd om tevens "voortdurend bereid [te] zijn" verband tussen zulke wisselingen bij te houden. Er zijn dan géén allemaal aparte "monomanieën," maar er is dekkende verwevenheid van situeringen.

Dergelijk in- en uitzicht acht ik noodzakelijk (!) voor verantwoorde voortdurende over- en afwegingen voor (im)materiële voorzieningen als infrastructuur voor maatschappelijk verkeer. Want als structuur moet er systeem, zeg ook maar logica, aan ten grondslag liggen, dwz een stelselmatig (!) bruik- en houdbare ... methode.

Marsman stelt,

dat Ter Braak een tijdlang alle levensverschijnselen toetst vanuit een bepaald perspectief, terwijl hij tevens onafgebroken in staat blijft dit perspectief te verloochenen.[p. 11]

Mijn idee is dat "een bepaald perspectief" strookt met bepaalde omstandigheden (lees dus ook: situatie). Dan vind ik "verloochenen" nodeloos sterk uitgedrukt. Een perspectief dat voor de ene situatie ... past, doet dat voor een andere situatie domweg niet. Volgens mij is dat wat Ter Braak met zoveel woorden in zijn proefschrift stelt. Hij lijkt relativisme ook verder echter vergaand tot achtereenvolgende verschillen beperkt te hebben gehouden. Wellicht heeft hij vooral ontwikkeling van zijn 'eigen' ideeën als maatgevend opgevat. Marsman waardeert Ter Braaks

zin voor samengesteldheid en totaliteit.[p. 14]

Hoe dan ook heeft Ter Braak m.i. onvoldoende beseft dat, over relativisme, dwz over relaties, gesproken, aandacht voor/volgens gelijktijdige verschillen gepaard moet gaan met netzo expliciete aandacht voor samenhang ertussen. Dit bedoel ik overigens niet als verwijt. Want, zoals de methodische les in zijn proefschrift luidt, heeft hij dat destijds kunnen beseffen? Onder allerlei noemers begon betrekkelijkheid pas als “stof” beschouwd te raken.

Zo besef ik op mijn beurt een monomane indruk te maken. Dat doe ik met kritiek op ... absolutisme annex essentialisme en met een praktisch voorstel voor omgang met variëteit. Monomaan vind ik dus anders, maar goed. Ben ik daarom een ... zonderling? Ik vind dat ‘men’ mijn ideeën beoordeeld, nou ja, er niet eens aandacht aan besteedt, volgens een referentiekader dat ongeschikt is voor erkenning, bevordering enzovoort van evenwichtige(r) verhoudingen.

Wie zich hoeder van een norm waant, waagt zich niet aan wijziging, of zelfs maar overweging ervan. Het is ook bijna onmogelijk om – de noodzaak van – andere veronderstellingen te aanvaarden, als je ... doet alsof je zonder veronderstellingen ... denkt.

Over Ter Braaks werk stelt Marsman dat

die[ns] opeenvolgende normen een reeks van teekens [vormen] voor de verschillende fasen die zijn ontwikkeling doorl[oo]p[t], slangehuiden die hij al levend verl[ie]s[t, ...] namen [...] voor de wisselende waarden die hij v[i]nd[t. pp. 12-13]

Klopt, verleden heb ik wederom in tegenwoordige tijd veranderd. Ook Marsman lijkt aandacht te beperken tot ontwikkeling van een enkel individu (lees ook: subject). Maar hoe een subject “zijn ontwikkeling doorl[oo]p[t],” is door verkeer (lees ook: omgang) met o.a. wisselende subjecten in wisselende situaties. En dat geldt voor ... elk subject, zeg ook maar over en weer. Dus “ontwikkeling” omvat verhouding. Plòp, contragram: de ontwikkeling van de verhouding is de verhouding van de ontwikkeling. Ga maar na. :-)

En “ontwikkeling” betreft inderdaad verandering. De beeldspraak volgens “slangehuiden [...] verl[iezen]” vind ik echter niet treffend. In termen van eerste en tweede gezicht, maar anders opgevat dan ter Braak, blijft het tweede gezicht van een subject van situatie tot situatie veranderen; volgens zijn dan geldige tweede gezicht toont enzovoort het subject het eerste gezicht dat past bij de situatie in kwestie. Volgende situatie? Zowel zijn tweede gezicht als de situatie is ... anders. Volgende eerste gezicht, dus, enzovoort. Verlies van eerder eerste gezicht? Hmm. In elk geval versterkt mijn interpretatie het oordeel van Marsman over Ter Braaks motief. Volgens Marsman voert Ter Braak

een verwoede, volhardende polemiek tegen iederen vorm van stabiliteit[, dus tegen] verstarring[, tegen] het verkalkend bederf in het leven[. ... Hij koestert] tegelijkertijd lucide en blinde woede tegen elken vorm van versteening[. p. 15]

Zo verklaart Marsman de methode – van –Ter Braak. Want wat hij

voortdurend ervaart als een vorm van den dood[, ...] zo[ek]t en bestr[ij]d[t hij] in telkens andere beelden[. p. 15]

Het gaat Ter Braak om, gaat Marsman verder,

de oorspronkelijke kracht van het leven, de primaire en zelfs primitieve vitaliteit, vóordat de verstarring in het dogma [...] begint[. ...] Hij verdedigt het vloeiende,

bewegelijke, ongevormde en ongevestigde leven tegen het [...] bevroezingsproces[.
pp. 15-16]

Ik wil de stemming niet bederven, maar een onbegrensde, zeg maar, bewegingsruimte voor elk individu zit er niet in. Daarentegen verkeren 'we' met

de samengesteldheid van het menselijk bestaan in haar tegelijk chaotische en harmonische totaliteit [p. 17]

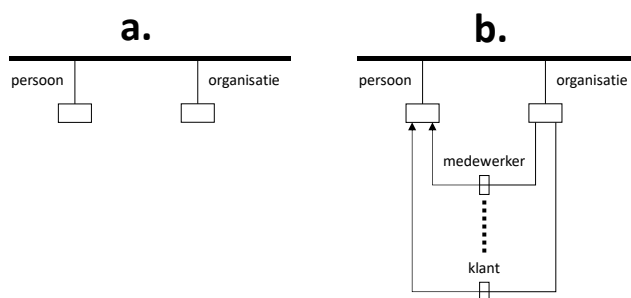
in een nota bene gemeenschappelijke, vooruit, ruimte. Dus moeten we 'iets' met onze verhoudingen. Als Ter Braak politicus zonder partij wil zijn, bedoelt hij vermoedelijk partij boven de partijen. Klopt, paradox. Ofwel, knoop om dóór te hakken, herstel, om te ontwarren en beheersbaar(der) verder te knopen met en voor alweer stelselmatige(r) veronderstellingen. Ter Braak komt weliswaar dichtbij, wat zijn werk zeker in politiek-bestuurlijk inclusief ethisch opzicht 'helaas' onverminderd actueel houdt, maar draait er m.i. nog omheen.

98.14

Informatieplanologie vind ik uiteraard hetzelfde als civiele informatiekunde.

98.15

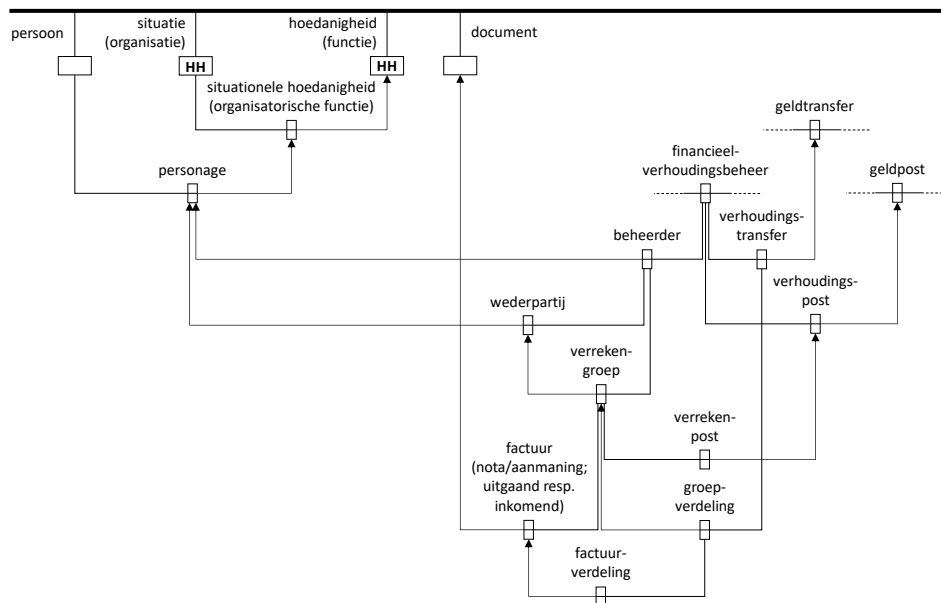
Naar aanleiding van je opmerkingen, zoals ik je opgevat heb, over – enige moeilijkheden met – groepering van – gebeurtenissen onder de noemers van – vorderingen en schulden ben ik er voor een ontwerpaanzet op doorgegaan. De richting voor ontwerp is meteen duidelijk. Zeg, er zijn twee kanten. En aan elke zgn kant kan zich meervoud voordoen. Met slechts verband tussen zulke kanten weet je echter nog niet precies welke elementen aan de ene verband houden met welke elementen aan de andere kant. Denk als voorbeeld aan enerzijds een lijst met personen, anderzijds een lijst met organisaties. Aanduiding van wie eventueel waar werkt – of klant is, enzovoort – vergt het vestigen van nader verband. Uitgedrukt met Metapatroon, zie je in figuur 1.a slechts beide 'lijsten' afgebeeld. In figuur 1.b zijn – voorbeelden van – verschillende soorten relaties toegevoegd tussen telkens één exemplaar uit de ene en één exemplaar uit de andere 'lijst.'

figuur 1

Het beginsel ter vermijding van dubbelzinnigheid is dus ... eenvoudig genoeg (en met Metapatroon telt zelfs geen ander beginsel dan dat van contextuele verbijzondering. :-) Het kan echter nogal puzzelen zijn om een voorstel te doen voor beide 'kanten.' Want elk zo'n voorstel blijkt vrijwel altijd op zijn beurt als resultaat te moeten worden opgevat van verband tussen twee ... kanten, enzovoort. Pas wanneer het geen zin meer lijkt te hebben een verdere kant op te gaan, kan je een grens trekken: horizon, afgebeeld met dikke lijn bovenin een ontwerp(model). Zoals ik de ontwerppuzzel voorlopig gelegd heb, zie je in figuur 2 getoond. Ik

probeer er meteen vèrder mee te mikken, dwz op stroomlijning door stelselmatige opzet van beheer van – wat ik maar even noem – financiële verhoudingen. Maar meer dan een aanzet bedoel ik er daarvoor dus nog niet mee te geven. Hopelijk spoor ik je tot discussie erover aan.

figuur 2

Informatiekundig zie ik géén noodzaak tot onderscheid tussen een crediteuren- en een debiteurenadministratie. Zonder zulk onderscheid vervalt een criterium voor groepering dat m.i. nodeloze moeilijkheden kan veroorzaken.

Stelselmatig beschouwd, zeg ook maar op de ruim(st)e schaal van informatieverkeer ipv beperkt tot een enkele deelnemer (en ook nog eens vergaand geabstraheerd van deelname), blijken begrippen als crediteur en debiteur inderdaad principieel betrekkelijk. A is crediteur van B, omdat B debiteur van A is. En/of A is debiteur van B, omdat B crediteur van A is.

Het is uiteraard wèl zo, dat er twee perspectieven op de, zeg maar, financiële verhouding tussen A en B bestaan, te weten dat van A èn dat van B. Dus beheert A die verhouding volgens 'zijn' perspectief, zoals ook B dat dienovereenkomstig doet. Van het begrip – met de betekenis van – financieel-verhoudingsbeheer zijn er daarom met stelselmatig bereik zoveel exemplaren als er verschillende verhoudingen vermenigvuldigd met verschillende beheerperspectieven zijn. Maar een organisatie die het model slechts voor 'eigen' bereik benut, beperkt zich tot exemplaren volgens 'eigen' perspectief. Dat kan ook (nog :-).

Neem x als een exemplaar van financieel-verhoudingsbeheer en stal dat personage A als beheerder ervan geldt. Dan kan A vervolgens personage B als wederpartij van x laten gelden.

A laat dan x, dwz de financiële verhouding met B vanuit A's beheerperspectief, verlopen ingedeeld volgens exemplaren van verrekeninggroep. Wat A tot een bepaalde groep rekent, kan uiteenlopen van een eenmalig-enkelvoudige tot herhaald-samengestelde uitwisseling. En samenstelling resp. groep kan zowel vorderingen als schulden – gaan – omvatten.

Voor een eenmalig-enkelvoudige uitwisseling is het beheer volgens dit model

uiteraard nodeloos omslachtig, maar het is dan ook berekend op de noodzaak van òntdubbeling in de gevallen van eenmalig-samengestelde en herhaald-samengestelde uitwisseling. De regeling voor de rekening-courant griffierechten betreft volgens mij herhaald-samengestelde uitwisseling. Maar dat vind ik ook gelden, als het ware omgekeerd, voor – de verhouding met – een externe dienstverlener die meewerkt aan meerdere projecten en per project meerdere facturen stuurt.

Dat het model het perspectief van zowel A als B omvat, kan je duidelijkst herkennen door, bovenin, van document uit te gaan. Eén en hetzelfde (!) document is voor B een inkomende factuur, als het voor A een uitgaande factuur is.

In het model heb ik rechtsmidden en -onder enige knooppunten/begrippen toegevoegd voor – verkenning van – eenduidige samenstelling resp. ontleding.

Linksboven herken je als deelmodel een gedeelte van de grondslag voor stelselmatig autorisatiebeheer. Dat is geen toeval.

Het is wat mij betreft wederom tijd voor ... casuïstiek. Welke beheergevallen moeten allemaal passen? Waarin schiet het model daarvoor nog tekort? Zodra je over een model beschikt, een prototype dat zó werkt is uiteraard nóg duidelijker, dat je voor willekeurig bereik consistent acht, kan je allereerst de hulpmiddelen nog weer zorgvuldiger toetsen die thans in gebruik of in voorbereiding zijn.

Ik kijk uit naar je reactie.

98.16

Met een gesprek bezorg je mij altijd nogal wat werk. :-) De laatste keer zei jij nogmaals o.a. wat onder de noemer van hergebruik van informatie. Ik zei er ditmaal weinig op terug.

Inmiddels meen ik als oorzaak van mijn verwarring te kunnen duiden dat jij en ik nog steeds verschillende begrippen van informatie veronderstellen. Als dat zo is, blijven die verschillen ertoe leiden dat wij tevens verschillende begrippen van hergebruik hebben en dus ook verschillend denken over bevordering van hergebruik in de praktijk.

Als je vindt dat mijn informatiebegrip enzovoort er niets toe doet, kan je hier meteen stoppen met lezen.

Ik vind dat jouw informatiebegrip niet werkt. Ben je tòch blijven lezen? :-)

Hoe jouw informatiebegrip luidt, weet ik nog niet. Ik heb het vermoeden dat je er zoals vrijwel iedereen nooit zo bij stilstaat. Desgevraagd bedenkt iemand dan – pas – iets. Zo van, er bestaan dingen, elk ding heeft eigenschappen, elke eigenschap heeft een waarde en een eigenschapswaarde wordt beschreven met informatie (lees ook: data, gegevens).

Neem ajb pauze. Ja, jij moet ook aan het werk. :-) Is dat zo'n beetje hoe – ook – jij over informatie denkt? Nee? Hoe dan wèl?

De theorie dat de werkelijkheid verder niet-herleidbaar, en daarom heet zo'n theorie ook wel – een – ontologie of – een – metafysica, apàrte dingen telt, staat bekend als atomisme. Daar hoort dan als theorie bij dat èlk ding netzo vast, dus ònveranderlijk, strikt eigen, het woord zegt het al, eigenschappen heeft die aldus zijn wezen ... zijn: essentialisme.

Kijk, voor iemand die zijn hele leven op min of meer dezelfde plek verblijft en daar ook nooit iets doet dat met iets erbuiten verband houdt, is en blijft het een prima theorie dat de zon om de aarde draait, dus 's ochtends opkomt en 's avonds ondergaat.

Zo is er met atomisme gekoppeld aan essentialisme (en zo door tot en met zgn eerste-orde logica) niets mis, herstel, zo gaat er volgens die theorie(ën) niets mis, zolang (!) de omgang met een ding gebeurd is, gebeurt en blijft gebeuren onder vaste, onveranderlijke omstandigheden. Het heeft er echter slechts de schijn van dat het ding in kwestie apart met vaste eigenschappen bestaat; wat je ervaart, is – niets anders dan – de doorwerking van kennelijk vaste omstandigheden. En dan is het zelfs voordelig om die schijn voor zelfs absoluut waar te houden, want dat scheelt de moeite om telkens expliciete aandacht aan omstandigheden (lees ook: situatie) te schenken die ... immers niet veranderen.

Terwijl alle vakdisciplines pakweg een eeuw geleden – voor hun verdere ontwikkeling – overgingen op relativistische veronderstellingen, daar heb ik onlangs al op gewezen, is atomisme enzovoort – zelfs enkele decennia later – nog bij programmeurs (zeg tegenwoordig: ict-ers) aangeslagen. Hoe kòn dat gebeuren? Over omstandigheden gesproken, naar mijn idee lag dat vooral aan de aanvankelijk beschikbare digitale techniek resp. aan de vooralsnog beperkte opvatting waartoe die kon dienen, nog eens versterkt door het, eh, soort mensen dat daardoor aangetrokken raakte (lees ook: geschikt was) er als programmeur mee te willen werken. De eerste computers werden vooral voor rekenkundige opgaven benut (en konden verschillende programma's alleen achtereenvolgens verwerken). Tja, rekenkundige verwerking lukt slechts met kwantitatieve informatie. Nota bene, kwantificering komt feitelijk neer op borging van altijd dezelfde, precies, omstandigheden. Met omdraaiing van oorzaak en gevolg, overigens niet ongewoon als valse rechtvaardiging, denk o.a. aan populisme, raakten atomisme, essentialisme, eerste-orde logica e.d. helaas stevig gevestigd als dogma voor wat inmiddels digitalisering heet.

Wie van iets als beginsel overtuigd is, laat zich er moeilijk vanaf brengen. Dat is nog zachtjes uitgedrukt.

Zo heb ook ik onvermijdelijk(e) veronderstellingen.

Het bleef nog een tijd niet verkeerd gaan volgens atomisme enzovoort. Computers raakten tevens in gebruik voor ondersteuning van, zeg maar, administratieve taken. Er kwam dus kwalitatieve informatie bij. Maar elke computer stond nog apart. Sterker nog, elk programma was nog steeds apart en voor zover zulke kwalitatieve informatie was 'opgeslagen' kon ook dat slechts voor elk programma eveneens apart. Onder apartheid lijkt atomisme nog geldig.

Inmiddels is zowat elke computer zend- en ontvangststation in (een) netwerk(en). De voorwaarden waaronder een atomistisch-essentialistisch informatiebegrip bruikbaar is, zijn domweg verdwenen. Er zijn géén allemaal aparte ... apartheidsvoorwaarden meer. Een informatiebegrip moet inmiddels passen volgens één stelsel ... stelselvoorwaarden. Dat vergt een wat uitgebreider begrip, en het beginsel ervoor zou je na het bovenstaande moeten kunnen volgen. Ach, wie – de schijn van – apartheid blijft koesteren, weigert dat. Maar, als ik het mag zeggen, daartoe dient een 'forum' natuurlijk niet, integendeel.

Dat beginsel voor een stelselmatig dekkend informatiebegrip? De aanname van vaste, onveranderlijke omstandigheden strookt niet meer met het open bereik van het informatieverkeer dat digitale informatie- en communicatietechnologieën faciliteren. Er gaat immers informatie 'door' het stelsel heen over allerlei dingen en daarbij over elk ding onder allerlei omstandigheden. Zoiets als de maat voor informatie kàn dan niet louter een bepaald ding zijn, maar moet nader zijn

gespecificeerd tot een combinatie van een ding en omstandigheden waarin het verkeert. Als aanduiding annex beschrijving van bepaalde omstandigheden (lees dus ook: een bepaalde situatie) kan ruwweg een bepaalde context worden beschouwd. Daarom luidt het beginsel van Metapatroon, als methode voor stelselmatig eenduidige modellering, ook wel contextuele verbijzondering. Er komt nog iets meer bij kijken. Hoewel dat niet veel is, laat ik dat hier in het midden.

Ik vraag je aandacht ervoor dat, grondiger nog dan een gewijzigd informatiebegrip, je je allereerst de werkelijkheid anders 'samengesteld' moet voorstellen dan bestaand uit allemaal aparte dingen. Er is daarentegen niets apart. Alles is juist verweven. En als maat van verwevenheid telt, met object als een ander woord voor ding, object-in-situatie. Dat heeft gevolg voor wat onder een eigenschap valt te verstaan.

Veronderstelling van verschillende situaties waarin een object kan verkeren, helpt om – ervaring van – verschillende gedragingen te verklaren (die zonder onderscheid naar situaties als tegenstrijdig – blijven – verschijnen). Met eigenschap als gedragsfactor geldt een bepaalde – waarde van een – eigenschap dus 'slechts' situationeel. Een object heeft überhaupt géén eigenschappen die volstrekt, dwz absoluut geldig, ... eigen zijn.

Wat informatie zgn objectiverend beschrijft, moet je dan opvatten als beschrijving van de waarde van een eigenschap van de betrekking (!) tussen het object in kwestie en een bepaalde situatie.

Ik besef dat jij je er wellicht zo gauw geen voorstelling van kunt maken. Het is inderdaad even wennen. Je zou bijvoorbeeld aan jezelf kunnen denken. Ga je gedrag na in verschillende situaties en hoe je gedrag in de ene zelfs sterk kan afwijken van dat in een andere. Probeer die gedragingen in één model te vangen. Nee, dat lukt op z'n atomistisch-essentialistisch dus niet.

Om wèl te slagen moet je enig gevoel hebben voor een m.i. stelselmatig passend begrip van hergebruik van informatie. Anders moet je je er niet eens mee willen bemoeien. :-)

Overigens is het verhaal nog niet af. Je kunt zeggen dat dingen, zeg dus ook maar objecten, reageren op omstandigheden. Wat doorgaans als een object wordt beschouwd, 'doet' dat op een, eh, manier die je passief kunt noemen. Er zijn echter ook dingen, dan aangeduid als subjecten, die zgn actief gedragsaandeel leveren; ze reageren niet ... alleen, maar ageren ook. Een subject is daartoe in staat mede dankzij kenvermogen. Dat laat zich grofweg opvatten als cyclus voorzien van terugkoppelingen.

Stel je een subject voor, iemand, dus. Naam: A. Op elk moment heeft A een bepaald doel. Andere aanduidingen zijn motief, intentie e.d. En momenteel gedraagt A zich 'naar' een bepaald motief, zij kan niet anders. Met haar (lees ook: zijn) gedragsaandeel heeft A de ... bedoeling van zowel haar aanpassing aan de momentele situatie als aanpassing van de situatie volgens haar momentele motief. Daar komt als haar gedrag nog eens bij, dat A van de bedoelde aanpassingen nagaat of ze daadwerkelijk stroken met de bedoeling die annex het motief dat ze ermee nastreeft. Zo'n evaluatie leidt tot eventuele ... aanpassingen. Enzovoort, enzovoort.

De grondigste aanpassing betreft uiteraard wijziging van motief. Dat stuit echter op de conditionering van de evaluatie door het momentane ... motief. Probeer maar eens iemand een ander informatiebegrip bij te brengen. :-)

Intussen doet elk subject niet anders dan van motief enzovoort wisselen. Dat

gebeurt immers als het ware vanzelf, wanneer zich een andere situatie voordoet (en het subject die wisseling herkent) en/of het subject mede een andere situatie voortbrengt.

Voor een alweer relevanter begrip van informatie vraag ik voorts je aandacht voor evaluatie als voorwaarde voor terugkoppeling. Een subject doet o.a. wat je als gemotiveerde metingen kunt opvatten. Zo'n meting (lees ook: waarneming) 'is' informatie. Je kunt zeggen dat een subject daarvoor 'luistert' naar haarzelf-in-situatie. Het is dan alsof een situatie-inclusief-haarzelf met ... haar 'praat' om haar tot eventueel aangepast gedragsaandeel te bewegen. Met teken als synoniem van informatie ga ik er daarom van uit dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. Maar een object praat toch niet met een subject? Wat ik vind tellen, zijn de gevolgen die een subject eraan geeft. Neem een ezel en een steen waarop hij is gestoten. Hij heeft de les geleerd, dat overkomt hem géén tweede keer.

Je zult moeten toegeven dat ook jij in resp. met jezelf ... praat. Luisteren is inderdaad nog iets anders. :-)

In menige situatie waarin je verkeert, tref je (een) ander(e) subject(en). Kan ook een ezel zijn. Over en weer proberen subjecten te benutten wat ik hierboven nogal simplistisch als evaluatievoorziening heb geschetst. Als jij ook maar iets kunt aangeven dat ooit iemand (niet) tegen jou gezegd, (niet) aan jou geschreven, jou (niet) aangedaan e.d. heeft dat je niet als verzoek tot inschikkelijkheid kunt verklaren, moet je het meteen laten weten. Dan houd ik erover op. Maar wat jij nu leest, is uiteraard een zelfs zeer dringend verzoek, te weten om een averechts informatiebegrip te vervangen door een begrip dat wél leidt tot een stelselmatig bruikbaar begrip van o.a. hergebruik.

Nu klinkt inschikkelijkheid nogal manipulatief, ofwel onaangenaam. Dat doet mijn oorspronkelijk engelstalige versie overigens nog sterker: every sign is a request for compliance ([Semiosis & Sign Exchange, Design for a Subjective Situationism](#), 2002). Zeg ook dat informatie principieel (!) dient voor afstemming van wat daardoor gedragsaandelen zijn van deelnemers in hun respectievelijke hoedanigheden aan een bepaalde verhouding.

Laat de vorige zin ajb extra tot je doordringen. Ja, ik ... verzoek je erom.

Stel je twee deelnemers voor, A en B. Hoe bevordert A dat B daadwerkelijk gaat doen wat zij (lees ook: hij), A, dus, wil dat B doet? Daarvoor moet A B 'helpen' een motief te ontwikkelen volgens welk B een gedragsaandeel kiest en ook uitvoert dat A vindt stroken met het gedragsaandeel waartoe zijzelf gemotiveerd is. Wat is daar volgens A minimaal voor nodig? B moet zichzelf – gaan – beschouwen als verkerend in een hoedanigheid in een verhouding annex situatie. Wat daar als gedragsaandeel bij past, is voor B dan ... logisch.

Vaak is dat niet zo eenvoudig. Kijk maar weer naar deze tekst. Ik probeer je ertoe te bewegen om het als vertegenwoordiger van (Bureau) Forum Standaardisatie logisch te vinden om te willen (!) begrijpen waarom het gangbare informatiebegrip stelselmatig tekort schiet, welk begrip daarvoor wél voldoet en om daarnaar ook te handelen. Maar als jij iets anders ... wil, tja. Nee, zeker niet elk teken slaagt, maar dat doet natuurlijk niets af aan de, zeg maar, functie ervan als verzoek in de zin van een afstemmingsmiddel.

Uit de opvatting over informatie/teken als afstemmingsmiddel volgt, hier uitgaande van A, dat wat A als informatie tot B richt, afhangt van allerlei ... opvattingen van A mede over B. Uiteraard wil A allereerst doeltreffend zijn, maar vervolgens ook

doelmatig. Zo hoeft A slechts minimaal te verwijzen naar wat zij door B reeds gewild resp. gekend verondersteld, maar vertoon van enige hoffelijkheid schaadt niet. Het hangt er telkens maar van af. Een korte inleiding biedt [Geef mij ajb even de pindakaas!](#) (2016).

Nota bene, doelmatigheid dient doeltreffendheid, punt. Sneller mikken op, beter raken e.d. van een verkeerd doel blijft mis, kan zelfs schadelijk zijn.

Vooraf doelmatigheid van afstemmingsmiddel, informatie, dus, kan helpen aan een stelselmatig begrip van hergebruik (van informatie). Denk daarbij aspecten als – grotere – nauwkeurigheid en – kleinere – omvang van een teken.

Eindelijk, hergebruik.

Indien wordt verwacht dat gedragsaandelen onder (tijds)druk en/of herhaald verricht moeten worden, kunnen voorbereidingen lonen of zelfs onmisbaar zijn. Grotendeels daartoe dienen opvoeding, opleiding, training, oefening, noem maar op. Wie iets leert, zo is het idee, weet dat maar ‘alvast.’ Op zulke kennis en kunde kan dan later kortweg een ... beroep gedaan worden. Het leren is immers reeds gebeurd en een later teken als oproep kan ‘verhoudingsgewijs’ zeer beperkt blijven. Dat bevordert per saldo – opvoeding enzovoort kost uiteraard ook wat – het verloop van maatschappelijk verkeer.

Deelnemers aan dat verkeer zijn subjecten, en er zijn objecten mee gemoeid. Het woord verkeersverhouding is een pleonasme. Iemand kan volgens de ene verhouding onderwerp (lees: subject) zijn en voorwerp (lees: object) volgens een andere verhouding. Dat beantwoordt meteen ook de vraag wanneer een ezel als object dan wel subject moet gelden.

Een subject, maar ook een object, bestaat van verhouding tot verhouding. Een subject neemt aan elke verhouding in een nadere hoedanigheid deel (en een object maakt er in zo’n nadere hoedanigheid deel van uit).

Ik beperk me even tot subjecten, en lees daarvoor dan maar – menselijke – personen. Voor de orde van het maatschappelijk verkeer geldt echter als beginsel om van hetzelfde subject te blijven ... spreken (en voor een object geldt hetzelfde). Een subject is niet onveranderlijk, maar verandert door deelname aan verhoudingen. Aan de, vooruit, start van een volgende verhouding verschijnt een subject daarom als resultante van zijn voorafgaande verhoudingsgewijze veranderingen. Informatie over dat verleden kan, of zelfs moet, worden betrokken bij af- en overwegingen over zijn gedragsaandeel aan de verhouding in kwestie. En zoals ik de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) ... wil begrijpen, heeft in beginsel het subject in kwestie daarover zeggenschap.

Van wat als relevant verleden vaker zal meetellen en/of op enig moment van kritiek belang kan zijn, ligt het dan voor de hand om beschikbaarheid van informatie erover te borgen. Daar zijn van oudsher (semi-)overheidsinstellingen mee belast. Er worden tevens daarvoor zelfs formeel extra verhoudingen ... ingesteld met deelnemers in bepaalde hoedanigheden. Aangifte van geboorte, ga maar door.

Als je weer even pauzeert, kan je nagaan hoeveel van dergelijk ‘kunstmatige’ peilingen in en dus voor het verloop van maatschappelijk verkeer zijn opgenomen. In het huidige overheidsjargon heten ze “levensgebeurtenissen.” Wat de overheid ... bedoelt, ja, verzoek tot inschikkelijkheid, is dat je veranderingen moet melden voor zover ze van invloed kunnen zijn op toekomstige behandeling door de overheid van jou.

Er wordt akte van opgemaakt, nee, niets nieuws, en hergebruik ervan eveneens

formeel geregeld (en daarmee als regel beperkt tot hergebruik door bepaalde overheidsinstellingen; dat kan, mits geregeld, ook ruimer).

Klopt, (een akte in) digitale vorm biedt andere mogelijkheden, heeft andere beperkingen (lees o.a. ook: risico's) dan (informatie op) papier. Het blijft echter zo dat betrouwbaarheid en/of herhaling aanleiding kunnen zijn om, let wel, achteraf bedacht, gelet op het verkeersverloop tijdig vóóraf beschikbaarheid van bepaalde informatie geregeld te krijgen.

Het blijft zo dat ook die zgn basisinformatie, te weten informatie in basisregisters, verhoudingsgewijs is. In het Basisregistratie Personen (BRP) staan personen vermeld als burger (hoedanigheid) van Nederland (situatie). Informatie over 'dezelfde' persoon in een andere hoedanigheid en/of volgens een andere verhouding/situatie is daar dus niet beschikbaar.

Hergebruik vertoont allang stelselmatigheid. Het gaat er daarom vooral om die te (h)erkennen. Met digitalisering verandert aan dat begrip niets. De omgang ermee verandert uiteraard in diverse opzichten wel. En omdat digitale technologieën verkeersbereik volgens netwerk faciliteren, moet er voor hergebruik van een stelselmatig bemeten informatiebegrip worden uitgegaan.

De mogelijkheid van hergebruik volgt niet zomaar uit overeenkomstig benoemde eigenschappen van overeenkomstig benoemde informatieobjecten in verschillende registers (lees ook: informatieverzamelingen). Dergelijke objecten (lees ook: entiteiten) zijn alom immers nog atomistisch-essentialistisch opgevat. De contextualiteit ervan is veronachtzaamd. Uiteraard kan context niet achterwege blijven, maar voor alle huidige registers blijft die als het ware verborgen in de apartheid ervan. Hergebruik vergt opheffing van zulke betekenismatige apartheid. Samenhang noodzaakt tot explicitering van context om daadwerkelijke betekenisverschillen te (h)erkennen en stelselmatig te kunnen ordenen. En dat kan slechts beginnen met het besef dat atomisme/essentialisme stelselmatig verkeerd uitpakt. Nogmaals, afleren is moeilijk. Het is al heel wat om iemand tot besef van veronderstelling te krijgen. Anders is verandering ervan volstrekt onmogelijk.

Ik wijs er nog op dat hergebruik vaak een toets betreft, zie ook [\[aantekening 97.47 voor\]](#) wat ik je eerder voorstelde als veralgemenisering van de, op z'n engels uitgedrukt, digital identity wallet. Is iemand wie hij beweert te zijn? Heeft iemand het diploma dat hij beweert te hebben? Een ontwerp van hergebruik moet daarom niet van registers uitgaan, maar verbanden verduidelijken tussen – regelingen voor – verhoudingen. Want daaruit volgt welke informatie 'uit' de ene beschikbaar mag/kan/moet zijn voor (een) andere verhouding(en).

Dit was véél werk. Doe er ajb iets mee. Stuur het door aan je medewerkers, aan de leden van het Forum. Laten we er een, toe maar, seminar aan wijden. Een aanzet voor stelselmatig hergebruik ontwerpen, enzovoort.

98.17

Lucette Almanzor (1912-2019) is oud geworden. Sinds 1961 was zij de weduwe van Louis-Ferdinand Destouches (1894-1961). Hij is als schrijver bekend onder de naam Céline. Almanzor is dus al bejaard als zij Véronique Robert met **Céline intiem** (Voltaire, 2001, oorspronkelijk Frans) kort verslag laat doen van haar – herinneringen aan haar – leven met Céline die zij in 1936 ontmoette en met wie zij in 1943 trouwde. Haar oordeel lijkt mij zachtjes uitgedrukt:

Eerlijk gezegd was Louis ook op een bepaalde manier gek.[p. 122]

Om Céline als een martelaar af te schilderen, past volgens mij dan weer niet. Maar om nav het overlijden, in 1962, van iemand die Céline's reputatie volgens haar had kunnen helpen, is het zeker een vondst om te beweren:

Als het martelaarschap je lot is, sterven allen die je te hulp zouden kunnen komen.”[p. 120]

98.18

Het zou weleens makkelijker kunnen zijn om grote dan kleine geschiedenis te schrijven. Ik heb **Revolusi: Indonesië en het ontstaan van de moderne wereld** (de Bezige Bij, 2020) van David van Reybrouck gelezen. (Zo'n) grote geschiedenis is moeilijk genoeg. Leerzaam. Maar wat laat zich in het klein achterhalen? Mijn vader is in 1918 geboren, opgegroeid in Middelburg, Walcheren een eiland. Gezin met zes kinderen waarvan drie – veel – oudere broers waarvan de jongste twee vertrokken naar, toen dus nog, Nederlands-Indië. Moeilijke jongens? Hoe dan ook crisis in Nederland. Werkloosheid. Waarom is mijn vader ze niet gevolgd? Ik kan het hem allang niet meer vragen. En mijn ooms nòg langer niet meer. Tijdens Japanse bezetting geïnterneerd, in elk geval één ervan dwangarbeid aan Birma-spoorlijn, allebei overleefd, terug naar Nederland, niet ècht oud geworden. Toekomst door hun verleden beperkt gebleven? Mijn vader was stevige roker. Ook mis. Tijdens de Duitse bezetting ontmoetten mijn moeder en mijn vader elkaar, in Den Haag. Prompt na de zgn bevrijding zijn ze getrouwd. Zo gaat dat. En dat weet ik dan weer wel.

98.19

In 1967 houdt Jacob Bronowski (1908-1974) een reeks voordrachten. Gebundeld zijn ze postuum verschenen als **The Origins of Knowledge and Imagination** (Yale University Press, herdruk 1979, oorspronkelijk 1978). Met wat Bronowski (veronder)stelt over zoiets als structuur van kennis, zeg ook maar ordening van begrippen annex betekenissen, ben ik het, althans, voor zover ik hem ... begrijp, grotendeels eens. Ik meen echter toch een wat àndere opvatting te hebben, en die geldt nogal grondig, over geldigheidsbereik van een betekenis.

Van ondergeschikt belang acht ik wat Bronowski als criterium oppert voor duiding van

human beings as a special kind of animal [...]: the ability to utter cognitive sentences (which no other animal can do) and the ability therefore to exercise knowledge and imagination.[p. 9]

Voor actief gedragsaandeel – tja, wat is actief? – moet 'iets' o.a. over ... zoiets als cognitief vermogen beschikken. Dat is natuurlijk niet tot mensen beperkt. Wat, herstel, wie erover beschikt, noem ik subject.

Actie is interactie. Hoewel een subject onderdeel van een situatie ... is, kàn een subject die situatie uiteraard niet ... zijn, nee, nooit volledig (en meestal slechts in zeer geringe mate).

Met subject verondersteld als onderdeel van situatie is onderscheid ertussen natuurlijk niet consequent vol te houden. Dat geldt echter voor èlk onderscheid. Ik vind dat er veel overzichtelijke begrijpelijkheid valt halen uit methodisch gebruik van dit onderscheid als – nogal – principieel.

Wat de situatie met een subject 'doet,' is er 'indruk' op maken. Zodra zijn cognitief vermogen erbij betrokken raakt, herstel, zich erbij betreft, kan dat ervaring heten.

Door zijn cognitief vermogen 'doet' een subject dat, ervaren, dus, van nota bene zijn

‘kant’ àltijd vóóringenomen. Zo’n vrijheidsbeperking is onvermijdelijk. Het lijkt alsof Bronowski er met overhaaste stelligheid aan voorbij gaat met zijn beweringen dat,

[w]hat we really mean by free will, of course, is the visualizing of alternatives and making a choice between them.[p. 18] We are able to separate information from emotional content, or **affect**, when we interpret of frame messages.[p. 31]

Nee, een subject, zeker óók een mens, volgt een momentaan motief (lees ook: intentie e.d.), zeg ook maar referentiekader voor opties voor zijn (re)actie op de situatie zoals hij die ervaart (lees daarvoor hier ook: interpreteert). Als géén van die opties ‘hem’ passend lijkt, is verandering van motief geboden. Overwegingen zijn erop gericht dat een subject ook ‘indruk’ op de situatie maakt.

Alweer nader beschouwd, dwz nog wat consequenter als veronderstelling vol te houden, (onder)neemt een-subject-àls-onderdeel-van-een-situatie (re)actie op een-situatie-met-zichzelf-als-onderdeel-ervan.

Charles S. Peirce beseft dat begrip (zijn term: interpretant) ànders moet zijn dan, zoals hij hun verhouding opvat, het voorwerp (zijn term: object) waarvàn het begrip ... is. Ik vind het een baanbrekende methodische vondst om die verhouding expliciet betrekkelijk te veronderstellen. Volgens Peirce zit er onlosmakelijk een teken als het ware tussèn object en interpretant. Teken is bemiddelend, zegt hij. Voor de ene verhouding volgens een zgn diade komen volgens een zgn triade drie verhoudingen in de plaats. Een uitgebreider kader kan meer verduidelijken.

Terzijde merk ik op dat Peirce zèlf de m.i. véél en véél verdergaande strekking van zijn voorgestelde positionering van teken niet of nauwelijks beseft. Voor zover ik kan nagaan, laat hij na om rekening te houden met wat ik hierboven heb aangegeven als vooringenomenheid door cognitief vermogen.

Erkenning van verschillen onder de schijn van gelijke noemer is er minstens sinds Aristoteles. Als differentiële factor verwijst ook Peirce naar grond, opzicht e.d. Hij lijkt het er echter bij te laten. Ik heb zijn driedeling als principieel overgenomen, maar èlk van zijn drie element uitgebreid tot een, zeg maar, dimensie met èlk drie elementen: enneade. Zie verder o.a. [Semiosis & Sign Exchange: Design for a Subjective Situationism](#). Zo’n nòg weer uitgebreider kader kan inderdaad nòg weer meer verduidelijken, enzovoort.

Voor ik als enneadisch verband veronderstel, handhaaf ik eveneens het idee dat Peirce voor de triade heeft, te weten dat het herhaald wordt doorlopen. Het betreft m.i. een cyclus van gedragingen, dus inclusief cognitie – wat dat ook is – àls gedrag en teken àls gedrag, nee,

the wholeness of the [subject] must not be violated by separating the brain from the body.[p. 99]

Waar Bronowski “human being” schrijft, heb ik dat hierboven door subject vervangen. Goed, zoiets als cyclus. Het doel volgens het eerdere aspect levert in wisselwerking met het volgende aspect een middel op, enzovoort. Dus ook interpretatie is geen doel op zichzelf. Een subject heeft ermee een doel om na te streven èn een plan hoe hij dat ‘wil’ doen. En zo probeert hij het dan, waarbij

the action now is not an action of the brain – it is an action of the total person.[p. 102]

Zo wijzigt een subject een situatie. En een (ver)ander(d)e situatie geeft aanleiding tot een gewijzigde ... ervaring, enzovoort. Zo’n ervaring doet in elk geval het subject in kwestie ... zèlf op. Maar er zijn ook andere subjecten die met hun respectievelijke vooringenomenheid ervaringen opdoen, ernaar – verder – handelen, enzovoort. In

elk geval voor laatstbedoelde subjecten vind ik daarmee communicatie aan de orde. Dat geldt 'natuurlijk' zelfs van weerszijden, indien het gedrag van eerstbedoelde subjecten – vooral – is 'bedoeld' om als teken opgevat te worden, dus waarmee het ene subject – zichzelf en/of – een ander subject tot bepaald – verder – gedrag wil krijgen. Mijn kenschets luidt kortweg dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is (Engels: every sign is a request for compliance).

Wat een subject voortbrengt resp. opvat als tekens zijn hoe dan ook "cognitive sentences [...] which [any] animal can do." En planten overigens ook. Maar elk subject doet dat op manier die nu eenmaal niet kan afwijken van de mogelijkheden en beperkingen van de soort waartoe hij behoort. Ook – vooral? – subjecten van verschillende soorten communiceren. Bronowski wil erover kwijt dat

[he] think[s] that human speech is indeed a continuation of animal communication, and the interesting thing therefore is to see where it differs.[p. 26]

Ik vind het daarentegen juist zo interessant dat er géén principieel verschil is. Nogmaals, elk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid. Wat Bronowski duidt als uniek menselijk, te weten

exchange with one another [of] utterances which have a purely cognitive content[, p. 43]

is géén uitzondering. Wat een objectieve mededeling lijkt, heeft de bedoeling om iemand tot die 'kijk' te bewegen. Daarentegen houdt Bronowski vol, m.i. dus ten onrechte, dat

[w]e pass knowledge to one another, that is, information which does not have the preprogrammed force on an instruction.[p. 43]

Voor elk subject is cognitie ... vóórgeprogrammeerd, zelfs wisselend op z'n eneadisch gezien onder de noemer van motief. Ik ben het er daarom niet mee eens dat

[h]umans have a wholly unique gift in the use of language[. p. 35]

Zowel veronachtzaming van relevante verschillen als veronderstelling van nodeloze, erger nog, averechtse verschillen belemmert in- en overzicht. Ook ben ik het oneens met Bronowski's antwoord op de vraag:

How do you refine the detail with an apparatus which remains at bottom grainy and coarse?[p. 14]

Ik kan dat enigszins wiskundig uitleggen. Neem één variabele, x . Uit het aantal waarden dat x kan aannemen, zeg 10, volgt dan het maximaal aantal verschillende, vooruit, toestanden dat het 'apparaat,' eh, aankan. Met twee variabelen, x en y , met elk 10 mogelijke waarden, is het zgn apparaatgetal geen 20, maar het aantal combinaties, dus 10 keer 10 is 100. Nog een variabele erbij? Voor het gemak ook met 10 mogelijke waarden? Is dat "grainy and coarse," slechts luttele variabelen met elk een kleine waardenverzameling? Voor een ruim bereik ontleent het apparaat nauwkeurigheid aan zgn combinatoriek. Dat bereik 'kent' nòg weer minder beperkingen, indien voorts de waarde van een variabele op verschillende manieren met waarden van andere variabelen combineerbaar zijn. En/of meerdere waarden van dezelfde variabele in zo'n combinatie kunnen optreden.

Zo stel ik mij de zgn plasticiteit van hersenen voor, nee, ik moet zeggen van een subject dat dus o.a. over cognitief vermogen beschikt. En ik simplificeer stellig nog

onverantwoordelijk.

Ik geef hiermee echter reeds aan hoe een beschrijvingsmethode als [Metapatroon](#) geschikt is zijn voor willekeurige variëteit. Er is voor oriëntatie één begrip: gedrag. Als eenduidig (lees ook: uniek) kan bepaald gedrag niet slechts tot een object worden herleid. Wat daarvoor telt, is de samenloop van (een) object en (een) situatie. Er gebeurt immers iets anders, beseft Bronowski,

if you change the conditions,[pp. 104-105]

maar blijkbaar nog zonder verder idee. Tussendoor merk ik op dat voor een model een subject ook als object geldt (de modelleur ervan als modelleur, dus iemand die er iets mee wil bereiken, dan weer niet). Goed, elk van die samenstellend veronderstelde delen kan op zijn beurt eveneens als gedrag worden beschouwd. De vraag is of dat voor enige opgave nog van belang is. Zo ja, dan is dienovereenkomstige herleiding tot samenstellende delen geboden. De herleiding is altijd tweeledig, dwz tot een objectdeel en een situatiedeel die voor dat gedrag samenlopen. Dat levert dus wederom samenstellende delen op met voor elk ervan wederom de vraag naar samenstellende delen. Zonder belang van – verdere – herleiding kan er een streep worden getrokken: horizon. Voor een voorbeeld van de methode-in-werking, zie [Ingezetene, ontwerp van een contextueel-semantic diagram met Metapatroon](#). De truc is dat als gedrag de – nadere – begrippen object, situatie en situationeel object (als samenloop van een object en een situatie) elkaars perspectief bepalen. Ze zijn als het ware variabel op een variabele manier (en aldus relatief op een relatieve manier) en kunnen ook nog eens recursief worden benut. Daar zit voor bereik van verschillen in samenhang theoretisch geen beperking aan. Ik vind het dus niet zo dat gedrag een grof begrip is. Het dekt zowel het maken van willekeurig onderscheid als het leggen van verband ertussen. Als Bronowski herhaalt dat de opgave luidt

to exercise fine discrimination using very coarse units[, p. 21]

benadruk ik dat waarvan hij kennelijk als eenheden uitgaat, slechts deugdelijk begrijpelijk zijn als samenstellende delen. En stelselmatig begrip, aldus uitgedrukt mee eens,

is a wonderful problem. It really is **the** problem of the end of the twentieth century for anyone who seeks to examine all aspects of nature.[p. 21]

Dat is uiteraard inclusief zgn cultuur. Nu, midden in het derde decennium van de éénnentwintigste eeuw heb ik misschien evenmin een oplossing om op z'n minst wat verder met stelselmatig overzicht te komen, maar slaag ik er niet eens in om mijn voorstel zelfs maar overwogen te krijgen.

Bronowski wijst – het – woord af als, zeg maar, maatgevend voor communicatie. Hij stelt – de – zin voor (die ook één woord kan tellen). Maar hij verbindt er geen conclusies aan dat een teken – dus – structuur heeft, laat staan suggesties hoe die op haar beurt structureel samenhangt met andere gedragsaspecten. Zie voor mijn voorstel o.a. [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#) en [Geef mij ajb even de pindakaas!](#)

Daarentegen oppert Bronowski het idee van – de mogelijkheid van – kennis als objectief, dus als gemeenschappelijk ... identiek. Daarom vindt hij dat

words [...] either stand for objects in the outside world or for actions.[p. 44]

Want volgens hem

[w]e are always looking for a language in science which mimics or mirrors the structure of reality. [It] does [...] that [...] by analyzing the sentence into constituents which represent separable entities in the outside world – things or actions.[p. 47]

Het is eigenlijk jammer dat Bronowski zich aan beschouwingen over taal waagt. Zijn verhaal vindt althans ik belangwekkend waar hij wijst op veranderlijkheid van ideeën over “the structure of reality.” Hij zou dus niet verbaasd hebben mogen zijn over kritiek op zijn taalopvatting. Waar ik wat moeite mee heb, is zijn stelling dat

[t]he new theory, of course, always subsumes more effects than the old.[p. 57]

Wat mij betreft, ja en nee. Voor zover ik iets van quantummechanica begrijp, vind ik de, zeg maar, overgang van het onzekerheidsbeginsel van Werner Heisenberg naar het complementariteitsbeginsel van Niels Bohr illustratief. Heisenberg kiest voor een ruim bemeten, zoals ik dat dan uitdruk, situatie. Hij verklaart dat effecten volgens twee overgeleverde criteria onderling onduidelijk zijn en blijven. Bohr associeert het ene criterium met voorwaarden die aldus een dienovereenkomstig nauwer opgevatte situatie bepalen. Daarbinnen vervalt de onzekerheid volgens het andere criterium. En de criteria laten zich van, eh, rol wisselen.

Mijn idee is algemeen dat bepaling van situatie ertoe dient om effecten te omvatten, maw gedrag van situationele objecten, waarover met dat bereik nodige en voldoende zekerheid bestaat. Wat geldt als nodig en voldoende, hangt weer van belang, doel, motief e.d. af. Zulke situationele vernauwingen moeten echter passen. Zolang effecten niet à la Bohr als complementair verklaarbaar zijn, zijn situaties ten opzichte van elkaar blijkaar nog niet zowel verschillend als samenhangend genoeg bemeten. Bronowski merkt op dat

we are always decoding a part of nature which is not complete.[p. 59]

Maar zoiets als een object-als-geheel, en voor een subject-als-geheel geldt dat nog sterker, is – ik noem het maar – gedragsmatig juist niet (!) altijd en overal ... hetzelfde. Wat mij betreft gaan theorieën, die immers gedragingen betreffen, dus ook niet alsmaar in de ene richting van ruimer bereik, dwz

push[ing] out the boundaries of the relevant further and further.[p. 60]

De tegenovergestelde richting druist wellicht tegen heersende wetenschapsfilosofie in, maar kenmerkend voor de praktijk lijkt mij zulke spanning tussen – ontwikkeling van – verschillen in samenhang allang. Bronowski heeft uiteraard gelijk. Er zijn, wat zelfs rampzalige gevolgen kan hebben,

connections which we break when we impose a theory[. p. 61]

Er zijn echter – ook weer – verschillende verbindingen. Ik noem ze maar even intra- en intersituationeel. Telkens een theorie is er voor de intrasituationele en één – zoiets als – metatheorie voor intersituationele. Zoals Bronowski zelf zegt,

I believe the world is totally connected[. p. 58 therefore,] the basic assumption [...] about dividing the world into the relevant and the irrelevant is in fact a lie.[p. 59] But you cannot carry on [...] on the supposition that you are going to be able to connect every event with every other event.[p. 58]

Mee eens. Maar omdat je niet weet, nooit, welke verschijnselen – als verschillen – je van welke samenhang wil voorzien, is een methode die geschikt is voor willekeurig welke verschillen inclusief hun samenhang uiteraard wel zo handig. Sterker nog, dankzij zo’n methode kan complementariteit als samenhang tussen verschillen

overzichtelijk worden onderzocht. Het kàn met Metapatroon dus helemaal niet de bedoeling zijn om àlles te modelleren. Dat is inderdaad onzin(nig). Het voordeel is praktisch dat met Metapatroon willekeurig wat valt te modelleren, met stelselmatigheid uit uitgangspunt en er daardoor ook op gericht.

Bronowski noemt Nicolaas van Cusa die al, althans zoals ik Cusanus begrijp, nadruk legt op onvolledige voorlopigheid van kennis. Dus ook mee eens, gelet op onvermijdelijke beperking,

none of our explanations can be true, [...] there is no ultimate truth accessible to us for the simple reason we have to make a cut in the universe in order to do the experiment at all. We have to decide what is relevant and what is relevant.[p. 69]

En die beslissing is ook nog een veranderlijk: motief. Bronowski stelt dat

any cut you make at all is a convenient simplification. But in essence it is a distortion[. p. 69]

Op een bepaalde manier ... is het motief de beperking. Dat is niet zozeer een vereenvoudiging, maar veeleer voorwaarde voor – verder – gedrag door het subject in kwestie. Als het om gedrag draait, telt gerichtheid ervan. Daarom is bijbehorende focus, ook een enneadisch element langs de dimensie van interpretatie, niet zozeer “convenient,” maar noodzakelijk. Ja,

we have to make some assumptions which cut out some parts[. p. 80]

zeg maar bijna alles. Maar omdat het niet anders kàn, is het niet zo, zoals Bronowski opmerkt, dat

[w]e then lose the total connectivity.[p. 80]

Want wat je niet hèbt, niet kùnt hebben, kan je onmogelijk kwijt raken. Nogmaals, gelet op gedragsmatige verschillen leidt het juist tot “distortion” om de veronderstelling van “essence” te blijven volgen. Omdat Bronowski voor – zoiets als – kennis slechts één veranderingsrichting veronderstelt, meent hij dat

the answers are better and better as you progress because you exclude less and less.[p. 69]

Ik veronderstel wisselwerking tussen twee richtingen. Onder de noemer van samenhang neemt het ene bereik toe door onder de noemer van verschil, het woord zegt het al, diverse deelbereiken toe te spitsen. Als het zo is dat

the reach of all formal systems is limited[. p. 79]

vind ik het ... logisch zulke grenzen te erkennen ipv ze feitelijk te òntkennen door, dus vergeefs, te blijven proberen één, àllesomvattende theorie te bedenken. Mee eens,

[i]t is the axiomatization, it is the formalization of the system which produces the trouble.[p. 80]

Voor willekeurigheid komen daarom variabelen daarvoor in aanmerking. Per gerichtheid, onder de noemer van een enkele situatie, dus, kunnen dat – ook resp. pas – constanten zijn. Mee eens,

there is no system of axioms which can embrace the whole of nature[. p. 80 and] no proposition that we put, no axiomatic system, no formal language, is ever final[. p. 86]

maar er zijn alweer minder belemmeringen met veronderstellingen, en dat zijn dan zoiets als meta-axiomata, die niet mikken op één, àllesomvattend systeem, wèl op

een zgn systeem-van-systemen volgens verwevenheid (lees ook: interdependentie). Zulke meta-axiomata, nou ja, zo zijn ze bedoeld, gelden dus voor Metapatroon en bevorderen wat mij betreft

that when we run into an inconsistency, we can rearrange the system[, p. 86]

herstel, :-) dat we verschillen-in-samenhang dan vaak slechts – zeer – gedeeltelijk, zeg ook maar plaatselijk, behoeven te wijzigen. Bronowski denkt blijkbaar nogal mono- ipv multi- resp. interdisciplinair en beschouwt

science [a]s an attempt to represent the known world as a closed system with a perfect formalism [p. 108 with t]he act of imagination [a]s the opening of the system so that it shows new connections.[p. 109]

Volgens het, vooruit, meta-formalisme van Metapatroon is de verwevenheid ... open en geldt per – altijd vooralsnog – veronderstelde situatie een bijbehorend beperkt geldig formalisme.

Bronowski benoemt voorts als

paradox [...] inherent in all languages [...] the problem of **self-reference**: that is, the language can be used to refer to sentences in the language.[p. 81]

Mijn idee is dat – ook – beoordeling als paradoxaal een criterium volgt. Ik zou zeggen dat – ook – Bronowski in elk geval daar de eis van objectiviteit stelt. Klopt, volgens die eis

[i]t is not possible to get rid of ambiguity in our statements[. p. 106]

Volgens wat voor objectief moet doorgaan, zijn allerlei zinnen, tekens, algemener ... uitgedrukt, tegenstrijdig, ònlogisch. Wie echter niet verwacht dat een teken 'waar' is, als afstemmingsmiddel zelfs inherent meerduidig, heeft er géén probleem mee. Bronowski erkent weliswaar dat

we are using a language in which we refer to ourselves[, p. 84]

maar omdat hij dat besef niet dóórtrekt, luidt zijn aanbeveling

[to] go on doing science[, or whatever we do,] in exactly the same mechanistic way because that is the one strategy by which we make progress.[p. 85]

Hmm, niet alleen vooruitgang. Ik stel rigoureus een pragmatisch criterium voor met de veronderstelling dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. Als de één wil verduidelijken dat tekens in objectivistisch opzicht niet sluitend – hoeven te – zijn, probeert hij een ànder met een voorbeeldteken tot die opvatting te bewegen. De één kan de ànder er ook mee oproepen de veronderstelde logica sluitend(er) te krijgen (nee, wat dan niet lukt, een op objectivistische grondslag logischer logica), enzovoort.

Inderdaad, de stelling dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is ... is óók zo'n verzoek. Logisch. Een teken kàn gedragsmatig niet over zichzelf gaan, maar telt als – zoiets als – aspect- resp. fasegedrag van een cyclus met als – eventueel – resultaat een ànder teken, enzovoort. Dat veronderstelt overigens Peirce eveneens, voor zover ik hem althans begrijp, met zoveel ... woorden.

Vooraf wijziging van veronderstellingen is moeilijk. Bronowski doet een oproep dat

we must accept the fact that all the imaginative inventions are to some extent errors with respect to the norm.[p. 111]

Een achterhaalde norm kan langdurig als heilig verdedigd blijven.

98.20

Ja, meteen na je telefoontje heb ik het ook in de krant gelezen. Onder de noemer **Verantwoordingsdag** (in: **NRC**, p. 15, 22 mei 2025) schrijft Marko de Haan dat de Algemene Rekenkamer

harde conclusies [trekt, want o.a.] bij [het ministerie van] Buitenlandse Zaken [...] spelen ernstige problemen. [...] Daar] gaat het vooral om [financiële] administratie die niet op orde is [en] zijn de problemen zo ernstig dat bezwaar is aangetekend door de Rekenkamer. Het aantekenen van bezwaar is het zwaarste instrument van de Rekenkamer om aan te geven dat dringend maatregelen nodig zijn om bepaalde problemen te verhelpen. [...] Buitenlandse Zaken heeft geen goed zicht op de eigen financiële verplichtingen door een krakkemikkig ict-systeem.

Verdere verklaring ontbreekt daar echter. Hoe luidt de uitleg van de Algemene Rekenkamer (hier verder kortweg: AR) zèlf? Op het ww web is

Verantwoordingsonderzoek ministerie van Buitenlandse Zaken (Algemene Rekenkamer, rapport bij het jaarverslag 2024, 12 mei 2025, op 21 mei aan de Tweede Kamer aangeboden) beschikbaar. Het woord “krakkemikkig” komt er niet in voor. Wat staat er zoal wèl?

AR rekent “financieel beheer” tot **Bedrijfsvoering**, en daaraan is met de pagina’s 29 tot en met 51 het vierde hoofdstuk gewijd. Volgens AR heeft

de minister van BZ [...] geen goed zicht op hoeveel en welke verplichtingen hij is aangegaan, noch welke voorschotten hij precies heeft verstrekt met publiek geld. Dit is in strijd met de normen uit de comptabele wet- en regelgeving.[p. 29]

Dat beoordeelt AR als

zelfs een ernstige onvolkomenheid.[p. 30]

AR heeft vastgesteld dat

meerdere verplichtingen [...] onnavolgbaar, onvolledig, of onjuist zijn vastgelegd.[p. 40]

Dat verdient inderdaad een probleem te heten. Maar voor (een) deugdelijke oplossing(en) is het uiteraard noodzakelijk oorza(a)k(en) te kennen. Wat daarover te leren uit de gepubliceerde versie van **Verantwoordingsonderzoek ministerie van Buitenlandse Zaken**?

Weinig, vind ik. In elk geval wil AR nog kwijt dat

de minister [...] de risico's waarvoor wij eerder waarschuwden, onvoldoende aangepakt [heeft].[p. 30]

Er staat echter niet herhaald, wàt AR eerder àls risico's aangegeven heeft. AR lijkt er

vooral de afhankelijkheid van IT-vernieuwingen bij het ministerie van BZ [p. 30]

mee te bedoelen, maar wat volgens AR de risico's daarvan dan precies èn hoe zijn ze volgens AR – op z'n minst wat beter – beheersbaar? Nee, voor dergelijke analyse resp. synthese staat AR niet opgesteld en mag daarom ook niet van haar worden verwacht. Maar wie over risico's begint, over verplichting gesproken, :-) moet m.i. tevens serieuze diagnose èn – aanknopingspunten voor – behandelplan leveren. Wie weet heeft AR dat destijds wel degelijk gedaan. Het is, eh, risicovol om overhaast conclusie te trekken.

Wat AR ivm “IT-vernieuwingen” blijkbaar als risicovol beschouwt, is dat

de minister van BZ [...] hier[voor] altijd [kiest] voor maatwerk. Het ontwikkelen en implementeren [e]rvan is echter geen sinecure.[p. 30]

Op die bewering valt e.e.a. af te dingen. Wat met voorrang telt, zijn informatiebehoeften. Kan digitalisering, zeg maar, helpen om erin te voorzien? Zo ja, is er een zgn programmatuurpakket voor beschikbaar? Blijkbaar heeft BZ de laatste vraag volgens nota bene AR bevestigend beantwoord, want zij schrijft dat

begin 2024 [...] het ministerie van BZ [is] overgestapt op de eigen financiële administratie SAP-BZ.[p. 37]

En SAP is een ... pakket. En een pakket waarvan “implementeren [...] geen sinecure” is. Sterker nog, implementatie is, en gebruik ervan blijft, inherent problematisch, omdat dergelijke pakketten voor zakelijke (lees ook: commerciële) bedrijfsvoering bestemd zijn. Structureel (!) ontbreekt dus ook aan SAP de mogelijkheid van (ver)werking volgens “de normen uit de comptabele wet- en regelgeving.” Dat is niet alleen voor BZ een feitelijk onoplosbaar ... probleem, maar voor elk ministerie dat voor financieel beheer kiest voor een pakket op zgn commerciële grondslag. SAP is géén maatwerk. Daarom klopt de bewering niet dat BZ er altijd voor kiest (en dan hebben we het nog niet eens over zgn kantoorautomatisering e.d.). Op grond van de schaarse inlichtingen die AR verschaft, zou je zelfs kunnen zeggen dat BZ nog wél zo verstandig was om niet in resp. met een pakket, in dit geval dan SAP, te gaan knoeien om ermee in informatiebehoeften te kunnen voorzien waarop het niet (!) berekend is. Verderop licht ik toe dat, en waarom, het pas écht verstandig is om aan zo’n pakket helemaal niet te beginnen. Wat BZ daarentegen blijkbaar niet heeft kunnen vinden, is een

programma [...] dat de activiteitscyclus ondersteunt (dat is het beheer van subsidies en andere overdrachtsuitgaven).[p. 30]

Dáárvóór koos BZ dus voor zgn maatwerk en gaf het de naam IMPACT. Met SAP-BZ en IMPACT zijn er aldus twee verschillende (!) informatiesystemen voor financieel beheer. Ertussen moet echter samenhang (!) zijn. Voor zover ik uit het AR-verslag kan opmaken, is daarvoor een derde informatiesysteem toegevoegd. Dat heet MIBZ, waarbij MI staat voor “managementinformatie.” Een rapportage kan echter slechts informatie bieden die ooit onder, zeg maar, operationele noemer geregistreerd is en gebleven is. Dat zou dan ‘in’ IMPACT en/of SAP-BZ moeten zijn gebeurd (om met MIBZ uit te putten). Maar van ‘betekenis’ zijn dus allereerst IMPACT en SAP-BZ en het operationeel noodzakelijk directe verband ertussen. Een volledig inzicht kòn AR blijkbaar niet krijgen, want

de maatwerkapplicatie voor managementinformatie (MIBZ) [is] niet volledig in gebruik genomen. [Ook] de 2 andere genoemde maatwerkapplicaties [zijn] niet volledig [...] ingevoerd.[p. 37]

Uit deze zinnen blijkt overigens wederom dat AR ook SAP-BZ als maatwerk beschouwt. Gelet op de aanduiding SAP is dat m.i. niet zo; er is dan stellig maatwerk toegevoegd voor direct verband met IMPACT.

In 2024 is het ministerie stap voor stap doorgegaan met de implementatie van de nieuwe systemen,[p. 30]

en onvoltooide implementatie lijkt AR als oorzaak te beschouwen met als gevolg

dat de minister van BZ geen toereikend inzicht kan geven van de in 2024 aangegane verplichtingen en afgeboekte voorschotten in SAP.[p. 30]

Ik vermoed dat er, helaas wijd verbreid, een principieel averechtse opvatting over implementatie is gevolgd. Als maatgevend moet – borging van – continuïteit van

uitvoering gelden. Daarvoor is zgn conversie cruciaal. Kan beheer van ‘activiteiten’ die met het eerdere middel zijn begonnen met het nieuwe middel voortgezet worden? Het nieuwe middel moet met mogelijkheden tevens (!) voorzien in zulke ... beperkingen. Dat gaat vaak mis. Dat lukt, hier kortweg algemeen aangeduid, door ook en vooral informatiesystemen die vervangen gaan worden nadrukkelijk ‘in’ de ruimere samenhang te betrekken. Dat raakt in misplaatst optimisme door informatiekundig onbenul over vernieuwing echter gauw veronachtzaamd. Hoewel AR kennelijk verwacht dat er met SAP-BZ als financiële administratie verantwoording afgelegd moet worden, maakt zij niet duidelijk of problemen ermee liggen aan de opzet dan wel gebruik – een geschikt middel kan ook verkeerd worden benut, nietwaar? – van IMPACT en/of aan de opzet dan wel gebruik van SAP-BZ. Er staat zònder nadere bestemming, dat

voor de verplichtingen [...] het ministerie [heeft] gekozen voor een werkwijze die interdepartementaal sterk afwijkt, waardoor de financiële administratie in strijd is met normen uit de comptabele wet- en regelgeving.[p. 38]

Maar wàt wijkt er af? Daar komt het! Volgens AR worden

de standen van geregistreerde verplichtingen [...] gedurende het jaar telkens overschreven en de wijzigingen zijn nauwelijks identificeerbaar. Hierdoor is er geen controlespoor.[p. 37]

Dat vind ik moeilijk voorstelbaar. Maar vooral dàt, lijkt mij, kan AR onmogelijk verzonnen hebben. Het zal dus wel zo zijn.

Voor wat er met SAP(-BZ) wordt bijgehouden, kan dat echter onmogelijk gelden. Maar in hoeverre worden – welke aspecten van – verplichtingen slechts dan wel eveneens daarmee/-in beheerd? Het lijkt alsof IMPACT bedacht èn gemaakt is door mensen die, àls de vaststelling door AR wat ontbrekend controlespoor betreft klopt, geen ènkel besef hebben van zgn controleleer en welke boekhoudkundige beginselen daarvoor moeten worden gevolgd (en daardoor ook het hele onderscheid tussen SAP-BZ en IMPACT niet als nodeloos kònden erkennen).

Je kent de procedure. AR stuurt verslag van onderzoek met conclusies aan de betrokken minister. Dan is het aan de minister om ... conclusies te verbinden aan wat AR eventueel aan zgn fouten, onvolkomenheden opgemerkt heeft. Ditmaal heeft AR dus

in het kader van het verantwoordingsonderzoek bezwaar [ge]ma[a]k[t, omdat] zij ernstige en/of langdurige onvolkomenheden, fouten, onzekerheden en/of onrechtmatigheden constateert. Bezwaar is een zwaar instrument dat de Algemene Rekenkamer specifiek inzet via een procedure zoals in de Comptabiliteitswet is omschreven.[p.32]

Op het verzoek van AR om een “verbeterplan” heeft de minister van BZ gereageerd, zo gaat dat. Daarover luidt het oordeel van AR, dat

wij verwachten dat door uitvoering van het verbeterplan de ernstige onvolkomenheid kan worden opgelost.[p. 32]

Kortom, heisa om bijna niets? Integendeel, zou ik zeggen. Het is immers m.i. óók een probleem dat AR ònvoldoende kritisch is. Dat komt omdat ook daar medewerkers informatiekundig geen noodzakelijkerwijs ruimer referentiekader kennen, althans, ik heb ze er nooit blijk van zien geven. Dat blijft modderen. Wat verruiming voor financieel beheer vergt, is om het begrip geld te relativiseren. Voor een commerciële boekhouding (lees ook: baten-lastenstelsel) is geld principieel

kasgeld. En zolang allerlei varianten daartoe herleid kunnen blijven, afschrijvingen, noem maar op, leidt het geldbegrip als enkelvoudig niet tot problemen.

Voor het financieel beheer door BZ, dat immers ontwikkelingssamenwerking – zoals het destijds heette – omvat, loste ik de m.i. echter onoplosbare, zeg maar, spanning op dat ene begrip op met de veronderstelling van diverse geldbegrippen (lees ook: verschijningsvormen van geld). Over cyclus gesproken, geld kan dan worden opgevat als van de ene naar de andere fase veranderend van verschijningsvorm. Ziedaar, fasegewijs boekhouden. Wat in een bepaald zgn faseboek wordt bijgehouden, blijft beperkt tot de verschijningsvorm in kwestie. En dat gebeurt in elk faseboek volgens zgn dubbel boekhouden. Controle is voorts geborgd, omdat eenmaal gemaakte boekingen niet gewijzigd kunnen worden. Wijziging vergt een andere boeking. Ziedaar, controlespoor. Voor samenhang tussen fasen als cyclus van fasen dienen relaties tussen faseboeken.

Volgens deze – hier ruw geschetste – opzet ging BZ in 1984 voor financieel beheer over, volgens mij was dat kort na jouw aantreden als chef O&I, op een ander digitaal informatiesysteem. Dankzij het variabele begrip van geld telt o.a. ook verplichting als een vorm van geld, dus met faseboek van dien voor aantekeningen onder die noemer. Er is dus nadrukkelijk een apart faseboek voor, maar dat faseboek maakt netzo nadrukkelijk onderdeel uit van de ene financiële administratie. Ofwel, er kunnen domweg geen problemen optreden veroorzaakt door andersoortige informatiesystemen die van onderlinge koppeling voorzien moeten zijn. En nog eens een zgn managementinformatiesysteem is althans voor financieel beheer dankzij de overkoepelende systematiek evenmin nodig.

Het verplichtingen-kasstelsel is enkele jaren later voor de rijksdienst gaan gelden. Daarvoor is fasegewijs boekhouden bij uitstek geschikt (ook al, omdat er dankzij variabele begrippen tevens financieel beheer volgens het baten-lastenstelsel mee mogelijk is).

Wie zich er voor zou moeten interesseren, is uiteraard het ministerie van Financiën. Daar loopt thans een Programma Versterking Financieel Beheer. Op het ww web is een programmaplan beschikbaar, een presentatie van één blad. Vier actielijnen, waarvan nr 2 “doorlichten rijksbrede regelgeving” betreft. Met variabelisering van grondbegrippen zijn m.i. pas ... grondige verbeteringen – en dan ook betrekkelijk eenvoudig en vlot – haalbaar (inclusief gigantische verspilling te stoppen). Krijg zelfs maar eens contact.

Als je denkt dat je iemand kent die er hoe dan ook toch eens nader over wil praten, kan je, als je dat daarvoor behulpzaam acht, uiteraard ook dit bericht aan haar/hem doorsturen.

Over fasegewijs boekhouden heb ik, zoals je weer, veel geschreven, het meest uitgebreid met het boek **Aspecten en Fasen** (1991). Als je [Beknopte inrichtingshandleiding grootboekstelsel volgens fasegewijs boekhouden](#) (2019) eens wil bekijken, graag. Als eerste publicatie vind ik [Het nieuwe boekhouden: actualiteit en betrouwbaarheid van financiële informatie](#) (1984) overigens nog steeds verhelderend. Voor wie ook eens wil nagaan of, en hoe, dat werkt, is een prototype beschikbaar.

Ik verahul niet dat enige financiële inkomsten welkom zijn.

98.21

Dat “verbeterplan” van BZ kan ik op het ww web niet vinden, van BZ wel **Meerjarig departementaal informatieplan BZ 2024-2025** (19 september 2023). Vlot leesbaar, maar geen woord over digitalisering voor financieel beheer. Er staat dat

BZ beschikt over een centrale directie Informatievoorziening en Digitale Innovatie (IDI), die rechtstreeks ressorteert onder de Plaatsvervangend Secretaris-Generaal (PSG), met ongeveer 104 FTE (2022) en exclusief tijdelijke externe medewerkers.

Dat vind ik nogal wat mensen voor

de departementale strategie en de beleidskaders voor de informatievoorziening, de digitale innovatie van BZ in de komende jaren en de regie op de uitbestede informatiedienstverlening aan directies en posten.

98.22

Enneade op z'n contragrams: de situatie van het gedrag is het gedrag van de situatie, de context van de intext is de intext van de context en het motief van het begrip is het begrip van het motief.

98.23

Dat is volgens mij dus onzin. :-) Ik bedoel dat jij iets doet, terwijl je er géén belang aan hecht. Iedereen heeft als actor (lees ook: subject) altijd enig motief. Dat motief (lees ook: doel, intentie e.d.) wisselt voor én door omstandigheden die daardoor eveneens wijzigen, enzovoort. Zeker, je kunt ergens o.a. spijt van krijgen, maar dat is later en vergt een – nogal – ander motief.

Een ander woord voor omstandigheden is situatie. En gedrag komt dus niet exclusief ‘van’ een subject, maar telkens ‘van’ dat subject als gesitueerd, enzovoort. Daar komt subjectief situationisme als gedragstheorie op neer.

Ik blijf proberen jouw ... belangstelling ervoor te wekken. Want ik vind dat je gelijk hebt – met je oproep – dat “we op onze hoede moeten zijn,” maar ik mis praktische aanwijzingen. Je kent stellig het gezegde dat niets zo praktisch is als een goede theorie. Daarvoor, kortweg, ga ik ervan uit dat er in (de) werkelijkheid niet slechts één subject bestaat. In ‘zijn’ situaties treft het ene subject andere subjecten, zoals nota bene elk subject dat ... doet. De noemer ervoor is maatschappelijk verkeer. Dat verloopt volgens wisselende verhoudingen. Subjecten zijn aldus deelnemers aan zulk verhoudingsgewijs verkeer.

Omdat elk subject zowel een belang nastreeft als deelnemer is, komt het met een verhouding van – dus – verschillende deelnemers aan op afstemming.

Waarschuw jij dan voor onevenwichtige verhoudingen? Daarmee bedoel ik verhoudingen waarmee de belangen van bepaalde deelnemers gediend zijn doordat zij die van andere deelnemers schaden. Nee, het is niets nieuws om mensen te laten geloven in nadelen als voordelen. En helaas niets nieuws dat het lukt.

De vraag is, wat valt eraan te doen? Ik draag een gedragstheorie bij die berekend is op verantwoorde beoordeling van verkeersmatige – dynamiek van – verwevenheid. Zonder zo’n theorie blijven ‘we’ ad- hoc maatregelen proberen. Dat kunnen echter nooit oplossingen voor immers stelselmatige problemen zijn.

Van wie zegt dat z/hij die theorie niet begrijpt, zeg ik dat z/hij niets werkelijk kan helpen oplossen in de zin van evenwichtiger – verdeling van – verhoudingen.

Daarom blijf ik erover doorgaan. Met apartheidsgerichte veranderingen volgens een simplistische opvatting over vereenvoudiging zijn onvermijdelijk verhoudingen gemoeid die daardoor juist nog schever raken.

Als je zowel zorg deelt die ik op mijn beurt heb als noodzaak beseft van zo'n stelselmatig(e) referentiekader/theorie, hoop ik dat je 'het' er ook eens met een ander wil hebben, of je "nu niet meer werk[t]," of niet. :-)

Je noemt John Berger en het boek dat hij over Picasso schreef. Mede nav dat boek vergelijk ik subjectief situationisme met kubisme, zie [Conceptueel kubisme](#) (2017). Hopelijk verduidelijkt zo'n vergelijking het maatschappelijk ... belang van dekkend referentiekader.

98.24

Wat ik weet, is dat ook alweer wat meer dan twintig jaar geleden ... ook nogal wat, eh, misverstand over financieel beheer heerste bij in elk geval de Algemene Rekenkamer. Dat lijkt daar dus nog steeds niet verdwenen. In een poging tot opheffing ervan heb ik toen nav een studierapport van de Algemene Rekenkamer een opstel geschreven, en gestuurd aan de AR-medewerker met wie ik eerder een, zeg maar, informeel gesprek had. Tja, ik was buitenstaander. En dus zoals altijd onbetaald. Burgerplicht, en zo. Nee, nooit ook maar iets op vernomen. Daarom? (Ook) dat opstel is wat mij betreft helaas onverminderd actueel, zie [Samenhangende pluriformiteit in financieel beheer](#) (2003). Weet jij wellicht raad om er eindelijk eens iemand met ook al is het – vooruit, inmiddels – zelfs maar indirecte invloed naar te laten kijken?

Ik weet het, het is vooral moeilijk een ingesloten begrippenkader gewijzigd te krijgen. Mag ik ook iets moeilijk vinden? Dat is verspilling, zolang ik me kan herinneren, van jaarlijks (!) minstens honderden miljoenen euro alleen al door ministeries aan ondeugdelijk, want onstelselmatig, bemeten middelen voor financieel beheer. Dat geld verdient dringend maatschappelijk zinvolle besteding. Kunnen we er iets aan veranderen?

98.25

Stilte: Heeft [hij] niet op jouw contactverzoek gereageerd?

98.26

Reactie: Heb je mijn emailberichten nav ons laatste gesprek gelezen? En?

98.27

Als [hij] nog altijd niet op jouw contactverzoek reageert, stuur ik hem 'maar' een emailbericht onder zijn adres aan de Erasmus Universiteit. Dat is stellig ook vergeefs. Zo ja, dan blijkt m.i. voor zoveelste keer hoe immuun voor structurele veranderingen 'het systeem' is (en wie er allemaal toe behoort resp. wil blijven behoren). Zie onderstaand voor afschrift van een concepttekst voor bedoeld emailbericht. Wat vind je?

98.28

onderwerp: 'woorden wisselen' over structurele verbetering van financieel beheer (rijks)overheid

Eigenlijk vraag ik slechts dat u uzelf minstens als wetenschapper serieus neemt. Dan bent u nieuwsgierig en dus zelfs graag bereid enige tijd en moeite te besteden om ideeën te overwegen die u wellicht nog niet kent.

Het is zeker niet mijn bedoeling om u hiermee te schofferen. Integendeel.

Met enige principiële ideeën voor financieel beheer door de (rijks)overheid meen ik u te kunnen, herstel, in uw wetenschappelijke hoedanigheid zelfs te moeten, aanspreken. Als burger met verantwoordelijkheidsbesef, zoals ik mijzelf hier in

eerste aanleg aan u voorstel, gaat immers niemand met pensioen.

Ook besef ik uiteraard dat u het zeer druk hebt. Wat is er naar mijn oordeel zó belangrijk dat ik dringend uw aandacht ervoor vraag?

U weet, met dat financieel beheer blijven er maar problemen (zoals o.a. de Algemene Rekenkamer elk jaar vaststelt). Middelen beantwoorden blijkbaar niet aan de doelen. Daardoor loopt verspilling op, terwijl beheer tekort blijft schieten.

Ik ga ervan uit dat u daar verandering in wil helpen brengen. U heeft daar m.i. ook de positie(s) voor. Die ontbreekt (ontbreken) mij inmiddels. Maar als zgn informatiekundig ontwerper heb ik nog steeds wèl ideeën om de middelen in overeenstemming met de doelen te brengen. Zo doen we hopelijk allemaal wat. Ik heb nogal wat geschreven over – wat ik noem – relationeel boekhouden, ook wel fasegewijs boekhouden. U zou allereerst naar het opstel [Relationeel boekhouden en de betrekkelijkheid van een kapitalistisch paradigma](#) (1990) kunnen kijken.

Belemmeringen door heersende begripsverwarring en de uitweg naar structurele oplossing schets ik verder o.a. in [Samenhangende pluriformiteit in financieel beheer](#) (2003). Meer recent heb ik de kleine verzameling structuurbegrippen nogmaals verklaard in [Beknopte inrichtingshandleiding grootboekstelsel volgens fasegewijs boekhouden](#) (2019).

Hopelijk herkent u aanleiding voor verder contact. Dat lijkt mij overigens óók interessant, omdat ik met plezier uw boek **Woorden wisselen** heb gelezen. In 2002 ben ik, toen was ik overigens al bijna vijftig, gepromoveerd op **Semiosis & Sign Exchange**. Vertaald staat er in het tweede deel van die titel, precies: tekens (uit)wisselen. Onder die noemer heb ik het driedelige basisschema (triade) van Charles S. Peirce tot een negenledig schema (enneade) uitgebreid. Dat biedt o.a. voor informatiekunde en zo door naar bestuurskunde een grondslag, heel praktisch, voor allereerst erkenning en vervolgens – betere – beheersing van variëteit. Maar wat mij betreft geeft u voorrang aan overweging van relationeel/fasegewijs boekhouden. Beter laat dan nooit kàn financieel beheer door (rijks)overheid zowel verbeteren als véél en véél minder kosten. Ik heb er ‘slechts’ ideeën voor. Ik kijk naar uw spoedige reactie uit.

98.29

Wat jij een “mooie tekst” vindt, heb ik mede daarom ook maar meteen verstuurd. Zie **[aantekening 98.27]** voor afschrift met òngewijzigde tekst. Voor een kans dat hij dat emailbericht op z’n minst ‘opent,’ heb ik de titel van een boek van hem verwerkt in de onderwerpvermelding.

Nogmaals zeer bedankt voor jouw pogingen contact te verkrijgen. Mocht [hij] bij jou alsnog wèl van zich laten horen, kan je hem wellicht afschrift van mijn emailbericht aan hem doorsturen.

Als ik wat van hem verneem, laat ik jou dat graag meteen weten.

98.30

Tijdens onze laatste ontmoeting gaf jij me het boek **Woorden wisselen** mee, waarvoor ik je graag nogmaals hartelijk bedank. Inmiddels heb ik de auteur een emailbericht gestuurd. Onderwerp: ‘woorden wisselen’ over financieel beheer (rijks)overheid.

Herhaling van zijn titel zou zijn aandacht moeten trekken en gelet op wat hijzelf met zoveel ... woorden vermeldt over zijn onderzoek, onderwijs en advisering zou dàt financieel beheer hem èxtra moeten interesseren.

Ik vermoed echter dat hij er niet op reageert, sterker nog, er niet eens kennis van neemt. Ken jij hem wellicht ‘persoonlijk’ genoeg om hem, als ik na enige tijd inderdaad nog steeds niets vernomen heb, met wat méér kans van slagen de suggestie te doen dat emailbericht alsnog te lezen? Zie **[aantekening 98.27]** voor afschrift van wat ik hem zojuist zond.

En als je de PvdA verandervoorstellen doet, zet dit er ajb vooral bij. :-) Jaar in jaar uit, het ene decennium na het andere, gaat verspilling door aan middelen die principieel ongeschikt zijn. Alleen al onder de noemer van – digitalisering van – financieel beheer valt er jaarlijks, ik sla er met een lage schatting even een slag naar, een half miljard euro te besparen. Daar zijn maatschappelijk, eh, zinnvollere bestemmingen voor en daarom, vind ik althans, moeten we er ons uiteindelijk als burger zeker druk om blijven maken.

98.31

Ik probeer het je gemakkelijk te maken. :-) Mark van Twist is hoogleraar openbaar bestuur aan de Erasmus Universiteit en heeft adviserende nevenfuncties met financieel beheer (rijks)overheid als onderwerp. Kan (een) sleutelfiguur voor verandering zijn, denk ik. Daarom heb ik hem een emailbericht gestuurd, zie **[aantekening 98.27]** voor afschrift. Want dat is dan maar gebeurd.

Afkomstig van mij (lees vanuit zijn perspectief: niemand) is dat echter ... niets.

Daarom kijkt hij er stellig ... niet eens naar, laat staan dat hij erop reageert. Het zou mij in elk geval zéér verbazen als hij zelfs maar ontvangst bevestigt.

Nu mijn verzoek. Is het een idee dat jij probeert om [jouw kennis die ooit secretaris-generaal van het ministerie van Financiën was] ertoe te bewegen om Van Twists aandacht ervoor te vragen? En wat mij betreft wijst [hij] wie hij overigens maar wil erop en dan graag uiteraard met voorrang het ministerie van Financiën.

98.32

Je hebt gelijk, haha, als deze hoogleraar beladen met nevenfuncties zich naar zijn (achter)naam kan gedragen, moet een, eh, draai er in zitten.

Met je oordeel over de tekst van mijn emailbericht als “een beetje confronterend en een beetje cynisch” ben ik het meteen eens. Sterker nog, je geeft me er een compliment mee, :-) want zo bedoel ik het ook.

Ja, dat brengt risico’s met zich mee. Maar wie zijn er nu wèrkelijk cynisch, confronterend enzovoort?

Ik kan een voorstel slechts opperen onder zgn persoonlijke titel. Dat blijkt althans mij echter een dilemma op te leveren.

Had ik maar niet buiten ‘het systeem’ moeten treden? Ach, dan had ik stellig zulke ideeën niet ‘gekregen.’ Maar prompt komen ze helaas niet verder. Wat is wijsheid, wat is verantwoordelijkheid? Zeg het maar.

Ter bevordering van verandering moet ik me nu eenmaal richten tot iemand met een gevèstigde resp. institutionele positie (lees ook: elite). Tja, het zou om kwaliteit van voorstel moeten gaan, maar de praktijk van de institutionele annex elitaire reflex is blijkbaar domweg dat iets van niet-institutionele oorsprong er niet(s) toe kàn doen. In jouw woorden, maar hier als mijn oordeel over die reflex, nee, “dat helpt denk ik niet.” Na inmiddels tientallen jaren van vergeefse pogingen in allerlei toonaarden vind ik daarom vooral dàt een ... risico.

Als allereerste opgave geldt m.i. om die afstotingsreflex te proberen te vermijden. Als iemand zich daardoor onheus bejegend acht, nou ja, dan was het met zo iemand

ook verder voor verandering niets geworden.

Dat blijkt de institutionele regel. Ik hem 'm tot dusver nooit kunnen doorbreken, wàt ik ook probeer(de). Voor wie er ooit in geïnteresseerd is, zo van, iedereen had het maar over kunstmatige intelligentie, maar administraties voor basale overheidstaken kregen ze maar niet op orde, hoe kon dat, heb ik er overigens aantekeningen over geschreven (die op het ww web beschikbaar zijn).

Allang heb ik geen enkele illusie om op zgn eigen gezag iemand tot overweging van andere ideeën te kunnen bewegen. Volgens iemand op een institutioneel gezeekerde positie heb ik immers volstrekt géén gezag. En met dat oordeel is z/hij er ook meteen helemaal klaar mee.

Kortom, voor de benodigde dosis aansporing heb ik mijn hoop op diplomatie gevestigd, :-) zeer bedankt voor je pogingen ertoe.

98.33

Nog maar eens een contragram: Het ontwerp van het gebruik is het gebruik van het ontwerp.

98.34

Dus éérst prototype voor enkele sessie per gebruiker (als ik het zo goed aanduid), daarna studie naar - mogelijkheid van - meervoud van sessies per gebruiker.

98.35

onderwerp: tijdschrift **Bestuurskunde**, eventuele publicatie over stelselmatige boekhoudkundige methode voor financieel beheer (rijks)overheid

Ook dit jaar klaagt de Algemene Rekenkamer over gebrekkige kwaliteit van financiële administratie. Ditmaal maakt zij in het geval van het ministerie van Buitenlandse Zaken zelfs zgn bezwaar.

Ach, boekhouden. Ongelofelijk saai, nietwaar? Toegegeven, dat zou het moeten zijn. Maar minstens vanaf de invoering van het verplichtingen-kasstelsel in de tweede helft van de jaren tachtig van de vorige eeuw zijn met financieel beheer, precies, beheerkosten gemoeid die de spuigaten uitlopen. Alleen al voor de rijksoverheid gaat het jaarlijks om, ik doe even een ruwe schatting, méér dan een half miljard euro. En zònder kwaliteitsverbetering. Alweer méér dan veertig jaren, ga maar na. Wat mij betreft is dat vooralsnog dus allesbehalve saai en dergelijke hardnekkige problemen verdienen m.i. beslist aandacht van bestuurders. Voor oplossing moeten zij boekhouden echter 'even' niet aan boekhouders en al helemaal niet aan ict-ers overlaten, die blijkbaar ònkritisch staan tegenover de abusievelijk gevolgde boekhoudkundige methode. Met voorrang moet er een andere methode voor boekhouden worden aangenomen. Zolang bestuurders zich er niet mee willen bemoeien, maw het onderwerp ontwijken, gebeurt dat uiteraard niet.

Een boekhoudkundige methode is allang beschikbaar die wèl berekend is op zowel de reële variëteit van overheidstaken met financieel beheer van dien als

voorschriften zoals de Comptabiliteitswet. Zij is echter nog vergaand onbekend.

Hierbij is mijn vraag aan u of het tijdschrift **Bestuurskunde** er aandacht aan wil besteden. Mocht u dat overwegen, dan stel ik als auteur van een eventuele bijdrage uw advies over inhoud zeer op prijs. Want, nogmaals, ik besef dat boekhoudkundige methode als onderwerp, zachtjes uitgedrukt, niet meteen alom geestdrift wekt. :-)

Hoe lukt het om bestuurders tòch eens serieus te laten kijken naar wat ze ten onrechte kennelijk als ònbeheersbaar resp. òninteressant beschouwen? Indien ze eveneens serieus tot een stelselmatig bemeten methode kunnen besluiten, mogen

ze het vervolgens gerust wederom saai e.d. vinden.

Nee, het is geen beleidsonderwerp. Maar er blijven nodeloos bedragen aan zelfsfalend financieel beheer besteed waarmee allerlei beleid zelfs zéér geholpen zou zijn.

Naar uw antwoord kijk ik uit.

ps

Ik ben wiskundig ingenieur (TH Delft) met bestuurlijke informatievoorziening als destijds nog jonge afstudeerrichting. De eerste helft van die jaren tachtig werkte ik als ambtenaar bij, haha, het ministerie van Buitenlandse Zaken; mijn functie heette toen coördinator informatievoorziening (tegenwoordig is dat de CIO). Daarna heb ik gepraktiseerd als informatiekundig ontwerper (niet te verwarren met wie zich informatiearchitect e.d. noemen). Tussendoor ben ik gepromoveerd, proefschrift **Semiosis & Sign Exchange: Design for a Subjective Situationism** (2002). Zou met pensioen moeten zijn, maar – bevordering van – kwaliteit van openbaar bestuur acht ik voortgaande, toe maar, burgerplicht, vandaar mijn vraag (en aanbod) aan u.

98.36

De geadresseerde is universitair docent publiek management aan de Radboud Universiteit. Waar het mij om gaat, is dat zij tevens redactiesecretaris is van het tijdschrift **Bestuurskunde**. Wie weet. Niet geschoten, mis geschoten. Als verschillende schoten ergens in 'het systeem' elkaar raken, gebeurt er wellicht iets. Dan kunnen mensen het gevoel krijgen dat ze iets zouden missen. Voor zo'n interne carambole is van buiten inderdaad ongelofelijk veel geluk nodig, maar vooruit. Zo had Hans Boom, destijds VROM, ter voorbereiding twee adviseurs ingeschakeld, Peter Tas en Roel Toppen, die ik wat eerder allebei (!) gesproken had. Soms ziet het mee, maar als ik die moeite van die gesprekken niet genomen had, was er ook niets gebeurd. Toppen is overigens kort geleden overleden (las ik in de krant). Ere wie ere toekomt, hij 'is' volgens mij nog steeds de enige die, dus alweer meer dan veertig jaar geleden, het voorstel van verschillende faseboeken daadwerkelijk heeft onderzocht. Zijn kritiek betrof niet de structuur, integendeel, maar hij dacht dat de verwerkingscapaciteit (lees ook: snelheid) van computers tekort zou schieten om vlot rapportages te leveren volgens expliciete relaties tussen grootboekrekeningen in verschillende faseboeken. Die zorg was toen niet zo gek. Maar volgens mij zou die capaciteit, als die al onvoldoende was, gauw genoeg wel volstaan. Nu komt zo'n argument tegen zo'n opzet lachwekkend voor. En het heeft Toppen er dus niet van weerhouden om Boom te suggereren contact met mij op te nemen, bijzonder.

98.37

Nee, je doet het nooit goed. Allereerst vind ik het geweldig dat jouw artikel in **De Haagse Tijden** over Menno ter Braak een nicht van hem bereikt. Vervolgens is haar motief, ja, lees voor motief ook belang, om contact met jou op te nemen uiteraard interessant. Zou zij óók van zich hebben laten horen, indien ze jouw, zeg maar, adoptie van het grafonderhoud niet als "terechtwijzing" aan haar adres opgevat had? Ofwel, niet als ... "confronterend"? :-)

Jouw bedoeling met je artikel was allesbehalve confronterend, terwijl ik die bedoeling met mijn emailbericht aan, ditmaal, Van Twist deels juist wel heb. Is dat niet zomaar, maar zelfs extra, dom van mij?

Ik herhaal als hoofdstelling van – mijn, dat dan weer wel, versie van – tekenleer (lees ook: semiotiek) dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. Er is dus een

verhouding aan de ... orde. Hmm, veeleer zijn er deelnemers met èlk een opvatting over wat telt als verhouding. Afkomstig van een bepaalde deelnemer, zeg A, wil hij met zijn teken wie hij als andere deelnemer(s) beschouwt ergens toe bewegen. Om te beginnen had jij echter stellig niet gerekend op Ter Braaks nicht als lezer van jouw artikel, dus laat vervolgens staan dat zij er géén “eerbetoen” aan haar oom uit zou kunnen lezen. Met de onbedoelde B, in dit geval zelfs juist met háár, ontstaat dan een verdere verhouding.

De omvang van mijn geschreven werk is mede zó gegroeid, omdat ik mijn pogingen documenteer om aandacht enz. voor voorstellen te verkrijgen. Ik vind veranderingen noodzakelijk, maar zoiets als revoluties pakken m.i. averechts uit. Met zo’n antirevolutionaire insteek kom ik er dus niet omheen mij ermee tot een lid van de gevestigde orde te richten.

Wat ik voorstel, zien leden van die orde annex elite blijkbaar niet in hun ... belang. Desondanks heb ik mijn pogingen voortgezet, en doe dat dus nog steeds. Over wetenschap gesproken, ik heb er o.a. zoiets als een onderzoeksprogramma van gemaakt. Wát ik ook probeer, van vleierij tot belediging, het maakt domweg niets uit. Mijn aantoonbare (!) bewijsvoering is helaas sterk.

Die uitkomst is natuurlijk niets nieuws. Associeer de boodschap met de boodschapper en verklaar de boodschapper tot vreemdeling (lees ook: buitenstaander), dus tot iemand die on(gelijk)waardig is.

Wie gedraagt zich confronterend?

Intussen weet ik maar nooit. Wie weet tref ik iemand op een gevestigde positie die er verlichte(re) ideeën op nahoudt. Johan Cruijff: “Je moet schieten, anders kun je niet scoren.” Of ik bereik iemand tot wie ik me niet richtte, zomaar een B, maar wèl met benodigde invloed. Nogmaals Johan Cruijff: “Toeval is logisch.” Ik blijf daarom serieus proberen interesse te wekken voor voorstellen waarvan realisatie m.i. evenwichtige(re) verhoudingen in maatschappelijk verkeer bevorderen.

Nogmaals, ik besef hoe kansloos dat onder – mijn – persoonlijke titel is. Daarom mik ik vooral op de kans dat de ontvanger zich tenminste kan herinneren een verzoek van mij gekregen te hebben, wanneer iemand anders hem eens suggereert ‘er toch eens naar te kijken.’

De opgave verandert daardoor inderdaad niet. Rara, wie is die ander en hoe krijg ik hem zover? Enerzijds wie voor de geadresseerde eveneens als vreemdeling telt, kan dus niet helpen. En anderzijds wie zichzelf eveneens – nog – tot de gevestigde (bestuurs)orde vindt behoren, ziet er als van ‘buiten’ komend netzo prompt slechts een poging tot ordeverstoring, revolutie in.

Wat het niet is. Zoals jij nazaten van Ter Braak géén verwijt maakt, stel ik géén omwenteling voor, integendeel zelfs. In veranderende werkelijkheid verandert onvermijdelijk de orde, die er immers onlosmakelijk onderdeel van is, mee. Wat ik daarom voorstel, is een, zeg maar, referentiekader om die orde geleidelijk, beheersbaar e.d. bij te houden. Je zou kunnen zeggen dat ik zelfs versterking van de gevestigde orde voorstel, maar zo zien ‘ze’ dat helaas niet.

Oh ja, er komt ook nogal wat tekst bij, omdat ik me tot uitleg verplicht acht. Wie dat ooit leest? Geen idee.

Tja, zo zie je dat je lidmaatschap van een politieke partij ook geen waarborg biedt. Wat invloed betreft ben jij echter nog naïefer dan ik. :-) Jij veronderstelt nog dat jouw voorstel op argumenten stuitte. Ik vermoed dat er niet eens naar gekeken is. Ook vreemdeling, wen er maar aan, maar, zoals jij stelt, “houd vol.”

Ik moet Ter Braaks **Politicus zonder partij** wellicht herlezen. Mijn huidige idee is dat hij al de noodzaak van zoiets als postmodernisme beseft, maar nog slechts beschikt over (uitdrukkings)middelen van modernistische origine. Volgens de insteek van verwevenheid volgens verhoudingen ontkomt niemand eraan om als verhoudingsgewijze deelnemer op enig moment ... partij te zijn. Ontplooiing telkens als deelnemer aan resp. partij in – wisselende – verhoudingen laat zich faciliteren door zgn gemeenschappelijke (im)materiële voorzieningen: infrastructuur. Hoewel niemand principieel aan partijdigheid kan ontsnappen, moeten ‘we’ voor infrastructuur daarom doen alsof we onpartijdig, dwz “zonder partij” zijn. Beschaving vergt gemeenschap, gemeenschap vergt gemeenschappelijke voorzieningen. Wijst Ter Braak op dáárvoor onmisbare – schijn van – onpartijdigheid, als voorwaarde voor ieders dynamische en altijd nota bene verhoudingsgewijze partijdigheid? Ik maak het er hier hoe dan ook van. Volgens mij is dat ook wat jij met het onderhoud van zijn graf verder beoogt, dwz aanzetten tot “eerbetoon” door vooral ook het ... belang van zijn werk te blijven nagaan, enzovoort. Mag ik jou vragen navraag bij [jouw voormalige baas] te doen of hij Van Twist kent om hem ajb een ... draai, nee, deze naamspeling heb ik niet zelf bedacht, te geven?

98.38

Zéér bedankt! We moeten ongelofelijk véél geluk hebben, maar met verschillende contacten is er in geval een kans op ergens kortsluiting.

98.39

Marsman

wij[st erop] dat bij Ter Braak een toekomstconceptie en een beeld van een nieuwe mensheid ontbreekt.[p. 36]

Graag benut ik deze opmerking om de principieel zgn dialogische aard van tekens verder toe te lichten. Ofwel, de één wil met een teken een ander tot iets bewegen, maar de ander vindt er altijd het zijne van resp. doet er het zijne mee. En als deelnemers aan maatschappelijk verkeer zijn ‘we’ voortdurend in en door wisselend dialoog verwickeld. Daarover heeft Ter Braak m.i. meer geschreven, ook zeer treffend, dan Marsman concludeert.

Waarop is dat oordeel van Marsman gebaseerd? Daarvoor doet het er kennelijk niet toe dat hij als exemplaar zo’n beeld

gericht [...] op een cultureel perspectief [p. 36]

zelf wèl heeft? Marsman benut het concrete beeld dat hij eventueel zelf heeft niet (!) als maatstaf. Wat dan wèl?

Marsman heeft, algemener, blijkbaar een idee van criteria waaraan, dus volgens hem, exemplaren moeten voldoen om als elementen te worden erkend, dus door hem, van de desbetreffende beeldenverzameling. Volgens zijn kennelijke criteria vindt Marsman

het [...] duidelijk dat [Ter Braak] òf geen conceptie van de toekomst der mensheid bezit òf haar – wellicht uit weersin tegen idealistische profetieën – verzwijgt.[p. 36]

Hij, Marsman, lijkt als verklaring voor het “bij Ter Braak [...] ontbre[...]k[en van] een cultureel perspectief” diens “weersin” het aannemelijkst te vinden. Hij, Marsman, voegt er immers aan toe:

[O]fschoon ik die afkeer begrijp, was het mij liever geweest als [Ter Braak] hem [...] overwonnen had.[p. 36]

Een oordeel draait dus om criteria. Overigens houdt de één zijn criteria voor de ànder vaak zelfs opzettelijk onnavolgbaar om zijn oordeel als onaantastbaar dóór te drijven. Uit àndere criteria volgt echter doorgaans een ànder oordeel. Zo heb ik op mijn beurt criteria voor wat ik – daarmee! – al dan niet als – zoiets als – een, vooruit, maatschappijvisie opvat, zoals jij ze stellig op jouw beurt hebt. Volgens althans mijn criteria meen ik dat Ter Braak juist voortdurend over verhoudingen schrijft. Met maatschappelijke verhoudingen als pleonasme ben ik het daarom oneens met Marsman dat Ter Braak

formulering [...] ontwijkt.[p. 36]

Ter Braak heeft m.i. voor Marsman geen herkenbare uitdrukking gevonden. Dat is uiteraard iets ànders dan dat ze “ontbreekt.”

Mijn hypothese (lees daarvoor hier ook: oordeel) luidt dat Ter Braak zoekt naar, experimenteert met, maar blijft worstelen met, evenwichtige “formulering” als “beeld” van evenwichtige verhoudingen. Ja, dat wil ik graag in zijn werk zien.

De onverminderde actualiteit van Ter Braaks werk zit ‘m wat mij betreft in wat ik als die (be)teken(is)matige worsteling meen te herkennen. Daar zijn ‘we,’ zeg maar, politiek-bestuurlijk nog steeds niet uit.

Voor wat ‘ie waard is, als mijn opvatting herhaal ik dat zgn maatschappijvisie beperkt moet (!) blijven tot wat infrastructuur verdient te heten, dwz gemeenschappelijke (im)materiële voorzieningen. ‘We’ regelen zulke voorzieningen volgens de fictie van onpartijdigheid, dat staat als het algemeen belang bekend, om er èlk daadwerkelijk àls partij – en dat betreft daarom principieel telkens in verhouding tot andere partijen – gebruik van te – kunnen – maken.

Mijn indruk is dat ter Braak onder de noemer van partij(en) borging van verhoudingsgewijs evenwicht probeert te duiden. Oplossing vergt echter expliciet een paradoxale veronderstelling. Maar ja, wie kan daar tegen? Partijloze partijdigheid resp. partijdige partijloosheid, maw de partij die géén partij is, vermijdt wat Marsman “idealistische profetieën” noemt. Heeft Ter Braak de nota bene onvermijdelijke paradox beseft? Zo ja, laat hij expliciete(re) “formulering” na, omdat hij vreest verkeerd te worden begrepen met wellicht zelfs averechts resultaat? Hoe dan ook treft Ter Braak met de aanduiding van “politicus zonder partij” m.i. de cruciale voorwaarde voor zgn open samenleving. Infrastructuur moet verhoudingsgewijze vrijheid – andere vrijheid is er natuurlijk niet – dienen, dus evenwichtig verdeeld volgens hun respectievelijke belangen over deelnemers aan maatschappelijk verkeer.

Het òmgekeerde blijft vaak zelfs opzettelijk gebeuren. Er is één partij die tevens regelt wat evenwichtig (!) slechts àls partijloos valt te regelen. Gelijkschakeling (Duits: Gleichschaltung) als eufemisme voor apartheid. Fascisme, populisme. Het dichtst bij – wat dus een pleonasme behoort te zijn – partijloze infrastructuur komen ‘we’ met, voor zover ik weet, een sociale democratie.

Van een land waar de regering kan ‘vallen’ zijn burgers verhoudingsgewijs gelukkig.

98.40

Wat verderop in **Menno ter Braak, een studie** stelt Marsman dat taal

vrijheid-in-gebondenheid [...] vertegenwoordigt [door] haar tweeledigheid van gemeenschapsinstrument en persoonlijkheidsnuance.[pp. 51-52]

Volgens mij laat tweeledigheid zich echter verklaren door, het woord zegt het al, de principieel dialogische aard van èlk teken. Een teken is een middel voor afstemming. Dat is méer dan verstandhouding. Wie een teken voortbrengt, 'doet' dat om (een) ander(en) ertoe te bewegen om iets te ... doen in overeenstemming met wat de voortbrenger zèlf van plan is om zèlf verder te ... doen. Zo'n ànder moet daarvoor dus eveneens zèlf allereerst een plan maken. De vraag is natuurlijk in hoeverre in eerste aanleg zulke plannen en vervolgens de respectievelijke verdere gedragingen stroken. Uit vèrder gedag door de ànder kan de één afleiden, of het teken ertoe ... geleid heeft dat die ànder tot een voor de één passend plan is gekomen. Vindt de één van wel, dan luidt zijn oordeel (lees ook: evaluatie) dat onderlinge verstandhouding aan de orde is. Op zijn beurt herleidt de ànder zijn verwachting over het vèrdere gedrag door de één tot het teken dat die één eerder voortbracht en oordeelt zó over de mate van verstandhouding. Aldus is verstandhouding voer en weer een aspect van afstemming.

Volgens de veronderstelling dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, zeg dus ook maar een afstemmingsmiddel, heeft tekengebruik naar zijn dialogische aard een meervoud (!) van persoonlijke doelen. Er is de één daarom alles aan gelegen dat de ànder daadwerkelijk – ook verder – doet wat hij (één) van hem (ànder) verlangt. Daarvoor brengt de één een teken voort dat volgens hem de grootste kans heeft om de ànder tot een voor hèm (één) passend plan enzovoort te laten komen. De één kan het teken niet beperken tot wat hijzèlf ... persoonlijk zou kunnen duiden enzovoort. Hij moet immers rekening houden met wat de ànder op zijn beurt nu eenmaal ... persoonlijk zàl duiden. Ook daarvoor benut de één ... persoonlijk wat hij van de ànder als ... persoon weet. Wat nota bene telt, is géén verstandhouding in de zin van overeenkomend begrip, wèl afstemming van gedragsaandelen. Dus, wat weet de één van hoe de ànder met welk teken in welke hoedanigheid in welke verhouding (lees ook: situatie) tot welk gedragsaandeel komt? Zie voor een beknopte uitleg verder [Geef mij ajb even de pindakaas!](#)

Volgens subjectief situationisme bestaat er geen gemeenschappelijke taal, omdat er géén gemeenschappelijke begrippen bestaan. Er zijn verschillende begrippen die afstemming dienen. Een teken is geen "gemeenschapsinstrument" in de zin dat ieder lid van de gemeenschap in kwestie er hetzelfde begrip (lees hier ook: dezelfde betekenis) van heeft. Nogmaals, een teken is een afstemmingsmiddel waaraan deelnemers aan de tekenuitwisseling verschillende betekenissen enzovoort ontleen. Elke deelnemer overweegt zijn gedragsaandeel. En met verschillende deelnemers zijn hun gedragsaandelen nu eenmaal verschillend, vandaar.

Wie abstraheert van het differentiële doel van taal, te weten om telkens unieke gedragsafstemming te dienen, 'ziet' inderdaad woorden en zinsconstructies herhaald. De conclusie dat een taal daarom een vergaand vàste grootheid is voor een bepaalde verzameling van personen als gemeenschap, klopt echter niet. Het is dus niet zo, dat een persoon slechts "nuance[s]" kan aanbrengen. Daarentegen is èlk teken meerledig strikt persoonlijk. Er is de persoon die het voortbrengt, en er zijn personen die bepaald gedrag àls teken opvatten. Om de kans op afstemming zoals de voortbrenger beoogt te vergroten, kan hij ... "nuance[s]" aanbrengen die de schijn van taal als "gemeenschapsinstrument" hebben.

Wat elk persoon blijft leren, is associatie van teken àls verzoek met zijn gedragsaandeel in verhouding tot andere aandelen. Dat gedragsaandeel is aldus verhoudingsgewijs volgens zijn hoedanigheid er 'in.' Daarom geldt context als

onlosmakelijk onderdeel van een teken.

Overigens richt de één de meeste tekens tot zichzelf als de ander.

98.41

Hèt criterium voor wetenschappelijkheid is (on)kenkelijk nog steeds dat een onderwerp als zichzelf kan worden geduid. Omgekeerd, wie als wetenschapper wil gelden, veronderstelt daarvoor het volstrekt apart (be)staan van een onderwerp. In elk geval voor literatuur vindt Carel Peeters dat onzin. Hij besteedt ruim tweederde van **Het avontuurlijk uitzicht, Een essay over literatuur en kritiek** (De Harmonie, 1976) aan kritiek op zo'n benepen idee van literatuur(kritiek). Daarentegen, vervolgt Peeters, is

de literatuur [...] een onderdeel van de cultuur van de werkelijkheid [p. 60 en die cultuur] omvat [dus] meer[. p. 61] Voor [w]ie belangstelling heeft voor de cultuur van de werkelijkheid is [daarom] alles in principe interessant, omdat alles een geschiedenis heeft en met elkaar samenhangt[. p. 62]

Maar dat geldt 'natuurlijk' voor alles, dwz voor elk zgn onderwerp (lees ook: verschijnsel). Dat raakt pas verantwoord begrijpelijk enzovoort volgens samenhang met andere, aldus wederkerig (!) samenhangend veronderstelde, onderwerpen. Hoewel Peeters er in het laatste derde gedeelte van zijn boek(je) onverminderd slechts voor literatuur(kritiek) op doorgaat, biedt ook en vooral daar zijn voorstel(ling) "het avontuurlijk uitzicht" op willekeurige onderwerpen.

Een ontwerper is eveneens altijd criticus. Een ontwerp dient immers verandering. En verandering volgens ontwerp behoort gerechtvaardigd te zijn door uitzicht op verbetering. Er komt dus vergelijking aan te pas met over de huidige werkelijkheid minstens een minder positief oordeel dan over de toekomstige. Dat pakt met gebrekkig ... ontwerp enzovoort overigens vaak anders uit, maar voor de ontwerper als criticus doet dat er uiteraard niet toe.

En dan is een ontwerper tevens, zeg maar, schrijver. Ja, op zijn beurt schrijft wederom een criticus. Omdat meteen een ontwerp in de werkelijkheid ontstaat, uitvoering erin gebeurt en resultaat onderdeel ervan is, loopt het criterium van – uitgaan van – samenhang door alles heen. Dus, vervang literatuur door een willekeurig onderwerp voor de raad om

de literatuur open [te] houden en er geen onzinnige eisen aan te stellen.[p. 63]

Zelf denk ik vooral aan, over samenhang gesproken, stelselmatige insteek voor verantwoord zgn informatiekundig ontwerp, opdat

[d]ie openheid [...] gehandhaafd [blijft] omdat [ontwerpers] de ideeën [...] niet [moeten] zien als dé ideeën, maar als dingen die die een verschuiving van betekenis kunnen ondergaan in de tijd, en omdat die ideeën niet door elke [ontwerper] op dezelfde manier worden gebruikt.[p. 63]

De variëteit die Peeters daar bedoelt, blijft overigens niet beperkt tot tijd en subject als differentiële factoren. Situatie (lees ook: omstandigheden) geldt ook als zo'n factor, vandaar wat ik subjectief situationisme noem (met tijd 'opgenomen' in de situatie in kwestie). Slechts enkele regels verderop schrijft Peeters dat

betekenis afhangt van de tijd, de plaats en de omstandigheden waarin [woorden] worden gebruikt.[p. 63]

Ditmaal ontbreekt vermelding van subject als differentiële factor. Voorts veralgemeniseer ik door tekens ipv "woorden" te veronderstellen. En Peeters laat

onvermeld, terwijl hij ook dat stellig over dialoog weet, dat de betekenis die de voortbrenger van een teken eraan (mee)geeft verschilt van de betekenis die, eh, iets als teken opvat eraan toekent. Hoe dan ook benadrukt Peeters wat ik maar even aangeef als dynamische variëteit. Zo luidt zijn oordeel dat

[m]en [...] eraan [kan] zien dat de essentie van het denken [...] niet te fixeren is door een wetenschap, maar dat het om beweeglijke ideeën gaat.[p. 63]

Omdat er natuurlijk ook over wat “het denken” is “beweeglijke ideeën” zijn, bestaat “essentie” niet. Dat zegt Peeters met zoveel woorden trouwens zelf. Want wat “niet te fixeren is,” ontbreekt het dñs aan zgn wezen. Dat is vanaf 1991 het methodische beginsel van [Metapatroon](#) als stelselmatig bemeten modelleermethode. Daarmee betreft ontwerp(en)

toch eigenlijk een eenvoudige vraag [...], die te beantwoorden is als men in de [werkelijkheid] geen wetten, maar bewegende ideeën-patronen wil zien.[p. 73]

Zo geeft Peeters ook een verklaring voor mijn keuze van Metapatroon als naam. :-)
Nota bene, wetmatigheid is allesbehalve verdwenen. Het overgeleverde wetsidee blijft weliswaar gehandhaafd, maar het geldigheidsbereik van een bepaalde zgn wet(matigheid) raakt alweer explicieter ... bepaald door nodige en voldoende differentiële factoren waartoe vooral situatie telt. Samenhang tñssen dergelijke wetmatige verschillen vertoont op zijn beurt wetmatigheid. Die moet echter van een andere zgn orde worden verondersteld. Dat kan ten opzichte van de orde per situatie e.d. een meta-orde heten. Kortom, Metapatroon is er voor de bijbehorende metawetmatigheid en

[d]eze combinaties brengen [het ontwerp] op het niveau waarop er door mensen over gepraat en gedacht kan worden: omdat er lijnen zijn getrokken naar de belangstelling en de dingen die mensen bezighouden, dingen die ze willen weten of gebruiken.[p. 78]

Het is niet zo, zoals Peeters stellig evenmin wil suggereren, dat wetenschap onzin is. Wel moet het ... idee, herstel, moeten ideeën van wetenschap dienovereenkomstig wijzigen. Daar is Peeters blijkbaar nog niet aan toe. Hij veronderstelt m.i. abusievelijk dat

die combinaties niet wetenschappelijk zijn[, o]mdat het gaat om verbindingen tussen verschillende soorten ideeën en kennis, die tot verschillende levensgebieden behoren en daarin geen definitief vastgelegde rol vervullen[. pp. 78-79]

Het is ... wetenschappelijk om nodig en voldoende onderscheid tussen “gebieden” te maken, opdat (!) per gebied – inclusief tijdsduur – een “rol” juist wñl – aldus principieel betrekkelijk – vastligt. En het is ... metawetenschappelijk om maken-van-onderscheid te vergezellen van aanbrengen-van-samenhang, vice versa.
Ik ben het ook weer eens met Peeters, dat

[h]et feit dat de betekenissen verschillen en verschuiven [...] niet [wil] zeggen dat men zich op drijfzand bevindt, want daar zijn die ideeën op een bepaalde tijd en plaats te veel voor geïntegreerd in de mensen.[pp. 63-64]

Hij laat er als conclusie echter op volgen:

Maar ze liggen niet vast.[p. 64]

Nee, nogmaals, als absoluut geldig bestaan er geen ideeën annex betekenissen. Als zodanig kunnen ze dus niet vastliggen. Maar betrekkelijk bestaan ze wñl, zoals ook Peeters met zoveel woorden stelt. Ja, betrekkelijke verschillen kunnen

samenhangend worden uitgedrukt. Daarvoor is, nogmaals, Metapatroon als methode geschikt.

Voor wat voor literatuur moet doorgaan, nou ja, thans, :-) komt zo'n methode minder in aanmerking. Als hulpmiddel voor literatuurkritiek kan ik me er meteen echter wel degelijk iets bij voorstellen.

Peeters boek(je) beveel ik stèrk aan voor iedereen die verder moet leren kijken èn handelen dan z'n neus lang is. Wie allang probeert te vermijden om op z'n neus te vallen, wat inderdaad moeilijk vòlt te vermijden, kan aan Peeters' m.i. ruimst op te vatten "uitzicht" de geruststelling ontleenen dat juist hij niet gek is en zo de aanmoediging om serieus vol te houden.

98.42

Het voorbehoud dat Marsman maakt, lijkt mij overbodig:

[M]isschien is constateeren de doodelijkste vorm van bestrijden.[p. 74]

Wat verderop in **Menno ter Braak, een studie** viel mij Marsmans opmerking op dat

de eenige principieele critiek die men m.i. tegen [ee]n boek [van Ter Braak] kan doen gelden [...] deze [is], dat hij verregaand simplificeert. Wat hij zegt is juist op zichzelf, maar het wordt onjuist doordat hij één enkel moment, plus het beeld dat daar bij hoort, isoleert.[p. 78]

Nee, een verschijnsel bestaat "op zichzelf, [dwz geï]soleer[d,]" zelfs niet. Wat Marsman stellig bedoelt, is dat simplificatie niet mag overgaan in abusievelijke veronderstelling van absolute geldigheid. Ja, gaat Marsman verder,

[t]ot op zekere hoogte doet iedereen dat, die denkt.[p. 78]

Dat gebeurt volgens hem

[n]iet alleen omdat [iemand] niet alles in zijn blik kan betrekken, maar omdat zijn wil [iemand ànders] van een bepaalde visie te doordringen hem tot vereenvoudigen dwingt.[p. 78]

Daarbij dient "doordringen" tot het denken van de ànder ertoe die ànder tot – verdere – gedraging te bewegen. Immers, zo luidt althans mijn idee, èlk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid. Terecht wijst Marsman op wat de één "wil." Hoe krijgt de één een ànder ertoe netzo zèlf iets te ... willen, en daardoor daadwèrkelijk te doen, dat in overeenstemming is met wat de één wil?

Volgens Marsman

zal [...] Ter Braak [...] de laatste zijn om te ontkennen, dat er achter een schijnbaar nog zo objectief onderzoek een belang steekt, een perspectief.[p. 78]

Hij, Marsman, benadrukt

dat men alleen iets [...] in zijn samengesteldheid begrijpt, als men voortdurend doordrongen blijft van het gevoel voor [...] gecompliceerde veelstemmigheid.[p. 79]

Door rekening te houden met telkens de, zeg maar, omstandigheden waarin een bepaalde 'stem' klinkt, zoals methodisch met Metapatroon, is dergelijke verwevenheid alweer zowel in- als overzichtelijker te duiden. Over Nietzsche beweert Marsman

dat het [hem] altijd mogelijk was de dingen waarover hij schreef te bezien uit een wisselend perspectief.[pp. 80-81]

Maar waar het nota bene óók om gaat, is samenhang ertussen. Hoe dan ook,

[w]ie echter van één ding uitgaat vindt ook niet meer dan één ding.[p. 81]

Dat is simplisme. Mis- resp. ontkenning door politiek & bestuur van – ook nog eens veranderende – verhoudingen pakt gauw rampzalig uit.
Doet het ertoe? Marsman stelt

dat [Ter Braak] tegenover de totalitaire staatsvormen niets anders dan democraat uit noodweer kon zijn[. p. 84]

Daar lijkt het echter Marsman die ...”simplificeert.” Nee, staat er,

[i]k denk er niet over Ter Braak voor een keuze te stellen die zijn keuze niet is. Want wat heeft hij te maken met **mijn perspectief** [...]?[pp. 84-85]

Dat klinkt volwassen, maar neemt niet weg dat Marsman blijkbaar reductie tot een enkel perspectief verlangt. Met zoveel woorden verwijt hij Ter Braak

het openlaten van **zijn** perspectief [p. 85] en beschouwt dat zelfs als “verloochen[ing van d]e totaliteit die zijn wezen kenmerkt[. p. 85]

Maar, als ik zijn werk voor zover ik het ken tenminste enigszins begrijp, Ter Braak verzet zich juist tegen dergelijk enkelvoud als principieel ... totalitair. Dat enkelvoud helpt immers niet, integendeel. Hoewel Marsman verwijst naar Ter Braaks artikel **Een Dubbelganger**, zou Marsman weleens

het dilemma waarin [Ter Braak] zich sinds enkele jaren bevindt [en waarvan hij zich] kennelijk volkomen bewust [is, p. 89]

verkeerd begrepen kunnen hebben. Hij acht het voor Ter Braak

thans mogelijk [...] gestalte te geven aan het beeld dat nú in hem leeft van een bij alle samengesteldheid totalen mensch.[p. 92]

Volgens Marsman

heeft [Ter Braak] gearzeld zijn positiviteiten te formuleren **als positiviteit**[. p. 89]

Dat kan zijn wat Marsman verwacht, maar is m.i. niet wat Ter Braak hindert. Wat, althans naar mijn idee, Ter Braak naar zijn eigen idee maar niet goed lukt, is de, zeg maar, anti-totalitaire uitdrukking van dynamisch veelvoud van perspectieven. Bij nader inzien lijkt overigens ook Marsman een min of meer vergelijkbare conclusie te trekken. Volgens hem

heeft [Ter Braak] zich vooral niet aan een formuleering gewaagd omdat hij er uiteraard heel weinig voor voelt de schepper te zijn van een nieuwen homunculus, die bij alle verschil met zijn voorgangers onvermijdelijk één ding met hem gemeen zou hebben [...]: zijn verstarring[. p. 91]

Ik vind dat ik methodisch voor ordening van dynamiek van perspectivistische verwevenheid verder gekomen ben. Maar als nog altijd niemand dat ... wil overwegen, schieten we uiteraard nog steeds niets op.

98.43

De huidige Nederlandse schrijfwijze van zijn achternaam is Dostojevski. Een eerdere schrijfwijze gebruikt M.A. Lathouwers voor zijn boek over diens leven en werk:

Dostojewskij (Desclée De Brouwer, 1968). Lathouwers vermeldt achterin méér dan honderd “studies” die eerder over Fjodor Dostojevski (1821-1881) verschenen zijn in het Duits, Engels, Frans en Nederlands. Waarin Lathouwers’ boek ervan verschilt, kan ik niet zeggen. Ik ga ze er niet bijhalen, laat staan wat er zowel eerder als later allemaal over Dostojevski geschreven is.

Waarin Lathouwers m.i. slaagt, is een evenwichtige schets van de thema's die Dostojevski zijn romanpersonages in hun verhoudingen laat doorleven. Volgens Lathouwers

luidt de grondgedachte van zijn wereldbeschouwing [dat d]e menselijke existentie [...] in haar totaliteit [ontglipt] aan elke rationalistische interpretatie.[p. 17]

Dat is natuurlijk niets nieuws. Zo stuit elke redenering op de noodzaak van geloof, om voor de volgende redenering vanuit te gaan, enzovoort. Ook Dostojevski ontkomt er niet aan. Uit citaten die Lathouwers opneemt, blijkt herhaalde erkenning. Als ik op mijn beurt redenering met "inhoud" associeer, en met geloof voor "religie," wijst Lathouwers erop dat

Dostojewskij een wezenlijk punt aan[raakt]. De eigenlijke inhoud van de religieuze werkelijkheid is alleen voor hem toegankelijk, die reeds gelooft. De woorden die deze werkelijkheid uitdrukken, hebben als zodanig slechts voor hem zin en betekenis. Voor anderen hebben dezelfde woorden onmiddellijk of in het geheel geen betekenis, of een geheel andere betekenis.[p. 111]

Als onvermijdelijk irrationele uitkomst annex uitgangspunt laat Dostojevski, voor zover ik Lathouwers begrijpt, kerkelijke religie à la russisch-orthodox christendom gelden. Wie dat geloof niet deelt, hoeft echter niet af te haken. Zelfs zeker niet, omdat Dostojevski zich eveneens op resp. volgens vrijheid oriënteert. Zo maken althans op mij citaten plus commentaar de indruk dat Dostojevski's, eh, redeneringen vergaand 'binnen' allerlei andere beginselen inclusief zgn humanitaire passen. Hoe dat met strookt met kerkelijk dogma weet ik niet, maar Dostojevski

protest[eert] tegen alles wat [...] het levende leven met zijn eeuwige spontaneïteit tracht te vangen in systemen en structuren [...] gebaseerd op wetmatigheden.[p. 72]

Mijn idee is dat 'we' voor facilitering van maatschappelijk verkeer niet zònder "systemen en structuren" kunnen. Die vormen dan zgn infrastructuur. Over beginselen gesproken, we moeten echter "wetmatigheden" als inherent betrekkelijk – ipv absoluut geldig – veronderstellen. Voor wat erop "gebaseerd" is, geldt dan óók met een alweer reële(re) kans dat dergelijke voorzieningen – blijven – passen voor dynamische variëteit die, omgekeerd, ertoe moet leiden om, aldus Dostojevski volgens Lathouwers,

[g]eloven [...] veeleer [als] iets [te veronderstellen] dat [...] steeds weer heroverd en uitgediept moet worden, gedurende een het hele leven omvattend groeiproces; een groeiproces dat, omdat onze existentie altijd een op-weg-zijn is, nooit als voltooid kan worden beschouwd maar steeds mogelijkheden tot verdere [...] verwijding en verklaring bieden blijft.[p. 96]

En "op-weg-zijn" doet iedereen ... betrekkelijk, dwz als deelnemer onder deelnemers aan 'verkeer.' Dat valt met gemeenschappelijke voorzieningen te bevorderen, mits (!) dergelijke infrastructuur evenwichtige(r) verhoudingen ... bevordert (wat wederom een ... betrekkelijk criterium is).

98.44

In facsimile zijn **Historische schetsen** (oorspronkelijk Martinus Nijhoff, 1860, tweede druk 1872) van J.R. Thorbecke (1798-1872) in 1980 opnieuw verschenen. In **Thorbecke en de wording van de Nederlandse natie** (SUN) gaat er **Thorbecke, staatsman en historicus** door C.H.E. de Wit aan vooraf. Ook De Wit zet bij voorouders aan en daarvoor wijst hij erop

[d]at [het] woord patriot [...] verwarring [...] veroorzaakt [heeft. p. 9]

Zijn verduidelijking acht ik onverminderd geldig voor politiek, omdat het daarbij nu eenmaal àltijd gaat om, zoals De Wit stelt,

strijd om de macht tussen groepen of facties van regenten.[p. 9]

Daar dreigt overigens nog een misverstand. Er zijn mensen die zich in aanmerking vinden komen voor een functie als regent (lees hier ook: bestuurder). Maar op enig moment is een kleiner aantal van hen dat daadwerkelijk. Er wordt om macht dus geen “strijd” tussen regenten gevoerd, maar van regenten met pretendenten (en omgekeerd).

De Wit schrijft in de verleden tijd, als hij opmerkt dat

[w]anneer een regerende factie [...] in moeilijkheden geraakte, [...] de onderliggende regenten zich uit[riepen] tot redders van het land, [tot] ware vaderlanders of patriotten.[p. 9]

Het hangt er voor één en dezelfde persoon dus van af. Iemand die – inmiddels – falend bestuur kan worden verweten, als regent, dus, kan zich moeilijk – nog langer – geloofwaardig als patriot presenteren. Daar komt iemand als pretendent – nog – mee weg, en wat hem betreft op weg naar een positie als regent.

De Wit toont de bron van verwarring:

Wanneer er in zo'n geval geen stadhouder was, verbonden de onderliggers zich met Oranje en noemden deze patriotten zich oranjegezind, zoals in 1747. Was er wel een stadhouder, zoals na 1780, dan noemden zij zich anti-orangisten.[p. 9]

Slechts de betekenis van patriot als anti-orangist is blijven hangen, maar algemener dus

beteken[t] het woord patriot niet meer dan oppositie-regent,[p. 9]

waarvoor ik ter vervanging de term pretendent voorstel,

en [destijds] naar gelang de omstandigheden was hij voor of tegen Oranje.[p. 9]

Sinds de tweede helft van de achttiende eeuw is er uiteraard véél veranderd, maar afgaande op De Wits uitleg blijken zoiets als politieke hoofdlijnen bestendig. Hij stelt dat

oppositie of patriotse regenten de burgers of middengroepen te hulp [riepen] en [...] hun allerlei politieke hervormingen en rechten in het vooruitzicht [stelden].[p. 9]

Dat is door algemeen kiesrecht en periodieke verkiezingen niet veranderd, integendeel. Het is wèl zo dat elke kandidaat verkiesbaar is als pretendent. Is hij tegelijk – nog – regent en als zodanig herverkiesbaar, dan kan het zonder herkenbaar gunstige resultaten moeilijk zijn zich geloofwaardig, eh, patriottisch voor te doen. Wie de overdrachtelijke kapitein op een volgend schip wil zijn, kan daarom geneigd zijn niet als laatste, maar vooral als allereerste het schip te verlaten dat mede door zijn toedoen tot zinken gebracht is.

Vergeleken met de periode die de Wit nader beschouwt zijn uiteraard de mogelijkheden gewijzigd om tot de, zeg maar, klasse van potentiële regenten toe te treden. Zo'n nogal aparte groep van mensen die het via pretendent tot regent brengen, bestaat m.i. ongewijzigd. Voor wie op enig moment de pretendenten zijn, neem ik daarom graag de aanduiding “verzetsaristocratie” van De Wit over. En in het volgende citaat past wederom vervanging van verleden door tegenwoordige tijd:

De verzetsaristocratie en de burgers konden inderdaad samenwerken omdat zij een raakvlak gemeen hadden.[p. 10]

(Zulke) samenwerking mag echter niet worden ... verward met uniformiteit waarvan de pretendenten met hun toegang tot media de schijn ophouden. De Wit heeft het over

een monsterverbond [dat] beide partijen [...] in stand [trachtten] te houden door hun eigenlijke bedoelingen zoveel mogelijk op te achtergrond te houden.[p. 10]

Pretendenten moeten het voor(afgaand) aan verkiezingen nog steeds, herstel, zelfs meer dan ooit van een “verbond” met – overige – burgers hebben, nou ja, van het bij burgers wekken van de indruk dat er zo’n verbond geldt waarop zij ook kunnen vertrouwen.

Het is en blijft de opgave van elke pretendent om burgers de voorkeur aan hem als regent te laten geven. Voor wie een regentschap – vooralsnog – onhaalbaar lijkt, kan in aanloop een sterkere positie als pretendent proberen te verwerven als spreekbuis van kritiek.

Eenmaal regent dient een ander zich als pretendent aan, en omgekeerd. De meeste burgers zijn echter nog steeds maar burgers. Er bestaat vooral onderling verbond tussen regenten en pretendenten; leden van de ene aristocratie, van de ene elite wisselen vooral onderling van (op)posities. Burgers moeten het dan met de schijn van verbond doen.

98.45

Ik ben aan herlezing van **Politicus zonder partij** (in: **Verzameld werk**, deel 3, G.A. van Oorschoot, 1949, oorspronkelijk 1934) begonnen. Wat Menno ter Braak als schrijver wil zijn, zo meen ik eruit op te maken, is onafhankelijk. Nadrukkelijk wil hij dat niet verward zien met – vertoon van – moed, dwz abusievelijk

onafhankelijk schrijven als een bewijs van moed ervaren,[p. 28] want wie zich moedig voelt bij het schriftelijk duel in een tolerante samenleving als de onze heeft niet veel idee van [...] pijnbank en inquisitie.[p. 29]

Heeft Ter Braak toen aan zelfmoord gedacht als een keuze waartoe hij zich eventueel genoodzaakt kon zien? Dat kan resp. mag niemand met stelligheid beweren. Hoe dan ook staat er,

[I]eefde ik onder andere maatschappelijke omstandigheden, bijvoorbeeld in de onvolprezen gemeenschap der Sovjets, dan zou mijn temperament waarschijnlijk niet voldoende zijn om mij tot een ‘eerlijk’ man te maken; er zou zoiets nodig zijn als **moed** om te zeggen, wat ik hier in Nederland zeg met de zekerheid, dat een parlementaire democratie mij beschermt tegen het vuistrecht.[p. 27]

Zijn kwalificatie als “onvolprezen” vat ik spottend, dus afwijzend op. Zeg ook maar als demonstratie dat daarvoor in Nederland géén moed nodig is. En zo ... onafhankelijk wil hij kunnen zijn. De betrekkelijkheid ervan beseft Ter Braak echter terdege,

omdat nog nooit iemand mij voor de keuze heeft gesteld: weg met die mening of de kogel! Nog nimmer heeft een rode soldaat mij met de bajonet naar mijn bureau gejaagd[. p. 28]

In een voetnoot op die pagina heeft hij eraan toegevoegd dat

[i]k [dit] schreef [...] voor Maart 1933. Men kan hier thans iedere gewenste kleur hemd invullen. Men moet trouwens dit hele boek lezen met de wetenschap, dat het

geschreven werd eer het noodzakelijk was zich te meten met het fascisme in eigen land.

Ook vermelding van “gewenste” bedoelt Ter Braak, zeg maar, ironisch. Hij verkiest de hygiëne van de schrijver, die onafhankelijkheid heet[. p. 29]

En Ter Braak benut dus de gelegenheid om, vóóordat zijn boek wordt gedrukt, een extra opmerking te plaatsen over wat hij, naar is gebleken, terecht ervaart als nog weer verder toegenomen bedreiging van – onmisbare bescherming van – onafhankelijkheid zoals hij die waardeert.

Jij weet dat beter dan ik. Mijn idee is dat Menno ter Braak vooral geassocieerd wordt met zgn literatuur, vooruit, zoiets als de essayistische tak ervan. In elk geval lees ik zijn werk vooral filosofisch, wat dat ook is. Mijn indruk is dat hij ideeën ‘uitprobeert’ volgens verband ertussen door formulering ervan zoals hij formuleringen ‘uitprobeert’ om op/tot – verband tussen – ideeën te komen, enzovoort. Dat gaat dus maar door. Wanneer de zgn werkelijkheid inderdaad bestaat als zulke dynamische variëteit, dus in jouw woorden een “samenhang van onderwerpen, [... een] samenhang [die] ook nog eens beweegt,” moet – wat ik beschouw als – infrastructuur er enigszins tred mee houden en het zgn bestuur dat ervoor opgesteld staat dus óók. Daar schort het nogal eens aan. En juist Ter Braak zal er gelet op het verschil met zijn, als variatie op Nietzsche’s thema, wil tot onafhankelijkheid, zoals jij aangeeft, kritiek op gehad hebben. Maar wat dan wèl?

Ik ga het volledige werk van Ter Braak niet na, of hij opbouwende voorstellen deed en, zo ja, welke. Ik vermoed dat jij dat evenmin van plan bent. Wie weet heeft een promovendus ‘in’ de politieke filosofie dat eens gedaan, of doet dat ooit.

Vooruit, **Politicus zonder partij** lees ik opnieuw wèl uit. Nee, vlot leesbaar vind ik het niet. Het is wellicht vergelijkbaar met hoe ik doorgaans schrijf. :-) Des te meer steekt er voor mij zijn beschrijving van

mijn eerste kennismaking met Freud [p. 72]

uit. Ter Braak woont een filmvertoning voor psychoanalytici bij. Als je de vergelijking met politici, bestuurders e.d. van beroep wil maken, er

hing [...] die sfeer van hartelijke begroeting, verbloemde onderlinge nijd en vertrouwelijke auguren-gemeenzaamheid, die men alleen in esoterische, van de buitenwereld door een sjibboleth afgesloten milieu’s aantreft: men kent elkaar, men verwenst elkaar, maar het belang van de groep en de gemeenschappelijke verering van dezelfde goden heeft een onmiskenbaar soliede band gelegd ...[p. 72] Men wierp elkaar de symbolen toe als vangballen, men griste elkaar de betekenissen af[. p. 73]

Tijdloos getroffen.

Sterker nog, als ook zij zich daar laten begraven, wordt hùn “graf [...] tenminste verzorgd.” Mag ik dat tragikomisch noemen, het ... onderhoud met de (half)nichten? Het komische verdient m.i. dan de overhand te krijgen. Je kunt er je volgende artikel aan wijden, zoiets als **Alles wat je over grafonderhoud moet weten maar nooit hebt durven vragen**.

98.46

Tot infrastructuur reken ik voorzieningen die maatschappelijk verkeer dienen. Bijvoorbeeld wet- en regelgeving zijn zgn immaterieel, stoplichten materieel. Er zijn allerlei voorwaardelijke voorzieningen bij, zoals een dijk opdat verkeer o.a. geen hinder ondervindt. Ook vind ik voorzieningen ertoe behoren die zijn gericht op

borging van verantwoord gedrag als deelnemer, denk aan onderwijs, gezondheidszorg. En/of is er geen reële marktwerking? Zgn nutsvoorzieningen vind ik eveneens infrastructureel.

Problemen kunnen zelfs verergerd raken door een vakdiscipline naar een middel te benoemen. Zo is een hamer een middel om een gespijkerde verbinding te maken. Zodra dat hamerkunde gaat heten, dreigt het gevaar dat een zgn beroepsbeoefenaar alleen nog maar spijkers ziet. Zo raken de doelen met verbindingen uit het zicht. Er wordt voortaan vooral maar op 'los' gehamerd. Dat lijkt mij ook door bestuurskunde resp. politicologie gebeurd. Dat geldt als eufemisme voor machtkunde, dus met macht niet als verhoudingsgewijs middel, maar als absoluut doel.

Een andere naam biedt meteen een ander perspectief. Dat heb ik – zeer – kortweg gesuggereerd met [Faciliteerkunde](#) (2010) en [Infrastructuurkunde](#) (2016).

Vertel mij wat. Waar een voorstel “binnen” moet komen om tot verandering te leiden, gaat de overdrachtelijke deur echter niet open en blijf jij er dus buiten mee staan.

Tja, op dat dilemma balanceer ik al tientallen jaren. Wat mij betreft vat je treffend samen waarvoor ik ‘sta,’ te weten infrastructureel denken en doen volgens

“samenhang van onderwerpen, [... een] samenhang [die] ook nog eens beweegt.”

Daarvoor is een stelselmatige ordeningsmethode onontbeerlijk. Tot dusver stel ik ‘m alom vergeefs voor.

Als ik géén poging doe, gebeurt er zeker niets. Maar tegelijk moet ik telkens levenslange, zeg maar, diskwalificatie zien te vermijden om met – de hoogstwaarschijnlijke noodzaak van – een volgende poging minstens een kans te hebben. Je kunt dus ook zeggen dat ik op een illusie balanceer. Welkom.

98.47

De voorspelling klopt dat herstel enige tijd kost. Schrijven als tijdverdrijf, en met resultaat zadel ik jou op.

98.48

Het moet in 2004 geweest zijn. Ik werkte mee aan het programma Architectuur Elektronische Overheid, ondergebracht bij Ictu. Er waren toen al allerlei zgn programma's voor uitvoering aan Ictu opgedragen. De afkorting staat voor ict uitvoeringsorganisatie, vandaar. Wat mij als, zachtjes uitgedrukt, hinderlijk opviel, was het totale gebrek aan samenhang ertussen. En je zou zeggen, dat je daar onder de noemer van architectuur zelfs iets over moet ... zeggen. Ik stelde instelling van zoiets als een Ictu-ontwerpbureau voor ter bevordering van samenhang. Interne, informele coördinatie, kwaliteitsoriëntatie en zo, wat kòn daar tégen zijn? Samen met de – eerste – manager van het programma waarbij ik betrokken was, sprak ik er met de – eerste – directeur Ictu over. Hij wees het voorstel prompt af. Zijn bezwaar kwam erop neer dat de opdrachtgevers ‘hun’ programma's annex projecten elk apart opvatten. De groei van Ictu zag hij in het volgen van die opvatting. En hij ging voor groei.

Hij heeft gelijk gekregen wat die groei betreft. Ik heb gelijk gekregen dat het wildgroei is.

Gaat de Nederlandse Digitaliseringsstrategie (NDS) helpen? Op de officiële ww webpagina erover (geraadpleegd op 10 juni 2025) is een mededeling over de status opgenomen: “Het huidige kabinet is demissionair. Wat dit betekent voor de NDS moet nog duidelijk worden.”

De korte toelichting lijkt – verder – ongewijzigd gehandhaafd. Daaruit blijkt dat ook de NDS mank gaat aan beperking tot digitalisering van informatieverkeer waarbij elk geval van uitwisseling minstens één overheidsinstelling als deelnemer kent. De kwalificatie als “Nederlandse” is daarom uiteraard véél te ruim. Overigens is die ruime dekking juist noodzakelijk. Dus moet de strategie dienovereenkomstig ruimer worden ... opgevat. Vooral het opheffen van averechtse beperking is overigens wat ik destijds reeds voorstelde. Ik verwees je eerder naar [Informatieverkeer in publiek domein: schetsboek over architectuur en ontwikkelpaden voor de elektronische overheid](#) (Ictu/programma Architectuur Elektronische Overheid, 2004).

Afgezien van nodeloos beperkte dekking, ben ik het er wèl grondig mee eens dat “de NDS [...] als doel [heeft] om bestaande digitaliseringsplannen te verbinden.” Dat is echter slordig uitgedrukt. Wat er moet gebeuren, is dat digitalisering op verbindingen, samenhang gericht is. Dat vergt wat bekend staat als semantische interoperabiliteit, vooruit, maar waarvan blijkbaar nog steeds iedereen weigert te begrijpen wat daarvoor methodisch anders nodig is, als onmisbaar middel, dus, dan wat “bestaande digitaliseringsplannen” stelselmatig tekort doet blijven schieten. Wil je soms over meer dan twintig jaar een mailbericht krijgen dat begint met “Het moet in 2025 geweest zijn”? Ken jij mensen die aan de NDS werken? Regel je ajb een gesprek? Zonder een standaard, en stelselmatig bemeten moet dat dan een ‘open’ methode zijn, voor semantische interoperabiliteit zijn verdere standaarden vergaand nutteloos, of zelfs averechts.

Ajb niet alleen lezen, maar óók reageren, vlot graag, bedankt.

98.49

Voor de Rechtspraak(organisatie) pakt ontbrekende – borging van – samenhang in rechtspraken informatieverkeer al verlamdend en verspillend uit. Kan jij, als het moet aanvankelijk ‘onder de radar,’ ergens experimenteren met coördinatie waarvoor ik een ontwerp bureau voorstelde? Heeft juist [jouw ex-medewerker] er [inmiddels als hoofd van de groep zgn informatieanalisten] medewerkers voor die dat zouden moeten kunnen leren?

98.50

Weet je nog wie ik ben? Mag ik je binnenkort eens bezoeken voor een gesprek? Ik heb suggesties voor het zgn Nationaal Semantisch Vlak (NSV). Naar jouw suggestie voor plaats, datum en tijd kijk ik uit.

[Emailbericht aan programmamanager Nederlandse Overheid Referentie Architectuur (NORA).]

98.51

Ik zie dat onder de noemer van NORA gewerkt wordt aan – vulling van – het Nationaal Semantisch Vlak (NSV). Heb jij er bemoeienis mee? Graag hoor ik van je, en hopelijk spreken we elkaar ook weer eens.

[Emailbericht aan medewerker van Bureau Forum Standaardisatie (BFS) belast met “semantiek en samenloop van regels.” Afschrift aan hoofd BFS.]

98.52

Ik kreeg als ‘automatisch antwoord’ dat [je medewerker] “maandag 23 juni [...] weer in de gelegenheid [is] om uw bericht te lezen.” Ben jij op de hoogte van dat NSV resp. wat (B)FS er al dan niet aan doet? Alvast bedankt voor – wèl spoedige :-) – reactie!

98.53

Een beschrijving van het Nationaal Semantisch Vlak (in: **NORA Online**, geraadpleegd op 11 juni 2025) begint met een paragraaf over “positionering.” NSV, zo staat er allereerst,

zien we als een verzameling van alle begrippen die voor de Nederlandse dienstverlening en informatiehuishouding van de overheid relevant zijn, met hun definitie, omschrijving, relaties en de context waarin ze gebruikt worden.

Volgens een doorverwijzing ‘onder’ die term geldt een begrip als

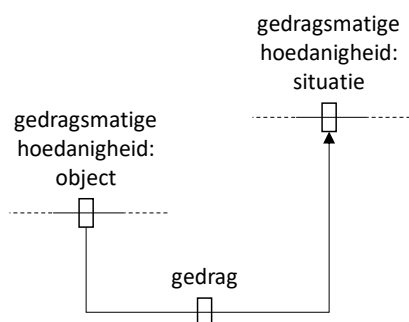
een eenheid van denken die wordt uitgedrukt door een woord of een groep woorden en verwijst naar de betekenis die daaraan wordt gegeven.

Tja, wat is (een) betekenis dan? Ik vind het er alles van weg hebben dat nog steeds impliciet zgn atomisme met bijbehorend essentialisme abusievelijk als veronderstelling geldt. Op haar beurt wordt een betekenis kennelijk geacht een verwijzing te zijn naar een ‘wezenlijk’ apàrt ding-in-de-werkelijkheid. In omgekeerde richting wordt de werkelijkheid dus verondersteld aparte dingen te tellen, nou ja, aparte sóórten dingen die zich als dienovereenkomstig aparte begrippen resp. betekenissen ervan laten kennen.

Maar hoe valt een apart – soort – ding als zodanig, volstrekt apart, dus, te beschrijven voor de betekenis van een begrip? Dat kàn inderdaad niet. (Ook) voor NSV blijven relaties als het ware echter secundair. Onverminderd volgens het primaat van aparte begrippen

zien we [... d]e relaties [als] de verbanden tussen twee of meer begrippen, bijvoorbeeld omdat je het ene begrip niet kunt beschrijven zonder het andere begrip te gebruiken.

Maar zelfs principieel is zo, dat het ene ding niet zònder (een) ander(e) dingen bestaat. Dus doet het ene begrip dat netzo principieel niet zònder (een) ander(e) begrippen.

figuur 1

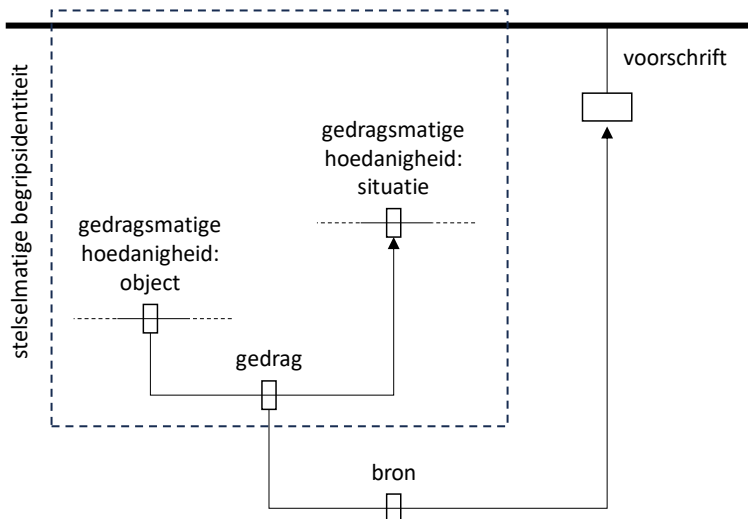
Als “definitie, omschrijving” van een begrip stelselmatig averechts uitpakt als ènkel begrip, moet de veronderstelling ... kennelijk gewijzigd worden. De gròndige vergissing bestaat eruit gedrag met ding (lees ook: object) te vereenzelvigen. Gedrag van/door een object kan daarentegen nota bene verschillen al naar gelang de, precies, relatie waarin het verkeert. Zo’n relatie kan talloze andere objecten betreffen met èlk ook weer relationeel variabel gedrag, enzovoort. De noemer luidt omstandigheden (lees ook: situatie). Wat gedrag betreft, is er dus niet één object, maar zijn er zoveel zgn situationele deelobjecten als er – mede – onder invloed van

wisselende situaties verschillende gedragingen 'zijn.' Met situaties 'in' de werkelijkheid, geef ik aan context de betekenis van beschrijving van situatie. Door voor eenduidige gedragsbepaling altijd twee differentiële (f)actoren te veronderstellen, te weten object en situatie, kan zulke bepaling beheersbaar formeel herhaald (lees ook: recursief) opgevoerd worden. Ook is de, zeg maar, hoedanigheid als differentiële, zeg dus ook maar samenstellende, (f)actor betrekkelijk, dwz voor de ene gedragsverbijzondering als object, voor een andere als situatie. De betrekkelijke recursiviteit levert een open en tegelijk zeer compacte ordenings- annex modelleermethode op: [Metapatroon](#). Zie figuur 1 voor methodische ... basisbegrippen. :-)

Nogmaals, voor een begrip kan niet zoiets als een "definitie, omschrijving" als het ware op zichzelf staan. Een begrip is daarentegen principieel samengesteld, waarbij elk van beide samenstellend veronderstelde delen op hun beurt als samengesteld moeten/kunnen worden opgevat, enzovoort, totdat nog weer verdere herleiding zinloos, onpraktisch e.d. geacht wordt (maar aan veranderende ... omstandigheden resp. voortschrijdend inzicht moet kunnen worden aangepast; daarom is voor stelselmatig bereik een zgn open methode geboden).

Voor alle duidelijkheid, als stelselmatig passend betreft een begrip nooit (!) 'iets' op zichzelf, maar altijd (!) gedrag van een object in een situatie. Dit kan o.a. als veralgemenisering van het complementariteitsbeginsel van Niels Bohr worden opgevat.

Kortom, de stelselmatig nodige en voldoende identificatie van een begrip kan niet beperkt blijven tot "een woord of een groep woorden" waarmee – in het stelselmodel – het knooppunt 'voor' het gedrag in kwestie is benoemd. Voor eenduidigheid – op de schaal van het desbetreffende stelsel – moet de begripsidentificatie voorts de benamingen omvatten van alle andere knooppunten – en volgens hun structuur – waarvan dat ene knooppunt volgens herhaalde tweeledige combinatoriek afgeleid is.

figuur 2

In de paragraaf over de positionering van NSV staat voorts dat

[v]an belang is ook dat wordt aangegeven in welke wetgeving het begrip is gedefinieerd.

Dat vergt registratie van – identificaties van – wetten, regels e.d. Dan kan elke gedragsbeschrijving verwijzen naar relevante voorschriften als bronnen, zoals figuur 2 aanvullend toont. Zo eenvoudig wordt het door van begrip als samengesteld uit te gaan.

Het contextbegrip zoals nog steeds die positioneringsparagraaf over NSV vermeldt, heeft semantisch géén enkel stelselmatig potentieel. Er is immers helemaal géén begrip resp. betekenis aan de orde met context opgevat als wat

aan[geeft] waar de begrippen gebruikt worden, dus in welke gegevenswoordenboeken of begrippenlijsten ze voorkomen, in welke processen of informatiemodellen ze gebruikt worden en in welke systemen ze worden vastgelegd.

Door “gegevenswoordenboeken of begrippenlijsten” ook, vooruit, als resp. voorschriften te beschouwen, dekt figuur 2 meteen die behoefte. Een vergelijkbare (bron)verwijzing kan uiteraard o.a. “aan[geven] in welke processen of informatiemodellen ze gebruikt worden en in welke systemen ze worden vastgelegd.” Voor de **identificatie** van een begrip zijn ze echter van géén belang. Wat volgens de stelselmatige methode als samenhangende betekenisverschillen wordt uitgedrukt ... is natuurlijk eerst en vooral ‘zelf’ een informatiemodel. Zo wordt NSV tot dusver echter niet gepositioneerd. De openingsparagraaf noemt

[h]et Nationaal Semantisch Vlak (NSV) [...] de verzamelterm voor al deze gecombineerde informatie. Het hoeft dus niet één allesomvattend systeem of begrippenlijst te zijn.

Wat een stelselmatig verantwoord informatiemodel daarentegen juist wèl moet omvatten, zijn àlle samenstellende delen van relevant geachte begrippen. Verdeling over meerdere modellen kan praktisch resp. noodzakelijk zijn, maar onvermijdelijk overlappen ze elkaar dan. Er zijn in organisatorisch opzicht wellicht zgn disjuncte domeinen resp. sectoren, maar informatiekundig is dat een valse aanname die stelselmatigheid ondermijnt. Ook de beperkingen onder noemers zoals nationaal en overheid zijn daarom onhoudbaar, zelfs verkeerd.

Wellicht ten overvloede merk ik op dat “de begripsidentificaties [zoals ze] gebruikt worden [...] in [...] gegevenswoordenboeken of begrippenlijsten [...], in [...] processen of informatiemodellen [...] en in [...] systemen” niet òngewijzigd voor NSV als “gecombineerde informatie” in aanmerking komen. Stelselmatig ‘betekenisvolle’ begripsidentificatie vergt immers explicitering van context – let wel, in de zin van beschrijving van gedragssituatie – die voor een beperkt bereik impliciet resp. veronachtzaamd gebleven is.

Het ligt voor de hand om met stelselmatig herontwerp van begripsidentificaties met begrippen ‘in’ zgn basisregistraties te beginnen. Voor een aanzet uitgebreid met begrippen ‘rondom’ uitvoering van sociale zekerheid, zie [Oefenschema: basisregistraties enz.](#) (in opdracht van Bureau Forum Standaardisatie, 29 juli 2008; afdruk op A0-formaat aanbevolen). Een overzichtelijk voorbeeld van de stelselmatige model(leer)kracht van betrekkelijke recursiviteit biedt [Ingezetene, ontwerp van een contextueel-semantisch diagram met Metapatroon](#) (2010).

Wat de zgn FAIR-principes betreft waar

het NSV – op Nationaal niveau – invulling

aan wil geven, ik heb aan die principes eerder [aantekening 96.8](#) (2025) gewijd.

98.54

Dank je wel voor je prompte en hartelijke reactie! Wat mij betreft kom ik 'persoonlijk' langs [...]. Als we tegenover elkaar kunnen zitten, vind ik dat 'begrip' alweer sterker bevorderen. En in het kader van NSV wil ik het juist over begrippen graag eens zelfs fundamenteel met je hebben. :-)

Maar als overleg "via MS Teams" jou beter uitkomt, doe ik uiteraard ook graag dááaraan mee. Hoe dan ook schikt "woensdag 18 juni a.s. [...] ergens tussen 10.00 en 12.30 uur" mij prima.

Doe jij ajb een nader voorstel (met in geval van MS Teams een uitnodigingsverwijzing)?

Waarvoor ik je aandacht wil proberen te vragen (waarmee ik hier al begin :-)) en tevens wil laten overwegen, zou je verschillende begrippen van begrip kunnen noemen, dus zoiets als metabegrippen. Ook – vooral? – omdat wij allebei Delfts wiskundig ingenieur zijn, verwacht ik dat wij er wèl een normaal gesprek over kunnen voeren. Wij hebben toen immers geleerd om betekenissen van variabelen te ... variëren door wijziging van axioma's. Dus, als een systematiek niet blijkt te werken, kàn slechts herontwerp van veronderstellingen helpen. Die mogelijkheid ontgaat verder blijkbaar bijna iedereen, laat staan dat 'ze' beseffen wanneer veranderde resp. aanvullende opgaven ertoe noodzaken.

Mijn, zeg maar, stelling luidt dat voor NSV impliciet (!) het metabegrip in kwestie, dwz het begripsbegrip, òngewijzigd wordt verondersteld zoals het altijd al en nog steeds impliciet aangenomen is/wordt voor de verschillende informatiesystemen waartussen dankzij NSV begripsmatig samenhang op z'n minst aangewezen moet gaan worden. En dat, eh, onbewust doorgetrokken metabegrip is daarvoor m.i. ongeschikt.

Ik stel daarom een ànder begripsbegrip voor, nota bene passend voor het stelselbereik met NSV. Want met zulke begripsmatig stelselmatige borging ben ik het grondig eens.

Expliciteren van enerzijds het begripsbegrip dat blijkbaar ten grondslag ligt aan telkens nog aparte informatiesystemen, anderzijds het m.i. stelselmatig bemeten begripsbegrip ... om ze vervolgens tot elkaar te laten verhouden, staat lòs van – overwegingen over – digitaliseringstechnologie(ën). Je kunt het filosofie noemen. Je komt ermee op zoiets als een stelsellogica uit en dáármee op haar beurt – pas – op stelselmatig optimale afstemming van willekeurige begrippen mbv digitalisering. Schrik niet. Zo'n stelselmatig begripsbegrip is helemaal niet moeilijk. Ik verstrek je zéér graag toelichting. Je moet vooral ervoor willen openstaan dat het kwalitatief ànders is dan het begripsbegrip dat volstaat per begripsmatig kleinschalig, apart informatiesysteem. Ik vermoed dat je dan ook op zelfs veel méér mogelijkheden voor NORA als geheel komt.

Ik ben ongeveer één Delftse studieduur ouder dan jij. Ik bedoel, wat leeftijd betreft zou ik met pensioen moeten zijn. Daadwerkelijk aanvaard krijgen van àndere veronderstellingen, vooruit, een paradigmawissel, kan echter – veel – langer duren dan een enkel zgn werkend leven bestrijkt. Het is niet anders. Daarom ga ik er 'maar' mee door en ken je ook de reden waarom ik me bij jou meld.

Hopelijk heb ik je nieuwsgierigheid enigszins gewekt. Hoe dan ook is het je in elk geval een vriendschappelijk gesprek waard, ik kijk ernaar uit.

98.55

Allereerst wens ik je zoon geluk met zijn behaalde eindexamen! Vervolgens ook graag jou als trotse vader!

In een van mijn emailberichten die je tot dusver kennelijk ongelezen hebt gelaten, :-)) probeer ik een beroepsperspectief voor je zoon te schetsen uitgaande van wat jij me over zijn studiekeuze (planologie) vertelde. Ik stel informatieplanologie als onderwerp resp. vakdiscipline voor. Vooruit, omdat jij er ook wat aan moet hebben: informatieplanologie en standaardisatie. Dat is nota bene een serieuze suggestie! Wat vind je ervan?

Alvast bedankt voor – doen van – navraag over NORA/NSV. Ik heb overigens nog maar eens met de zoekterm “semantiek” gekeken wat de FS-website biedt. Ik kan nog steeds geen, eh, bruisende activiteit ontdekken. Maar als je voor informatie niet met betekenis ervan begint, waar ben je dan ook met standaardisatie eigenlijk mee bezig? Of ben ik helemaal gek? En/of staat er hoe dan ook niets van belang op die website vermeld? Dat kost je – wederom – wat bier & bitterballen, te weten om mij van repliek te dienen. Wanneer? Of is het wellicht nuttiger dat ik langskom, wat mij betreft zo spoedig mogelijk, voor een gesprek waar dan ook jouw medewerkers aan deelnemen die semantiek resp. NORA bestieren? Nogmaals van harte gefeliciteerd!

98.56

Met uw stelling, tevens titel van uw opiniebijdrage **Nederland versimpelen is niet zo simpel** (in: **NRC**, 13 juni 2025, p. 30), ben ik het grondig eens. Maar een stelselmatig orderings(meta)perspectief herken ik ook in uw tekst niet. Daar zou u toch eens met mij over moeten praten.

Bent u er nog?

Kijk, u ondertekent uw tekst o.a. met affichering als “technologie-adviseur.” Middelen moeten echter passen voor doelen. En een doel is waar iemand belang aan hecht, nietwaar? Met voorrang is daarom behoefte aan ‘advisering’ over erkenning van de zgn reële variëteit van relevante belangen. U ondertekent tevens als “oud-Tweede Kamerlid,” dus begrijpt u stellig de noodzaak van prioriteit voor dat perspectief. Dat vergt zelfs een zgn metaperspectief. Want, vooruit, nog maar even beperkt tot Nederland zoals u met uw opiniebijdrage lijkt te doen, een – open – samenleving telt allerlei leden. Wisselend in allerlei hoedanigheden nemen zij deel aan (lees ook: verkeren in) allerlei verhoudingen om aldus door telkens verhoudingsgewijze afstemming hun wisselende belangen resp. perspectieven na te streven.

Kunt u het nog volgen?

Kortom, enigszins adequate, zeg maar, verkeersregeling – inclusief eventuele digitale middelen, zeker – moet stroken met dynamiek van interdependente belangenvariëteit. De eerste opgave is dus om nodig en voldoende in- en overzicht in/over bedoelde variëteit te krijgen. Allereerst dat “is niet zo simpel,” maar het moet echt gebeuren en is wel degelijk prima te doen.

Nogmaals, dat is – nog – géén kwestie van digitale technologie(ën). Pragmatiek is de noemer voor stelselmatige beoordeling & beschrijving van verschillende belangen in samenhang (inclusief veranderende verschillen en daarmee ook veranderende samenhang ertussen). Dat gebeurt volgens dienovereenkomstige betekenissen, en dat heet dan semantiek.

Het metaperspectief voor een systeem moet kwalitatief nu eenmaal anders zijn dan wat als perspectief per element volstaat, herstel, lijkt te volstaan indien zo’n element

ten onrechte strikt apàrt opgevat enzovoort is.

Volgens zulk onderscheid tussen, zeg ook maar even, apartheids- en stelselperspectief kunt u van de door u geuite “vrees [...] dat De Grote Vereenvoudiging een illusie zal blijken” prompt een zekere voorspeling maken. De apartheidsbenadering werkt averechts voor een stelselopgave, punt.

Op pensioenleeftijd meld ik me aan als vrijwilliger. :-) Ik help u methodisch zelfs zeer graag verder. Want ik verwacht dat u ook verder wil komen èn hulp daarom van harte verwelkomt.

Ik kijk ernaar uit u binnenkort eens te spreken.

98.57

Gisteren hadden wij het o.a. over zgn vereenvoudigingspogingen. Als het probleem, zoals Kees Verhoeven in de krant van vandaag stelt, “de wurggreep van bureaucratische controle” is, vergt oplossing volgens hem “toevoeg[ing van] een dimensie [...]: Nieuwe Menselijkheid.” Want, zo besluit hij zijn opiniebijdrage van vandaag, “[u]iteindelijk [kan] alleen een samenleving met voldoende zelfrelativering, onderling vertrouwen en gemeenschapszin zich bevrijden uit d[i]e wurggreep.”

Het lijkt mij moeilijk om bezwaar tegen zulke criteria te hebben, maar het is onzin om ze van de “samenleving” te verlangen. Een individu moet àls verantwoord samenlevingslid over dienovereenkomstige eigenschappen – leren – beschikken. Als Verhoeven inderdaad dàt bedoelt, vermoed ik dat hij ermee wil ‘zeggen’ dat met zulke burgers veel aan hèn overgelaten kan blijven. Ofwel, ze regelen hun samenlevingsverhoudingen vergaand onderling.

Prima, maar blijft er op die manier niets, zeg maar, overkoepelend te regelen over?

Ik neem aan dat Verhoeven zo ver niet gaat. Dus, hoe moet dat dan nog steeds?

Albert Einstein zou vaak hebben gezegd dat “Everything should be made as simple as possible, but not simpler.” Daar komt W. Ross Asby’s Law of Requisite Variety natuurlijk ook op neer. Vrijwel niemand blijkt daarvoor echter bedacht op wat ook wel het schaaleffect heet. Wat voor – zeer – beperkt bereik gunstig werkt, kan vanaf de minste verruiming van bereik ongunstig enzovoort tot en met onherstelbaar rampzalig uitwerken. En dat is wat er m.i. gebeurt, blijft gebeuren.

Ik verklaar dat uit, haha, met verwijzing naar Nietzsche, machtswil. Wat iemand àls bereik kiest, volgt (!) dan uit de behoefte aan machtsaanspraak. Daar hoeft overigens op zijn beurt niet eens zgn kwade wil aan ten grondslag te liggen. Hoe dan ook, waarover hij zijn macht meent zoiets als autonoom te kunnen laten gelden, ‘houdt’ hij voor zijn bereik, nee, zelfs voor hèt bereik. Tja, dat maakt blind en doof voor schaaleffect. Retoriek van samenleving e.d. dient slechts om dat engere bereik te handhaven. Herstel, om dat uit te breiden, als het even kan, maar onveranderd als eng bereik in de zin dat hij er macht ‘over’ kan blijven uitoefenen.

Er zijn politici, bestuurders en wetenschappers die tot ruimdenkendheid oproepen.

Menen zij dat serieus? Of bedienen zij zich van valse retoriek?

Ik heb er dus nog maar eens een emailbericht aan gewaagd, zie **[aantekening**

98.56] voor afschrift. Ik begin er maar weer mee de geadresseerde serieus te

nemen, nou ja, redelijkerwijs serieus. De opgave vind ik om in kort bestek op z’n

minst interesse te wekken voor de mogelijkheid van voor zo iemand beheersbare,

veilige e.d. bereiks- annex machtsuitbreiding. Daar hoort echter geen – aanbod van

– macht over mij bij, integendeel, en stellig daarom gaan mijn pogingen altijd meteen

al mis. :-) Toch maar volhouden.

98.58

Ik zei ook dat ik kort ná de kabinetsval een tekst las, waarmee de auteur ervan mij op het idee bracht van zoiets als een dieptestructuur van, want naar hoofdlijnen van verhoudingen alom en altijd blijkaar dezelfde, concurrentie om bestuurs- annex machtsposities. Zie [...] **aantekening [98.44 voor wat]** ik er op mijn beurt over schreef.

98.59

NORA Online telt o.a. het lemma **Context** (naar verluidt de laatste keer ‘onderhouden’ op 18 september 2019). Er staat (geraadpleegd op 14 juni 2025) dat

context [...] een belangrijk element [is, omdat] de betekenis van een begrip en de bedoeling van informatie varieert met de context waarin deze[, dwz het begrip in kwestie] wordt gebruikt.

Ik juich het uiteraard van harte toe, dat belang van context als differentiële factor erkend raakt. Het ... begrip ervan is echter nogal warrig.

Als veronderstelling geldt blijkaar dat er een teken is, bijvoorbeeld een woord zoals adres. Dat teken zou dan een begrip, zeg maar, vertegenwoordigen.

Inderdaad, aan één en hetzelfde teken annex begrip lijken dan meerdere betekenissen te kunnen worden toegeschreven. Klopt, opheffing van zulke meerduidigheid vergt tevens nodige en voldoende – uitdrukking van – context in kwestie. Wat daardoor resulteert is – pas – betekenis met relevante eenduidigheid. Maar redeneer eens omgekeerd.

Zo’n beperkt teken, neem dat ene woord, is blijkaar vaak – nog lang – niet genoeg om betekenis met gewenste, vereiste e.d. eenduidigheid mee uit te drukken resp. van af te leiden.

Het logische (!) antwoord op de vraag wat daarvoor eveneens tot het teken moet worden gerekend, ligt nota bene ook in de aanhef van hetzelfde NORA Online-lemma besloten. Precies, context.

Voor borging van eenduidigheid moet context daarom als onlosmakelijk onderdeel van een teken worden opgevat om ter identificatie van betekenis te kunnen dienen. En zo beschouwd vervalt het onderscheid tussen betekenis en begrip. Daarbij gaat het om hetzelfde, vooruit, metabegrip. Wat telt, is enerzijds onderscheid tussen teken en betekenis- annex begripsidentificatie, anderzijds samenhang ertussen (in de zin dat, nogmaals, een teken moet kunnen dienen ter identificatie van eenduidig(e) betekenis/begrip; zònder nodige en voldoende context als onderdeel van een teken lukt dat niet, punt).

Het vervolg van het lemma **Context** gaat dus mank aan wat als veronderstelling in de aanhef impliciet ontbreekt voor facilitering van – dynamiek van – stelselmatige betekenissenvariëteit.

Er is een gezegde, dat het geheel meer is dan de som der delen. Dat geldt zeker voor stelselmatige betekenissen-/begrippenordering. Hoewel context ook voor digitaliseringsopgaven inmiddels alsmar ruimer als factor geldt die van belang is voor eenduidigheid van betekenis, heerst kennelijk de misvatting dat – zoiets als – opsomming van respectievelijk apàrt geldige tekens ter betekenisidentificatie ‘als vanzelf’ leiden tot stelselmatig geldige betekenisidentificaties.

Vergeet het maar! Het moet precies (!) andersom.

Als kwalitatief anders (lees ook: sui generis) moet er als het ware op zichzelf een stelselmatig betekenissenmodel worden ontworpen (wat dan hetzelfde is als een

stelselmatig informatie-, begrippenmodel). Elk knooppunt in dat model geldt dan als aanknopingspunt voor een, een afkorting bedenken kan ik ook, SRB. Ja, een stelselmatig referentiebegrip.

In dat ene, stelselmatige model laten zich tevens aparte(re) informatiesystemen e.d. aangeven plus per systeem welke begrippen dáárvoor gelden. In hoeverre zo'n apart(er) begrip stelselmatig (her)bruikbaar is, valt dan – pas – na te gaan volgens de verwijzing ernaar (!) vanuit (!) – het aanknopingspunt voor – het stelselmatig bemeten begrip, klopt, het SRB in kwestie. Opgevat als een zgn perspectiefsysteem verschaft elk SRB het verdwijnpunt voor samenhang tussen één of meer begrippen zoals ze her en der gelden.

Voor hergebruik e.d. is overigens meer nodig dan relevante begripsmatige (deel)overeenkomst. Ook de populatie van aldus daadwerkelijk beschikbare exemplaren telt.

Vooraf een stelselmatig informatiemodel moet praktisch veranderbaar zijn (wat een open methode voor zgn contextuele verbijzondering vergt). Maar juist van een stelselmatig dóórdacht model, dus met begripsmatig geborgde variëteit, blijken aanpassingen overigens nauwelijks – meer – nodig.

98.60

Op z'n atomistisch resp. essentialistisch opgevat verwijst een begrip naar een apart, zelfvoorzienend e.d. ding, nou ja, naar een dergelijke soort, apart, dus, van dingen. Daarbij wordt verondersteld dat een ding (lees ook: object) eigenschappen heeft. Let op de kwalificatie door 'eigen.'

Maar is een eigenschap dan op haar beurt eveneens een ding dat zich laat kennen door een begrip als verwijzing? Volgens atomisme/essentialisme kàn dat niet zo ... zijn. Dat sluit immers uit dat, van wat een begrip heet, het ene in het andere besloten ligt.

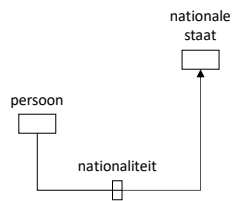
Voor een min of meer een-voudige opgave kan je desondanks zonder veel risico's in atomisme/essentialisme geloven. Je maakt dan 'eigenlijk' onderscheid tussen twee soorten begrippen. Er zijn allereerst dingbegrippen en vervolgens, nota bene àndere, eigenschapsbegrippen. Daarbij moet, om atomisme/essentialisme 'recht' te doen, een eigenschapsbegrip dus volledig 'in' een dingbegrip passen.

Stel dat voor een Nederlandse gemeente als opgave (lees ook: taak) geldt om personen desgevraagd van een paspoort te voorzien. Mijn ver-een-voudiging voor dit voorbeeld daargelaten, een gemeente is bevoegd tot verstrekking van een Nederlands paspoort aan een zgn ingezetene met de Nederlandse nationaliteit. Een gemeente kiest daarom voor persoon als dingbegrip en voor nationaliteit als een eigenschapsbegrip.

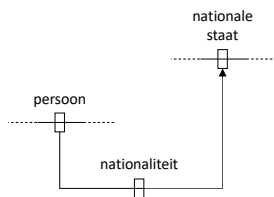
Maar voorbij die ene opgave resp. min of meer verwante opgaven is het uiteraard niet zo dat een nationale staat eigenschap van persoon is. Een staat als ding 'zit' niet in een persoon als 'ding.' Evenmin is algemener beschouwd de verhouding precies omgekeerd. Ofwel, een persoon is evenmin eigenschap van een staat. Uitgaande van persoon èn staat als ... begrippen, zijn allerlei relaties ertussen mogelijk. Daar is nationaliteit er één van. En dat is op haar beurt een begrip. Dat toont figuur 1.

Maar àls begrip verwijst nationaliteit niet (!) naar een apart, zelfvoorzienend e.d. ding. Volgens zulk relativisme ipv atomisme/essentialisme omvat zo'n begrip daarentegen ònlosmakelijk de begrippen die eraan ten grondslag liggen als samenstellende delen volgens een bepaalde relatie. Maar dergelijke relativiteit moet

voor doorlopende systematiek dan tevens verondersteld zijn voor elk van de samenstellende delen, enzovoort, zie figuur 2 voor stilistische suggestie.

figuur 1

figuur 2

Er kan – pas – een grens worden getrokken, zie [Ingezetene, ontwerp van een contextueel-semantic diagram met Metapatroon](#) voor een voorbeeld, zodra de verwevenheid van begrippen passend uitgewerkt lijkt, zeg ook maar nodig en voldoende stelselmatig, voor de daadwerkelijke diversiteit aan opgaven (inclusief verwachtingen).

Zo kom ik op context. Neem adres opgevat als apart ... ding. En stel dat iemand voor de straat waarin hijzelf woont, wil bijhouden waar hij voor een collectie al is geweest. Voor hem volstaat huisnummer als adres. Stel eens ... anders dat hij niet alleen de huizen in 'zijn' straat langs moet gaan, maar tevens in enkele andere straten in de wijk. Dan moet hij de identificatie van adres uitbreiden tot straat en huisnummer. In stelselmatige termen uitgedrukt moet hij, omdat straat als impliciete context kennelijk niet meer volstaat, straat expliciet als context opnemen. En voor opgaven die – het bereik van – een bepaalde gemeente overstijgen, moet dus eveneens gemeente als context worden geëxpliciteerd, enzovoort.

Een zgn stelselmatig begrippenmodel dekt – informatiebehoeften voor – alle verschillende opgaven. Daarvoor schieten methoden vrijwel meteen principieel tekort die geënt zijn op atomisme/essentialisme. Dat lukt alleen met een door-en-door relativistische modelleermethode.

En er komt stelselmatig inderdaad van alles en nog wat bij kijken. Bijvoorbeeld wat onder adres verstaan moet kunnen worden, kan van opgave tot opgave zelfs sterk verschillen. Dat geldt voor persoon natuurlijk nog sterker. Wat over iemand bijvoorbeeld bij een gemeente bekend moet zijn voor eventuele verstrekking van een paspoort, verschilt van wat een uitkeringsinstantie wil 'weten' om eventueel een uitkering te verstrekken. Op zgn stelselschaal moeten zulke verschillende begrippen allemaal ook expliciet onderscheiden zijn. Het enige dat gegarandeerd (!) door-de-opgaven-heen hetzelfde blijft, is ... niets. Dat verklaart de noodzaak tot resp. behoefte aan een kunstmatig toegevoegde identificatie. Voorbeeld: burgerservicenummer (BSN). Daar zit echter ook altijd een 'gezag' achter dat het uit geeft, kortom, met beperking van dien. Om methodisch aan geen enkele

beperking onderhevig te zijn, geldt volgens Metapatroon per object een zgn nul-identiteit.

98.61

Voor NSV lees ik niet Nationaal Semantisch Vlak, maar naslagwerk semantische verwevenheid. Of zoiets.

98.62

Tevens ontving ik je uitnodigingsbericht, met dank ook daarvoor. Graag tref ik je a.s. woensdagochtend bij Ictu. Hierbij geef ik je wederom wat uitgebreider antwoord. Dat spaart tijd tijdens ons gesprek. :-)

A. Voorafgaand heb ik eerder aangegeven waarover, en ook waarom, ik graag met je wil spreken. Vervolgens heb jij als “signaal af[ge]geven” dat ik je “geen plezier [...] doe [...] met een uitweiding [er]over.” Huh?!

Dat klinkt weliswaar als een vriendelijk verzoek, maar maakt desondanks op mij de indruk dat je mij in een situatie probeert te manoeuvreren die met een Engelstalige uitdrukking bekend staat als double bind. Want je legt mij als het ware een gebod op. Of ik me eraan houd, of juist niet, in beide gevallen, vandaar dubbel geketend, lukt het mij niet om jou ergens toe te bewegen, doordat jij je in één en dezelfde moeite door met zoveel woorden, herstel, met zo weinig woorden op voorhand òntoegankelijk verklaart voor elke aanspraak op zulke beweging resp. verandering. Want geef ik gehoor aan jouw verzoek, dan zwijg ik verder. Tja, als je ergens niets van weet, zo stel jij jouw rechtvaardiging voor, dan hoeft je niets te doen (alsof je geen eigen verantwoordelijkheid hebt). Indien ik daarentegen over dat onderwerp dóór ga, kan je dat opvatten als overtreding van de regel, nou ja, van jouw regel, en dan vind je dáár rechtvaardiging in om je aan enige aanspraak te onttrekken; het staat je immers ... vrij om je van wat een evidente overtreder beweert niets aan te trekken (alsof zonder jouw ordehandhaving chaos heerst).

Wellicht bedoel jij je “signaal” zo niet. Maar zo komt het dus over. Het lijkt me in elk geval nogal duidelijk dat je je niet overdreven benieuwd toont naar het onderwerp dat ik voorstel om te bespreken en er beslist wat meer over wil horen.

Maar waaróm niet?

Hoe dan ook omvat jouw “signaal” tevens wat je kennelijk als argument bedoelt vóór je weigering om wat ik ook maar zou kunnen beweren serieus te – willen – nemen. Jij verklaart je zeker van de “richting we het beste kunnen opgaan in NL.” Wat ik ervan/-over vind, kan daar volgens jou kennelijk geen verandering in brengen. En dan zijn er “de experts” waarop jij vertrouwt voor “het e.e.a. in de praktijk [...] laten toepassen.” Ofwel, zo moet ik er blijkbaar uit opmaken, als deskundig op het onderwerp waarmee, eh, ik me bij je meldde beoordeel je mij dus niet. Wellicht bedoel jij je “signaal” zo evenmin, maar zo ònvriendelijk komt het dus ook verder op mij over.

Tegelijk erken je “niet erg [...] op de hoogte” te zijn van wat ik als onderwerp opper. Al met al krijg ik de indruk dat je nogal bang bent. Ach, wie is dat niet? Dat kan ik mij dus voorstellen. Je voelt aan dat ik verandering voorstel. Dat gevoel klopt helemaal. Daardoor kan je inderdaad nòg weer extra onzekerheid, bijgevolg angst ervaren. Druk, en zo. Nee, zulke verandering kan je er niet nog eens bij hebben, zo weet je prompt wèl ... zeker. Met uitschakeling van een boodschapper gaat de boodschap echter niet weg. Een volgende boodschapper gaat ermee komen, enzovoort. Als je nieuwsgierig kunt zijn, dus aan onzekerheid kunt toegeven, valt er pas wat te

leren. Waarover ik het met je wil hebben, kan je m.i. per saldo aan zekerheid helpen. Ik kan me daarin natuurlijk vergissen. Maar ja, dat kan jij uiteraard pas redelijk beoordelen door er kennis van te nemen. Nee, uiteraard kan je niet aan alles en nog wat tijd besteden. Dilemma, en zo. Ik herhaal dat het methodische beginsel voor stelselmatig bemeten begrippenordering in enkele minuten valt te begrijpen, hmm, àls je er open voor kunt staan. Het kost je echt méér moeite om weigering vol te houden.

Besef ajb dat aan de double bind die iemand een ànder probeert te laten ondergaan altijd een single bind van ... zichzelf ten grondslag ligt. De uitweg verloopt via wat metacommunicatie heet. Uiteraard kan je iemand die je dat voorstelt ook meteen met een double bind proberen klem te zetten door te verklaren dat z/hij je met een gesprek over dàt onderwerp “geen plezier” doet. Maar wie houdt zichzelf nu (on)werkelijk gevangen?

Intussen blijft gebrek aan betekenismatige samenhang als maatschappelijk probleem aanhouden. Je kunt dat àls probleem niet ontkennen, evenmin dat gedurende tientallen jaren pogingen tot oplossing gefaald zijn.

Oplossing vergt samenwerking ipv uitsluiting. Nu ben jij als programmamanager NORA, zeg maar, operationeel verantwoordelijk voor NSV als onderdeel ervan. Als ik met gedegen argumenten aangeef dat NSV op hetzelfde dode spoor zit als de hele verzameling eerdere vergeefse pogingen en meteen een voorstel heb voor wat theoretische/methodisch wèl praktisch houd-, bruikbaar enzovoort is, zou ik toch niet om je aandacht ervoor hoeven smeken. Zucht, zeg het maar.

Het bovenstaande (A) heb ik toegevoegd. Wat ik je in eerste aanleg als reactie op je “signaal” wilde sturen, is ongewijzigd het volgende (B).

B. Wat jij me als “signaal” stuurt, ken ik ook als het gezegde: Het betere is de vijand van het goede. Mee eens. Maar er is o.a. ook het gezegde: Niets is zo praktisch als een goede theorie.

Jij verwijst naar het Pareto-principe. Of die 80-20-regel opgaat, kent echter een strikte voorwaarde. Het werk moet wèl volgens een enigszins passende theorie/methode gebeuren. Pas àls dat gebeurt, ben ik het eveneens graag eens met zulk realisme. Anders beslist niet. Want met een averechtse theorie/methode blijven tijd en geld verspild zònder zelfs maar enig resultaat. Dan heb je de 0-100-regel. :-) Of, erger nog, resultaten zijn averechts.

Ik begrijp, zeg gerust ook dat ik er volkomen begrip voor heb, :-) dat jij als programmamanager NORA geen deskundige – meer – kunt resp. wil zijn wat betreft grondslagtheorieën en daarvan afgeleide methoden voor informatiemodellering. Maar ik wil mijnerzijds dus ook graag een ... signaal aan jou kwijt, zelfs dringend, en stel het zéér op prijs dat je mij er een gelegenheid toe biedt.

Mijn, eh, signaal luidt dat aan NSV, ik wind er maar geen doekjes om, een verkeerde theorie ten grondslag ligt. Daarom klopt de methode evenmin. Die werkt dan uiteraard vèrder averechts in NORA dóór.

Het is dus niet zo dat de tot dusver gevolgde theorie/methode voor pakweg 80 procent wèl klopt. Dus, wat zeur ik toch? Nee, hij klopt domweg helemaal niet, punt. Nee, ook hiermee doe ik je stellig “geen plezier.” Ik probeer je opbouwend te adviseren en hoop dat je verbeteruggesties, hoe confronterend ook, juist èxtra op prijs stelt.

Natuurlijk besef ik dat jij je van zo'n signaal niets hoeft aan te trekken. Terecht stel je

dat je “e.e.a. [moet] k[u]n[nen over]laten [aan] de experts.” Maar hoe meet jij relevante deskundigheid, waar meet jij die aan af? Hmm, ik heb het begin van NORA meegemaakt. Eind 2004 kwam Guido Bayens, destijds vanuit UWV, meen ik, ermee naar het programma Architectuur Elektronische Overheid. Mijn bezwaar als medewerker aan dat programma was reeds toen vooral, en daarna ben ik daar ‘maar’ vertrokken, dat er methodisch niet in stelselmatige semantiek voorzien werd ondanks aanbevelingen om dat wèl te doen. Dat gebeurt helaas dus nog steeds niet, ondanks herhaalde pogingen onder verschillende namen, en dus nu NSV. Na ruim twintig jaar ontbreekt nog steeds deskundigheid voor kenmerkend stelselmatige aanpak waaraan zo dringend behoefte is. De sleutel hebben uiteraard bestuurders, vooruit, managers. Als méér van hetzelfde alsmaar mislukt, moet het ze ooit gaan dagen dat een àndere aanzet op z’n minst het overwegen waard is. Op vraag volgt aanbod. Dat met 20 procent inspanningen op de, nota bene, òngewijzigde manier voor semantische interoperabiliteit 80 procent resultaat haalbaar is in de “richting [die] we het beste kunnen opgaan in NL,” is ècht een misvatting. Of mis ik de criteria die ervoor gelden? Tja, als bestuurders elk voor zich een apart domein willen behouden en wat coördinatie faciliteert dus weliswaar propageren, maar feitelijk belemmeren, is er sprake van een verspillende schijnvertoning. Dat kàn toch niet?! Wat ik voorstel, is helemaal niet “meest vergaand,” integendeel. Het gaat immers altijd en overal om wat pàssend is voor de desbetreffende opgave (om de 80-20-regel een kans te geven). En dat moet voor een stelselmatige opgave m.i. kwalitatief – wat – ànders zijn dan waarmee iedereen voor telkens een aparte opgave vertrouwd geraakt is (en daarom kan vrijwel iedereen, dat begrijp ik óók, kritiek erop maar moeilijk plaatsen resp. verdragen; dat mag uiteraard geen reden zijn om er doof voor te blijven).

Ik doe je in zoverre een “plezier,” uiteraard omdat ik jouw signaal uiterst serieus neem, :-) dat ik je enig nader commentaar op NSV bespaar. Wellicht wil je overwegen ernaar te láten kijken. Om dat deskundig te laten doen, kan echter weleens andere deskundigheid vergen.

Hoe raak je uit zo’n cirkel? Mits je enige hulp wenst, kan dat met iemand van buiten lukken. Met mij? Hoe dan ook spreken we elkaar maar weer eens, zeer graag tot a.s. woensdag!

98.63

Het doel van de één om een ànder in een zgn double bind te ketenen is om die ànder te laten denken dat hij zijn eigen ruiten ingooit als hij niet voor zelfcensuur kiest. Dat gooien heeft de één echter gedaan; de ruiten liggen allang in scherven.

98.64

Als vervolg op ons telefoongesprek van gisteren over ons informele onderzoek stuur ik je afschrift van enige correspondentie. Chronologisch emailberichten dus van beneden naar boven lezen[, zie **aantekeningen 98.50, 98.54 en 98.62** voor afschrift van mijn bijdragen]. In de tweede helft van mijn inleiding heb ik zowel onderwerp als personages geabstraheerd aangeduid. Wat mij betreft is belemmering immers alom opgeworpen. Zie daarvoor ook de allegorie van de knollentuin als de eerste helft van mijn inleiding.

Plato bedacht de allegorie van de grot. Verwant eraan kom ik op de allegorie van de knollentuin.

De bodem is zandig. Wie er rondloopt, ziet allemaal mensen die elk hun kop

blijkbaar ingegraven hebben. Nee, wie zo zijn kop in het zand heeft, en houdt, ziet dat uiteraard niet. Daarentegen (h)erkent hij slechts de ene knol onderaan het gat waarin zijn kop als geketend gevangen zit. En er is het warme zand om het als zeer comfortabel te ervaren. Erg voedzaam is een knol echter niet. Hij weet echter niet beter, omdat, tja, hij zijn kop in het zand heeft. Daarom bewaakt hij 'm uiterst scherp om er exclusief aan te kunnen blijven knabbelen. Voelt hij de grond trillen, dan denkt hij prompt dat ernstig gevaar voor zijn knollige bestaan dreigt. Wild zwaait hij met armen en benen om zich heen volgens het motto dat aanval de beste verdediging is. Een argeloze wandelaar kan echter nergens zoiets als een aanval ontdekken. Wel merkt hij schromelijke verwaarlozing op. En wanneer hij een lijf nadert, valt hem op dat armen en benen alsmaar wilder zwaaien. De wandelaar gaat ervan uit dat er nog een kop bijhoort. Maar waarom blijft die in het zand?

Terwijl de wandelaar het gezwaai ontwijkt, wat moeilijk genoeg is, probeert hij alsmaar dichter bij de plek te komen waar hij vermoedt dat er een kop in het zand steekt. Wat hij wil gaan zeggen, moet immers hoorbaar zijn. Een kop eruit trekken heeft hij eerder geprobeerd, maar dat lukt niet. Maar tot iemand met zijn kop in het zand dringt geluid nauwelijks door. Weliswaar hoort zo'n koppig iemand iets, maar dat lijkt niet over zijn knol te gaan. Iets met citroenen, meent hij dof te horen. Maar wat is een citroen? Nee, ik laat me geen knollen voor citroenen verkopen. Er is trouwens maar één knol, en die heb ik al. Donder op!

Er is overigens zelfs geen wandelaar nodig voor lukraak gezwaai. De tuin zit vol met knollen, raakt onvermijdelijk zelfs alsmaar voller. Met een krampachtige bewaker per knol brengen zulke, eh, bestuurders elkaar tot verspillende razernij en daarmee de tuin tot woestenij.

Maar het moet 'natuurlijk' een tuin, een park, een wereld van en voor iederéén zijn.

Er is openbaar bestuur. Volgens onderwerpen zijn opgaven vastgesteld. Dat zijn dus maatschappelijke opgaven.

Een onderwerp kan algemeen met bijvoorbeeld een letter worden aangeduid. Neem A. Voor bepaling van A als onderwerp annex opgave van maatschappelijk belang dient politieke besluitvorming.

Na vaststelling van A als zo'n onderwerp volgt uitvoering. Dat vergt zgn uitvoeringsorganisatie(s). De leidinggevend functionaris van zo'n organisatie is dus verantwoordelijk dat er daadwerkelijk wat aan A gedaan wordt.

Stel dat er iemand is die enig verstand van A heeft. Noem hem P. Hij staat her en der ook wel bekend om zijn deskundigheid, maar werkt niet voor de organisatie waar de opgave ter uitvoering aan is opgedragen.

P heeft onderzocht hoe de uitvoeringsorganisatie A aanpakt. Zijn oordeel is dat de opgave zelfs onuitvoerbaar is op de manier die gekozen (lees ook: klakkeloos overgenomen) is. Nu kent P van heel vroeger de man die thans leiding geeft aan de uitvoeringsorganisatie in kwestie. Dat is E.

P stuurt E een emailbericht. Ken je me nog? Zullen we elkaar weer eens ontmoeten? E geeft antwoord. Ja, natuurlijk. Kan je dan en dan?

P laat nader weten dat hij met E graag vooral over A wil spreken.

E bevestigt de afspraak, maar schrijft dat hij het niet wil hebben over ... A.

Meestal krijgt P zelfs geen enkele reactie als hij iemand benadert die volgens een andere nota bene formele hoedanigheid met A van doen inclusief denken heeft. In dat opzicht onderscheidt E zich dus uitgesproken, eerlijk is eerlijk, gunstig. Maar dat doet er dus niets aan af, helaas, dat ook E met zoveel woorden zegt mijn

bemoeienis met A òngewenst te achten.

Kan E alsnog op een ander idee gebracht worden? Dat is zéér onwaarschijnlijk, althans zolang P dat probeert. P beschikt immers niet over enige macht waar E zich iets van hoeft aan te trekken.

Ik ben – een – P. Als ik het niet probeer, weet ik zeker dat ik in dit geval via E niets help veranderen. Nee, meer moeite dan voor een tweede keer ga ik er niet aan besteden. Vrijwel zeker loopt dat in nòg halsstarrigere weigering uit. Zo kan ik echter op z'n minst, zucht, nògmaals, verduidelijken hoe openbaar bestuur ònbereikbaar is. Dat is sinds jaren telkens mijn afweging. Die maak ik overigens allang voor elk verzoek, dus niet voor de eventuele ene herhaling (die 'dankzij' E's verkondiging van belemmering min of meer redelijkerwijs kon volgen). In hoeverre richt ik me ermee 'nog' tot de expliciet geadresseerde en in hoeverre 'reeds' tot wie hopelijk ooit veranderkundig e.d. geïnteresseerd is? Oh ja, vooral een herhaald verzoek is vooral tot mijzelf gericht als poging om gemotiveerd te blijven om desondanks vol te houden.

Omdat ik E ken, weliswaar van lang geleden en zeer oppervlakkig, heb ik er ditmaal zeker in de eerste helft een nogal persoonlijk gerichte aanspraak van gemaakt.

Als de afspraak – nog – doorgaat, begin ik er maar mee om E te vragen waar hij het over wil hebben.

98.65

Ik ben niet alleen zeer blij met je reactie. Ik bewonder ook je ontvankelijkheid voor mijn vorige emailbericht dat je immers nogal ànders had kunnen opvatten, oprecht bedankt!

Mijn voornemen was eerder, mocht jij het gesprek laten doorgaan, om jou te vragen waar jij het over wil hebben. Ik blijf graag bij dat voornemen nu je met zoveel woorden bevestigt dat we elkaar inderdaad weer treffen. Op mijn suggestie voor gespreksonderwerp ga ik hier intussen met een 'bescheiden' naschrift nog wat door. Je kunt het voorlopig ook ongelezen laten. :-)

PS

Wat ik morgen minstens hoop te verduidelijken, is dat van een opzet 'van' mij slechts zeer, herhaal, slechts zeer betrekkelijk sprake is. Immers, wat tot contextualiteit gerekend wordt èn hoe dat als samenstellende factor geldt, daar kom ik dankzij volgehouden onderzoek meer en meer achter, gebeurt in gradaties van explicitering op operationeel min of meer consistente manier allang in allerlei vakdisciplines, van nota bene quantummechanica tot en met sociale psychologie, enzovoort. Nee, dat heb ik niet (!) bedacht. Ook ik stel het alleen maar vast, nee, zeker niets bijzonders. Informatiekunde? Bestaat dat eigenlijk wel als serieuze (ontwerp)discipline? Ict-ers, daarvan zijn er veel. Vooruit, er is weliswaar alsmaar meer sprake van context, hoera, maar ik stel eveneens vast dat een daarvoor consistent begrip nog steeds ontbreekt. Over samenhang gesproken, zo'n begrip moet uiteraard, zoals het heet, door-de-vakdisciplines-heen gelden. Dat valt dus èlders te leren, en dat moeten 'we' daarom beslist doen.

Mijn bijdrage is dan hoogstens een methode ter operationalisering, ofwel een methode om begrippen ongeacht schaal, zeg ook maar stelselmatig, van eenduidige identificatie te voorzien. Dat moet allereerst voor mensen ... begrijpelijk gebeuren als voorwaarde voor verantwoorde digitalisering. Voor digitale facilitering van overheidstaken lijkt mij dat overigens al helemaal géén punt van discussie. En voor

criteria in algemenere zin kan je daarvoor inderdaad o.a. denken aan de zgn FAIR principes.

Wie voor stelselmatige operationalisering van betekenissenvariëteit een geschiktere methode weet dan wat ik als zodanig voorstel, moet het vooral zeggen. Uiteraard moet de keuze dan daarop vallen. Het moet niet om jou of mij of om wie dan ook persoonlijk gaan, nou ja, niet hoofdzakelijk. :-) Wat telt is de maatschappelijke opgave. Volgens mij zijn wij het daarover als doel zelfs grondig eens. Dat ben ik daarom ook van harte met – het plan voor – een voorziening als NSV. Onmisbaar, punt. Nu dus het middel nog even. :-)

Volgens mijn voorstel kan ik in elk geval wel demonstreren waarin de tot dusver benutte modelleringsmethoden zelfs principieel tekort schieten voor stelselmatig bereik. Een begripsidentificatie moet niet enkel-, maar meervoudig samengesteld worden verondersteld. Nee, context is niet wat een bepaald begrip eventueel – nog wat – nader verklaart, zoals bijvoorbeeld ook het lemma **Context** in **NORA Online** suggereert, maar behoort onlosmakelijk tot de begripsidentificatie, eh, zèlf. Door ontleding van elke begripsidentificatie tot, zeg maar, samenstellende delen, laat elk van zulke delen zich op zijn beurt (her)gebruiken voor willekeurig welke begripsidentificatie, enzovoort. Dat kan je als open combinatoriek zien en daarmee valt verwevenheid van begrippen eenduidig uit te drukken (met aanpassingen aan begripsmatige veranderingen).

Ik besef dat het zo onbegrijpelijk ingewikkeld klinkt. Een plaatje zegt hierover stellig meer dan duizend(en) woorden.

Toch merk ik alvast verder op dat mijn suggestie voor ontwikkeling van NSV aanvankelijk contra-intuïtief kan overkomen. Het lijkt immers zo logisch om begrippen te verzamelen 'uit' systemen enzovoort zoals ze thans in gebruik zijn om ze onderling van relaties te – kunnen – voorzien. Daarentegen stel ik voor om te beginnen (!) met ontwerp(en) van het model waarmee begrippen stelselmatig eenduidig gelden, nota bene zònder rekening te houden met begrippen volgens resp. aparte(re) systemen e.d. Het samenstellende deel, dat van een bepaald begrip op z'n principieel stelselmatigs zoiets als het meest gedetailleerde aanknopingspunt betreft, kan vervolgens (!) van verwijzing(en) voorzien worden naar begrip(pen) zoals het (ze) – vaak dus beperkter – gelden in (een) bestaand(e) syste(e)m(en). Deze als het ware omgekeerde aanpak werkt wèl, ook vlot, omdat elk stelselmatig gemodelleerd begrip als uitgangspunt (!) voor verbinding tussen het veelvoud, en dat blijft ook zo, van aparte(re) begrippen eenduidig en daarmee enkelvoudig bestaat. Nou ja, je moet het zien. :-)

Aan zowel het lemma **Context** als – de inleidende paragraaf, met de titel **Positionering van het NSV**, van – de inleidende tekst over NSV, allebei 'op' **NORA Online**, heb ik onlangs nadere aantekeningen gewijd. Ook die deel ik uiteraard graag met je en met wie je ernaar wil laten kijken.

98.66

Examenfeesten overleefd? Of gaan ze nog door? Heb je het studie- en loopbaanplan dat ik voor je zoon opstelde al bestudeert? En heb je navraag over NSV kunnen doen? Zo ja, heb je ook al antwoord(en)? Ik ben zeer benieuwd.

98.67

Ter informatie (en archivering voor onderzoek :-). In elk geval tòch een stap verder. Er is dus nog hoop. Het gebeurt zó weinig, dat ik mij nog goed de eerste en tot

dusver enige keer herinner dat – ik van buiten met – opbouwende kritiek wat verder kwam (maar toen helaas nog niet ver genoeg). Wie weet ditmaal.

98.68

Ik doelde niet zozeer op – een proef met – stelselmatige autorisatie, maar algemener nog op de noodzaak van ontwerp(en) in daadwerkelijk informatiekundige zin. Ik begrijp het niet. Dat lijkt mij voor de Rechtspraak(organisatie), herstel, voor volledige dekking van rechtsprakelijk informatieverkeer structureel de opgave voor één zo'n ontwerper (maar dat moet natuurlijk wèl iemand zijn die over stelselmatige deskundigheid beschikt). [Jouw voormalige medewerker] vertelde me dat hij [thans] leiding geeft aan pakweg dertig zgn informatieanalisten. Wat doen zij in ...naam? Elders zijn er naar verluidt ook nog eens talloze zgn architecten in de (af)weer. Intussen gebeurt er aan wat ik beschouw als het èchte informatiekundige werk blijkbaar nog steeds niets. Ligt onbegrip aan mij? De proefopstelling vordert overigens.

98.69

Graag voldoe ik aan je verzoek resp. kom ik mijn toezegging na. Zie de bijlage voor [afschrift van] een drietal **aantekeningen** [met nummers **98.53**, **98.59** en **98.60**]. Ik heb mijn nummering laten staan om op z'n minst kwantitatief grote indruk te maken. :-)

Wees ajb genadig door te beseffen dat ik met dergelijke aantekeningen mijn onderzoek vooral voor mijzelf documenteer, waarbij de poging tot nauwkeurige uitdrukking omgekeerd kwaliteit van denken bevordert, nou ja, gun me dat idee, en ik me er dus niet mee tot een breed publiek richt. Dat neemt uiteraard niet weg dat kritiek zelfs zeer welkom is. Onderzoek, nietwaar?

Voor zoiets als het – af en toe – filosofische gehalte verontschuldig ik me niet. Praktische grondslagen, nietwaar?

Ik verwacht zeker niet dat je er voorafgaand aan ons gesprek nog naar kunt kijken, maar zo heb je ze alvast tot je beschikking.

98.70

Wat mij betreft zelfs meteen nòg een stap(je). Laat ajb weten als je geen verder verslag wenst van, op z'n Engels uitgedrukt, action research.

98.71

Je hebt vanochtend zeer ruim tijd gemaakt. Nogmaals bedankt voor ontvangst, havermelkkoffie en uitleg. Daardoor begrijp ik alweer meer van wat ik zie als (naar) NORA Online (be)kijk. :-) Wat een werk zit erin!

98.72

Af en toe vroeg ik of E nog wel tijd had. Aan mij lag het dus niet dat ons gesprek ruim drie uur duurde, terwijl de afspraak voor één uur was.

De sfeer was dus goed, of ik moet me sterk vergissen.

E deed ook uitspraken die ik alleszins zinnig vond, omdat :-) ik ze als aanzet tot een stelselmatige insteek enzovoort meende te kunnen opvatten. Maar met wat ik als m.i. tevens voor hèm passende voortzetting opmerkte, ging hij telkens niet mee.

Volgens het motto dat ruzie maken altijd nog kan, liet ik het dan maar lopen.

Blijkbaar begreep ik zijn, zeg maar, referentiekader nog niet. Het leek me in elk geval zinloos ergens op dat moment buiten bereik van argumenten te raken.

Die sfeer stelde E blijkbaar op prijs. Spontane verlenging van het gesprek leverde

herhaling van dergelijke discussietjes op, wat mij betreft 'materiaal' voor onderzoek naar wat kennelijk verschillende zgn onderliggende opvattingen inclusief drijfveren zijn.

Over context gesproken, met Nora is hier geen meisjesnaam bedoeld, maar geschreven als NORA is er sprake van de korte aanduiding voor Nederlandse overheidsreferentiearchitectuur (dat dan weer wordt geschreven als Nederlandse Overheid Referentie Architectuur).

In de Herenstraat in Voorburg is er een winkel met de naam Pr8tig. Daar kan ik ook niet tegen. Leuk hoor, die 8, maar dan moet het Pr8ig zijn. De bedenker moet gedacht hebben dat dan niemand zo gauw ziet wat er zo leuk aan is. Tja. Voor de traditionele(re) gebouwde omgeving is architectuur in de zin van ontwerp(en) zoiets als tussenfase resp. -resultaat die/dat dient om een ingewikkelde(re) opgave beheersbaar(der) te krijgen. Sla niet meteen aan het bouwen, maar stel een plan op. Dat plan annex ontwerp heeft een primaire en een secundaire oriëntatie. De primaire betreft waartoe het beoogde maaksel dient, maw het doel van het middel. Volgens de secundaire telt het – verdere – maken als voorlopig doel en biedt het plan leidraad voor inzet van maakmiddelen ter realisatie van het middel voor het primaire doel.

Enkele decennia geleden zijn ict-ers de aanduiding architectuur gaan gebruiken, en zich architect gaan noemen (wat de Wet op de architectentitel ze overigens verbiedt). Dat zijn echter geen, zeg maar, tussenpersonen die als architecten allereerst de opdrachtgever helpen om vervolgens de aannemer(s) te helpen met realisatie van waarmee de opdrachtgever geholpen is om ook verder iedereen te helpen aan waarvoor z/hij als opdrachtgever verantwoordelijk is.

Vrijwel overal hebben ict-ers een positie verworven waarin zij op eigen gezag de volgorde van oriëntatie omkeren, als ze al – verantwoordelijkheden van – de opdrachtgever overwegen. Zij gaan daarentegen uit van digitale techniek als maakmiddel. Wat vinden zij ... passend om als middel mee te maken? Op die manier hebben zij dus ook het doel bepaald.

Nog steeds laten opdrachtgevers zich alom zo door ict-ers gijzelen. Voor zover ik E begriip, heeft ook hij er kritiek op.

De o en de a in NORA staan voor overheidsarchitectuur. Zo ruim is dat echter niet bedoeld. Het betreft geen ontwerp annex plan voor de gehele overheid (wat overheid ook is). Dat blijft beperkt tot digitalisering (wat dat ook is) door en voor overheid. Ondergeschiktheid van burgers aan overheid heet eufemistisch dienstverlening door overheid aan burgers.

Maar wat betekent de r van referentie tussen die o en a? Er staat overheid als enkelvoud. Voor – verandering van – welk(e) aspect(en) dan ook kan daarvoor inderdaad een ontwerp worden opgesteld. Maar dat is dan ook één ontwerp. Hoezo nog referentie?

Blijkbaar is meervoud bedoeld, dus met overheid als verzamelnaam. Er zijn allerlei overheidsorganisaties. Die doen allemaal 'aan' digitalisering. Als elke organisatie of zelfs elk onderdeel van zo'n organisatie dat op vergaand of zelfs helemaal eigen manier doet, zou dat weleens belemmerend kunnen werken, zo zal het idee 'achter' een zgn referentiearchitectuur wel zijn. Organisaties die het voorstel voor uniformering/standaardisatie aannemen dat er feitelijk mee gedaan wordt, zo is stellig de gedachte, zijn zowel goedkoper uit als voorzien in de voorwaarde om middelen tussen organisaties op elkaar aan te sluiten.

Als ik dat tot dusver min of meer overeenkomstig de m.i. enigszins begrijpelijke bedoeling ermee duid, gaat het met NORA om een sjabloon voor digitale 'inrichting' (wat dat ook is) per onverminderd apart verondersteld(e) overheidsorganisatie(onderdeel).

Dat gaat dus niet werken.

Allerlei aspecten kunnen vergaand binnen een organisatie worden afgedaan, maar nota bene informatie hoort er niet (!) toe. Als meerdere organisaties, bijvoorbeeld, bureaustoelen van hetzelfde type bij dezelfde leverancier kopen, en ze zitten ook nog eens 'goed,' dan delen ze wellicht het voordeel van lagere prijs per stuk. Maar dat maakt voor de ene ambtenaar die op zo'n stoel zit nog niet begrijpelijk wat een andere ambtenaar, gezeten op dezelfde soort stoel, tegen haar/hem zegt.

Borging van nodige en voldoende begrijpelijkheid over en weer van informatie die met verschillende middelen, en tegenwoordig zijn dat vooral digitale middelen, opgeslagen is en uitgewisseld moet kunnen worden, gebeurt o.a. onder de noemer van semantische interoperabiliteit. Dat is daarom niet een opgave voor de ene of voor de andere deelnemer aan zulk informatieverkeer, maar voor allebei.

Samenwerking gevraagd, dus.

Uitgaande van een organisatie heeft zij daardoor niet één ontwerpbereik, maar twee ervan met wisselwerking ertussen: intra- en interorganisatorisch.

Vergelijk het met een huis. Voor wie ergens afgelegen een huis bouwt, lijken slechts, vooruit, intrahuiselijke overwegingen te tellen. Hoe meer huizen er ook nog eens dichter bij elkaar komen, des meer aandacht verdienen, eh, interhuiselijke aspecten.

Dat heet dan stedenbouw. Het stedelijk ontwerp betreft aldus een kwalitatief andere schaal dan die van het ontwerp voor een huis.

Afgezien van onhoudbaarheid van beperking van ontwerp(en)/plan(ning) tot overheid, is met zgn overheid aldus niet één zgn schaalniveau aan de orde, maar zijn dat er nota bene twee. Voor digitalisering is dat inzicht blijkbaar nog steeds niet tot opdrachtgevers en ict-ers doorgedrongen. Nou ja, voor zover ik weet ben ik tot dusver de enige die dat zo uitgesproken voorstelt, maar inmiddels wel alweer meer dan twintig jaar.

Dit verklaart waarom zelfs E afhaakt, die er toch allerlei verstandige ideeën op nahoudt en zeker aanvankelijk ook luistert naar wat ik erop zeg.

Ik redeneer vanuit de noodzaak van erkenning van meerdere schaalniveaus. Dat wil resp. kan er bij E echter niet in. Want in zijn positie is hij, dat ervaart althans stellig zo, afhankelijk van een opdrachtgever die om welke redenen dan ook slechts intraorganisatorisch perspectief toestaat om óók interorganisatorische problemen op te lossen.

Dat kan niet, punt.

Maar ook E wil blijkbaar zijn opdrachtgever niet trotseren. Hij bespaart zich inderdaad nogal wat moeite om zich door zelfcensuur niets aan te trekken van wat ik beweert (zolang ik tenminste die opdrachtgever niet op een ander idee kan brengen, waar hij met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties helaas 'rustig' van uit kan gaan).

Wat voor de traditionele gebouwde omgeving het stedelijk ontwerp is of, nog ruimer opgevat, het plan voor ruimtelijke ordening, ontbreekt dus nog altijd voor facilitering op maatschappelijke schaal van informatieverkeer. Volgens de huidige opzet gaat ook NORA daarin nooit voorzien. Om de – medewerkers van de – verschillende overheidsorganisaties vooral maar niet de indruk te geven dat het ministerie van

Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BiZa) ze met NORA tot ook maar iets zou willen dwingen, is de intraorganisatorische strekking zelfs nog versterkt. Want wat ter ... referentie in NORA wordt opgenomen, bepalen – vertegenwoordigers van – overheidsorganisaties. Namens BiZa voeren enkele medewerkers van Ictu feitelijk secretariaat. ‘Deelnemende’ overheidsorganisaties beschermen elk hun belangen, daarover zijn ze het ... eens.

Nee, niemand waagt zich aan interorganisatorisch ontwerp. Dat wordt immers abusievelijk geassocieerd met beperking van intraorganisatorische invloed.

Ik kreeg even hoop, toen E zelf begon over noodzaak van samengestelde identificatie van begrip. Hij weigerde echter vrijwel meteen om de mogelijkheid zelfs te overwegen om zelf volgens stelselmatig toereikende identificatie aanvullende begrippen voor te stellen. Hij houdt zich aan begrippen zoals overheidsorganisaties ze apart gebruiken. Die zouden volgens hem dan volgens een bepaalde methodiek, tja, die moet daarvoor dan wel voor alle begrippen dezelfde zijn, moeten worden beschreven, waarna een (computer)programma (in)consistenties signaleert. Hij bleef dat herhalen. Op mijn vraag naar zijn idee van de methode voor vergelijkbare beschrijving, kreeg ik geen antwoord. Op mijn suggestie dat je daarvoor toch iets als Metapatroon nodig hebt, ging hij niet in. Dat deed hij evenmin op mijn opmerking dat ook voor geprogrammeerde vergelijking zoiets als een criterium nodig is en dat daarvoor slechts een stelselmatig wel toereikend beschreven begrip in aanmerking kan komen. Ik begrijp zijn vertrouwen in – hoop op? – zo’n analyse nog steeds niet. Hij krijgt de voorwaarden ervoor echter niet vervuld. En wie zou trouwens iets aan een dergelijk resultaat hebben?

Als vertegenwoordigers van overheidsorganisaties zijn het ict-ers die zich architect noemen die bijdragen aan NORA. Zij richten zich niet naar NORA als referentie, maar vermelden naar hun respectievelijke ... referenties volgens hun vooringenomenheid met techniek van maakmiddelen. Met zoveel spreekwoordelijke bomen staat er extra een bos om hopeloos in te verdwalen.

Voor zgn semantische interoperabiliteit is de averechtse veronderstelling onverminderd dat een enkelvoudig teken interorganisatorisch een uniforme betekenis moet hebben (lees ook: alom moet staan voor hetzelfde begrip). Als dat niet geldt, vooruit, betreft het een afwijking resp. uitzondering. Ik herhaal dat E in ons gesprek dat anders zei. Het staat er ‘in’ NORA met zoveel woorden echter zo kortzichtig op uniformering gericht als ik hier schets.

Wie abusievelijk ervan blijft uitgaan dat een enkelvoudig teken betekenismatig kan zijn gestandaardiseerd, kan – zoiets als – een stelselmatig referentiebegrip netzo verkeerd houden voor een als standaard verplicht begrip. En omdat het intraorganisatorisch geldige begrip er niet mee strookt, wil iemand prompt niets van zo’n referentiebegrip weten. Wat ik ermee bedoel, is daarentegen een begrip ‘op’ het interorganisatorische, beter gezegd, stelselmatige schaalniveau van informatieverkeer. Als zodanig is het géén standaard, maar stelt het deelnemers aan informatieverkeer in staat om verschillen (!) tussen hun respectievelijke begrippen te erkennen, verklaren, enzovoort.

Het komt mij voor dat het huis van Thorbecke als beeldspraak verwarrend doorwerkt. :-) Met drie lagen is de bestuurlijke indeling met zijn naam niet zozeer vergelijkbaar met een – enkel – huis, maar veeleer met een stelsel. Daarin is hoogstens een gemeente met een huis vergelijkbaar. Via provincie betreft de Nederlandse staat een nota bene ander zgn schaalniveau dan voor een huis geldt.

Provincie – en waterschap – hier daargelaten, het ‘ontwerp’ van de staat moet uiteraard op gemeenten berekend zijn, zoals omgekeerd het ‘ontwerp’ per gemeente moet passen in dat van de staat.

De staat is niet een wat grotere gemeente. Overheid is daarom niet een enkele overheidsorganisatie. Laat elke overheidsorganisatie voor intraorganisatorische digitalisering vooral haar eigen plan trekken. Vooruit, meerdere organisaties in eenzelfde categorie kunnen daarvoor een sjabloon benutten, vooruit, referentiearchitectuur. Die zijn er inderdaad voor gemeenten resp. provincies, enzovoort, enzovoort. Dan ontbreekt nog steeds het ontwerp voor het schaalniveau dat de verschillende organisaties omvat. Dat lijkt mij de passende positionering voor NORA. Dat is dan geen referentiearchitectuur, maar voor dat ene overkoepelende schaalniveau de architectuur die daarom nagenoeg exclusief tot methodische aanwijzingen voor semantische interoperabiliteit beperkt ... moet blijven om complementair ipv overheersend te zijn.

Met NORA kiest ook E als zgn programmamanager voor een koers die strijdig is met facilitering van – dynamiek van – begrippenvariëteit. Sommige van zijn ideeën zijn in aanzet stelselmatig, maar tot zelfs maar overweging van doorzetten heb ik hem – nog? – niet kunnen bewegen.

Ik neem dat zeker niet persoonlijk. Radartje in systeem, nietwaar? En zo kan ik er wellicht nog eens persoonlijk bij hem op terugkomen. Maar wie durft er als radartje wel een andere kant op te gaan draaien? De meeste mensen zijn overigens allergisch voor het geringste zetje.

98.73

A: Het bal vond ik maar niets.

B: Het? De bal bedoel je. En de bal is prima.

Met <bal> als zelfstandig naamwoord zit het nog mee dat verschillende betekenissen ervan door verschil van lidwoord ervaren kunnen worden. Terwijl A en B een balletje aan het slaan zijn, begint A tegenover B over het feest op de avond ervoor.

A vond er dus geen bal aan. En B vindt dat A er geen bal van begrijpt.

Pas wanneer B begrijpt dat A op dat moment met <bal> iets anders bedoelt dan hij veronderstelde, en omgekeerd ook A begrijpt wat B er anders onder verstaat dan hij op datzelfde moment (lees ook: situatie), bestaat over en weer duidelijkheid voor zinvol vervolg. Dankzij wederzijdse erkenning van toegekende verschillen kunnen A en B zich – met hun verdere gedragingen – op elkaar gaan afstemmen ipv wellicht zelfs alsmaar verder afstoten.

Zo kan A reageren op het oordeel van B over het bal, terwijl B de bal terug naar A slaat, enzovoort.

Met zowel hun gesprek als hun spel wordt het daarentegen ... niets, zolang zowel A als B slechts één betekenis aan – het woord – <bal> verbindt waarbij de één van de ander eist dat slechts ‘zijn’ betekenis geldt (en zelfs maar enig idee weigert te hebben van wat de ander ermee zou kunnen bedoelen).

Het is geen uitzondering, maar nota bene regel dat aan een enkel woord meerdere begrippen gekoppeld zijn. Open een woordenboek op een willekeurige pagina. En per woord staan daar nog slechts meest gangbare begrippen opgenomen.

Een ander ... woord voor woordenboek is daarom begrippenboek.

Eenduidige(r) begrippen annex betekenissen worden daarin per (tref)woord

aangemerkt door verschillende (!) nadere beschrijvingen: respectievelijke contexten. Zeg ook maar dat – pas – de combinatie van zo'n (tref)woord en zo'n context een begrip/betekenis voldoende eenduidig vermeldt.

Bijvoorbeeld in een gesprek blijft veel context vaak onuitgesproken. Geval: B staat met A op een tennisbaan. Daarom vindt B het ... logisch dat A het over de speelbal heeft, en als zodanig dus de tennisbal en niet een voetbal, enzovoort. A heeft zijn gedachten echter meer bij de vorige avond dan het huidige spel. Hij wil er wat aan B over kwijt, die er immers ook was. Aan de andere kant – ook van het net – ontgaat het B dat A over het feest praat.

De begripsverwarring neemt doorgaans 'alleen' maar toe, wanneer A en B – ook nog eens steeds luider – <bal> blijven zeggen. Ze kunnen het pas over – min of meer – hetzelfde hebben en wederzijds hun respectievelijke gedragingen ernaar richten, nadat (!) de aanvankelijke begripsmatige verschillen ze allebei (!) – daarvoor – voldoende duidelijk geworden zijn. Daartoe hoort nadrukkelijk óók het bereiken van overeenstemming over verschil van begrip. Dat vergt allemaal 'dienovereenkomstig' voldoende explicitering van context.

Een zgn taal is daarom niet zozeer een verzameling tekens met per teken een begrip, maar veeleer een nogal veranderlijk afsprakenstelsel (lees ook: grammatica) dat gebruikers van de taal in kwestie dient voor variabele contextualisering. Want voor zover zij daarvoor – min of meer – dezelfde, eh, regels kennen, kan over en weer contextualisering preciezer, vlotter e.d. verlopen als noodzakelijke (!) voorwaarde voor afstemming van verhoudingsgewijs verdere gedragsaandelen. Niet alleen menselijke personen ervaren contextualisering doorgaans als vanzelfsprekend. Dat geldt voor alle zgn leefwezens (en gebeurt ook – en vooral? – tussen individuen van verschillende soorten, zoals iedereen met een bijvoorbeeld een huisdier prompt zal beamen).

Maar mensen lijken in elk geval wel meer dan andere soorten leefwezens onderling zoiets als externe middelen (lees ook: media) te benutten voor zgn interacties, dwz om elkaar ... middels tekens volgens verhoudingen tot – afstemming van respectievelijke – gedragsaandelen te bewegen. Zo'n medium moet ter borging van eenduidigheid van begripsvorming dus niet slechts een (tref)woord doorgeven. Ik noem (tref)woord ook signatuur. Voor nodige en voldoende eenduidigheid is de combinatie (!) van signatuur en context onontbeerlijk.

Wie daarvoor als deelnemer een afspraak voorstelt, valt slechts serieus te nemen indien hij rekening houdt met wat overige deelnemers óók optimaal past. Anders dreigt dezelfde verwarring, met voortdurende stafnatie als gevolg, als met hardnekkig, want kortzichtig, het eigen balletje opgooien.

Nota bene, de afspraak over, zeg maar, vorm van contextualisering moet als infrastructuur worden gemaakt, bijgehouden, gehandhaafd, enzovoort. Daartoe dient – de praktische fictie van – het algemeen belang met procedures e.d. voor overweging van de verschillende (!) belangen van verschillende deelnemers en afweging resulterend in over en weer – min of meer – evenwichtig ervaren standaard voor de vorm van contextualisering, opdat – verschillen en samenhang tussen – willekeurige welke begrippen voor open afstemmingsbereik eenduidig kunnen worden aan- en doorgegeven.

De behoefte aan juist deze standaard voor wat bekend is komen te staan als semantische interoperabiliteit is met zgn digitalisering nog eens zéér sterk toegenomen. Als medium is het bereik ervan immers open. Internet, en zo.

Maar heeft het dan zin om er als Nederland mee beginnen?

Zelfs nog weer nader beperkt tot bemoeienis van Nederlandse overheidsinstellingen is de – dynamiek van – begripsmatige variëteit meteen zó omvangrijk en relevant, dat zij beslist als representatief geldt voor verdere opening. En met zo'n standaard kunnen eindelijk de, zeg maar, binnenlandse problemen opgelost worden met digitalisering die tot dusver ten onrechte geënt is op begripsmatig simplisme. Problemen? Burgers raken de dupe van gebrekkige samenhang in openbaar bestuur, terwijl kosten van digitalisering maar oplopen.

En als Nederland tzt de opzet voor begripsmatige stelselmatigheid voorstelt als internationale standaard, heeft dat voorstel dankzij hier gunstige resultaten zeker een reële kans (en vergt dat voor Nederland geen verdere aanpassingen meer). Voor o.a. NORA (Nederlandse overheidsreferentiearchitectuur) is de noodzaak nog steeds niet erkend van een standaard als (!) infrastructuur voor stelselmatige begripsidentificatie, dwz met identificatie die zowel signatuur als context omvat. Dat hebben bijvoorbeeld ook de achtereenvolgende leden van Forum Standaardisatie (FS) resp. medewerkers van Bureau FS evenmin. Ga zo maar door. Nee, ook zgn academici nog steeds niet.

Er is een ander, omvattender beschouwingsniveau aan de orde. Dat kan inderdaad weleens moeilijk zijn te ... begrijpen. Wie ergens naartoe wil, op de fiets, bijvoorbeeld, concentreert zich op de 'weg' voor zover hij dat van belang acht om daar vlot, veilig e.d. aan te komen en natuurlijk ook zonder andere weggebruikers in gevaar te brengen. Dat is prima. Hij moet dat vooral ook blijven doen, elke keer als hij van de zgn openbare weg gebruik maakt.

De openbare weg is echter aangelegd, wordt bijgehouden. Voor de opzet (zeg ook maar even: het ontwerp) is het perspectief van – belang bij – een enkele fietsrit uiteraard, hmm, onvoldoende. Het wegennet inclusief verkeersregels enzovoort moet berekend zijn op variëteit van verkeersbehoeften tot en met variëteit van daadwerkelijke verkeersbewegingen voor optimale beheersing van verloop ervan opdat voor- en nadelen van zulke infrastructuur redelijk evenwichtig over verkeersdeelnemers verdeeld raken.

Met digitalisering zijn mogelijkheden voor infrastructuur voor informatieverkeer nog eens – ditmaal zéér – sterk toegenomen (en daarmee tevens risico's voor deelnemers aan zulk verkeer). Tja, het vergt voor elk medium tijd om de eventuele noodzaak te beseffen van erkenning als infrastructuur. Dat is met digitalisering allang gaande, maar gebeurt daarvoor vanaf precies de verkeerde kant, te weten standaardisatie van zoiets als maakmiddelen. Dat komt zgn ict-ers goed uit, en bestuurders hebben geen benul. Verschillen tussen, zeg maar, technische (hulp)middelen doen er echter niet of nauwelijks toe. Ervan uitgaande – of is dat onrealistisch? – dat bestuurders de noodzaak van coördinatie erkennen en dus aan verbetering willen meewerken en omdat begripsmatige afstemming daarvoor voorrang verdient, en moeten juist zij die voorrang eraan geven. Zie verder [Korte boodschap over semantische interoperabiliteit](#) (2010).

PS

Al dan niet met vermelding van NORA heb ik eerder geschreven over m.i. averechtse opvattingen over de r van referentie (en in één moeite door over de n van Nederlandse, de o van overheid en de a van architectuur :-). Zie daarvoor o.a. [Anti-referentiearchitectuur](#) (2005), [Voor 'onthapering' is civiele informatiekunde onontkoombaar](#) (in: **Automatisering Gids**, 7 april 2006, # 14), [Macht maakt](#)

[onmacht vanuit luchtkastelen](#) (in: **Automatisering Gids**, 7 juli 2006, # 27), [Open standaarden zijn infrastructureel](#) (in: **Automatisering Gids**, 15 december 2006, # 50), [Referentiepunt burger](#) (2007), [Kandidaatbijdrage aan strategiekatern](#) (2009), [De remedie van het algemeen belang](#) (met de titel **Algemeen Belang** in: **Digitaal Bestuur**, 14 juli 2009) en [Digitale architectuur door-de-schalen-heen](#) (2010).

98.74

Als persoonlijke omstandigheden het u beletten mij antwoord te geven, heb ik er uiteraard het volste begrip voor. Hierbij laat ik u echter graag weten uw antwoord op mijn vraag [over eventuele publicatie in het tijdschrift **Bestuurskunde**], zie **[aantekening 98.38]** voor afschrift van het emailbericht waarin ik 'm stel, zéér op prijs te stellen. Als inhoudelijke reactie er nog niet in zit, kunt u wellicht alvast aangeven wanneer u eraan toekomt?

Zoals u ziet, heb ik afschrift gestuurd aan professor Van Twist (Erasmus Universiteit). Als specialisme heeft hij o.a. financieel beheer in het openbaar bestuur. Eerder heb ik hem gewezen[, zie **aantekening 98.28** voor afschrift van het emailbericht waarmee ik dat deed,] op de methode ter verruiming van zgn intracomptabel bereik met voordelen voor zowel beheersmatige samenhang als kostenbesparing van dien. Ik ga ervan uit dat hij u het belang van dergelijke verbeteringen zelfs graag bevestigt.

98.75

Ik schreef mijn eerste bericht aan de redactiesecretaris van het tijdschrift **Bestuurskunde** op (zondag) 1 juni 2025. Per omgaande kreeg ik de mededeling: "Thanks for your message. I am out of office until Monday and will get back to you asap." Met maandag moet toen 2 juni zijn bedoeld.

En zo spoedig mogelijk? Het is nu (zaterdag) 21 juni 2025. Op mijn tweede bericht aan haar kreeg ik per omgaande de mededeling: "Thanks for your message. I am out of office until July 14 and will get back to you asap."

Vaart zit er zo niet in.

98.76

[... U]w antwoord, waarvoor op mijn beurt hartelijk dank, vat ik op als een uitnodiging in de vorm van een wedervraag. Voor mijn antwoord ga ik aan de slag voor een concepttekst.

Dat u mij nav mijn vraagbericht een "passie voor boekhouden" toeschrijft, laat zich uiteraard op allerlei manieren duiden. :-) Ach, hoe kan iemand toch zo gek zijn? Ik houd het voorlopig maar op een compliment.

Tja, (ook) het belang van boekhouden is uiteraard betrekkelijk. Dat betreft immers een middel voor financieel beheer dat op zijn beurt een middel voor bestuur is en dat dient als openbaar bestuur dan weer deelnemers aan maatschappelijk verkeer. Er is dus zoiets als een doel-middel keten met meerdere schakels aan de orde. In de zin van een keten geldt de noodzaak van zoiets als doorlopende structuur. Hoe langer zo'n keten, des te groter is inderdaad het risico van vertekening of zelfs afbreking. Maar één van de voorwaarden voor verantwoorde, beheersbare e.d. omgang van (openbaar) bestuur met (maatschappelijke) opgaven is en blijft, dat de structuur van zulke bemoeienis voldoende passend uitgedrukt moet zijn in de opzet van de boekhouding. Een stuurmiddel moet relevant zicht op stuurdoel bieden. Eh, dat kan m.i. beter.

Wie daarentegen geen belangstelling heeft voor kwaliteitsverbetering van financieel

beheer en zo door van openbaar bestuur, heeft dat misschien nog wel voor kostenbesparing.

Als “doelstelling van [mijn] artikel” beschouw ik vooralsnog om bestuurders erop te wijzen dat boekhouden beslist niet l0s mag staan van hun kijk enzovoort op bestuur, maar dat zij hun kijk zeker 00k als hoofdstructuur van boekhouding moeten laten gelden. Hoe dat kan, heel praktisch 0n zonder hoge kosten, verklaar ik ook. Of ik me hieraan houd, wordt allereerst mijzelf door het schrijven van een concepttekst overigens pas duidelijk. :-) Wordt hoe dan ook vervolgd.

98.77

Enthousiast is anders, maar met “niet afwijzend” doe ik het dan maar. Tips zijn zeer welkom!

98.78

Ditmaal kreeg ik antwoord, zelfs per omgaande, van mevrouw Keulemans (in haar hoedanigheid van redactiesecretaris van het tijdschrift **Bestuurskunde**). Graag ontvangt zij de concepttekst voor een bijdrage over het onderwerp dat ik heb voorgesteld (en waarover ik u eerder apart een emailbericht stuurde; zie allereerst daarvan onderstaand afschrift).

Hierbij is mijn vraag aan u of u erin ge0nteresseerd bent co-auteur ervan te zijn. Ik zie uw antwoord graag tegemoet.

98.79

Of, in dit geval, Van Twist mijn emailberichten aan hem zelfs maar leest of niet, weet ik niet. Vooruit, nog 00n keer proberen. In elk geval heb ik mijn pogingen gedocumenteerd. Iedereen kan ze in afschrift als evenzovele aantekeningen nalezen. Haha, of iemand die leest, weet ik evenmin.

98.80

Ik ben erg onder de indruk, sterker nog, zeer vereerd, dank je wel voor meteen maar drie emailberichten! Ik reageer hier op allemaal in 00n keer.

1. De aanduiding informatieplanologie opperde ik als voorstel voor – een onderdeel van – een werktitel van een publicatie door (B)FS. Twee vliegen in 00n klap, dacht ik. Kan je zoon voor zijn a.s. studie wellicht aan meedoen, en zo een oogje op z'n vader houden. :-)

2. Als dat je echter doet denken aan pogingen ter institutionalisering van wat dan ict-architect, digitale architect e.d. heet, grrr, :-) begrijp je ook van dat voorstel van mij nog niets. Waar bemoeien die mensen zich mee? Ze hebben bestuurlijke functies gehad, zijn abusievelijk gaan geloven dat informatiekunde onder bestuurskunde valt. Daar hebben zij echter ge00n verstand van (en van bestuurskunde blijkbaar evenmin). Intussen ori0nteren zgn architecten zich naar digitaliseringsmiddelen ipv naar afstemming van doelen van deelnemers aan informatieverkeer. En hoewel de mensen die jij noemt zelfs nog minder verstand hebben van die, zeg maar, technische kant, werpen zij zich op als leiders om zulke vermeende architecten onder valse noemer te organiseren.

Of je me met vermelding van zulke averechtse institutionalisering e.d. “op de kast [...] krijgt[t]”? Ja en nee.

Ja, het werk dat informatiekundig ontwerp(en) vergt, blijft door opdrachtgevers maar overgelaten aan ict-ers die ten onrechte uitgaan van digitale techniek, ook nog eens beperkt tot techniek(en) die zij menen te beheersen, ipv van informatiebehoeften van

mensen die geholpen moeten worden. In het gunstigste geval leidt dat tot alsmaar méér aparte systeempjes. Maar problemen met coördinatie met zelfs maar het minste alweer wat ruimer bereik blijven hopeloos onopgelost, terwijl onbenullige opdrachtgevers onverantwoord geld, véél geld en moeite, véél moeite, blijven verspillen aan voorspelbaar mislukkende pogingen door gretige ict-ers. Nee, want dat is niets nieuws. Ik ben me er sinds 1995 terdege van bewust. In 1978 ben in aan de TH Delft afgestudeerd. Faculteit wiskunde, afstudeerrichting bestuurlijke informatievoorziening, bijzonder hoogleraar B.K. (Bas) Brussaard, destijds als directeur bij het ministerie van Binnenlandse Zaken verantwoordelijk voor het beleid informatievoorziening rijksdienst. Als wetenschappelijk docent was toen J.R. (Jaap) van Rees medewerker van Brussaard aan de TH. Met Van Rees had ik min of meer contact gehouden. Van Rees heeft bij mijn weten 'informatiearchitect' als beroepsaanduiding bedacht en de eerste poging gedaan tot institutionalisering onder die noemer. Wat mij betreft trok hij daarvoor de allang erkende functiescheiding voor de traditionele gebouwde omgeving door. Hij vond dat voor, zoals het toen heette, automatisering van informatievoorziening onvoldoende onderscheid gemaakt werd tussen zgn architect en wie hij volgens die analogie aannemer noemde. Sterker nog, omdat opdrachtgevers dat verschil volgens hem niet beseften, lieten ze aannemers (lees: specialisten voor constructie volgens technische oriëntatie, dwz programmeurs en zo) klakkeloos in één moeite door het werk doen waarvoor ze niet geschikt zijn, te weten over- en afweging van doelen (lees ook: belangen) voor ontwerp van een evenwichtig middel. Omdat hij zichzelf niet zo'n schrijver vond, overigens merkwaardig omdat wàt hij eerder geschreven had staat als een huis, vroeg Van Rees mij om er samen over te publiceren. Nou ja, ik schrijf in elk geval met sneller resultaat. Dat heeft inderdaad vlot geleid tot achtereenvolgende publicatie van twee artikelen en een bundel waarin ook die artikelen opgenomen zijn: [Informatiearchitect en systeemaannemer: andere rol, andere methode](#) (in: **Informatie**, jaargang 37, 1995, nr 4), [De rol van de informatiearchitect](#) (in: **Informatie Management**, 1995, nr 4) en [De informatie-architect](#) (Kluwer Bedrijfswetenschappen, 1995). Dat heeft niets geholpen. Integendeel, de toe-eigening van de aanduiding architect door niet-architecten nam een grote vlucht. Zo kaapte Daan Rijsenbrij de insteek zonder 'm te – willen – begrijpen, tja, anders had hij zèlf wel iets verzonnen, en organiseerde het Landelijk ArchitectuurCongres (LAC), enzovoort, enzovoort. Daar wilde Van Rees gerechtelijke stappen tegen zetten, maar die heb ik hem ontraden. Op hol geslagen domheid moet uitrazen. Nee, dat is nog steeds niet gebeurd. De golven worden zelfs alsmaar hoger. De laatste 'heet' kunstmatige intelligentie. Enfin, ik heb mijzelf nooit architect genoemd. Volgens de Wet op de architectentitel is mij dat immers verboden. Afgezien daarvan wil ik vermijden om met die aanduiding voor zowat het tegendeel te worden gehouden, dwz iemand die techniek voorop stelt. In 1995 noemde ik mijzelf allang informatiekundig ontwerper. Dat doe ik nog steeds.

3. De directeur Ictu die in 2004 niets van mijn voorstel voor – zoiets als – een ontwerp bureau wilde weten, was [...]. Met dank dat je me het laat weten, dat latere "verwijt [...]" dat ze niks aan samenhang tussen de programma's deden" was dus terecht. Maar als je er iets aan wilt veranderen dat daadwerkelijk helpt, moet je – willen – begrijpen welke voorwaarden onontbeerlijk voor samenhang zijn. Zolang je daarvoor primair in een technische oriëntatie gelooft en/of heersende bestuurlijke

verhoudingen niet wil verstoren, blijft het dweilen met de kraan open.

Dat “verwijft [aan het] eind [van het] eerste decennium van deze eeuw” was ik in januari 2006 trouwens óók nog vóór met [Visitatie zonder visie, of waarom begrijpen ze, bijna iedereen trouwens, nog helemaal niets van informatieve infrastructuur?](#) Dat heb ik nav **Visitatierapport ICTU** geschreven, hoezo relevant. Mijn kritiek en aanbevelingen zijn helaas onverminderd actueel. Lees het maar. Samenhang, infrastructuur, schaalniveaus, het staat er allemaal.

4. Jij noemt “stakeholders.” Ik heb de indruk dat ook jij ze verwart met besluitvormers en dat elke besluitvormer vrijwel exclusief zichzelf voor belanghebbende houdt. Dat is dan het enige waarover ze het onderling eens zijn, meer hoeft volgens hen ook niet, en dat wordt dan juichend als “consensus” verkondigd. Onder samenwerking verstaan “opvallend [...] veel stakeholders” aldus gezamenlijke besluitvorming over afbakening waarmee elke ‘verantwoordelijke’ bestuurder angstvallig beheerst wat hij zijn belang vindt dienen. Daardoor is ditmaal met de Nederlandse Digitaliseringsstrategie (NDS) de, in jouw woorden, “scope [...] zo beperkt gebleven [ter ver]krijg[ing van] consensus [onder] (de grote) overheidsstakeholders.” Ze zèggen dat ze het met elkaar eens – willen – zijn, maar waarover? Nee, zo kan het uiteraard nooit iets met infrastructuur worden.

De belangen die voor infrastructuur met voorrang moeten tellen, zijn natuurlijk die van burgers. Bestuursorganen zijn intermediair met bijhorend hoogstens afgeleide belangen.

Ja, maar als bestuurders niet mee willen doen, draagvlak en zo, gebeurt er helemaal niets. Niets doen vind ik beter dan verkeerd – blijven – doen. Op z’n minst raakt daardoor verdere verspilling van tijd en geld vermeden.

5. Afgelopen woensdag had ik een gesprek met [de] programmamanager NORA. Ik ken hem van lang geleden, verzocht hem om een gesprek en hij stemde toe. Hij nam er de tijd voor. Zo kon ik ontdekken dat hij, zeg maar, persoonlijk zeker in aanzet treffend ... begrip heeft van begripsmatige variëteit. Daar is ‘in’ NORA onder de algemenere noemer van “gegevens” en vervolgens als grondslag voor het Nationaal semantische Vlak (NSV) echter niets van terug te vinden. En op mijn suggesties ervoor leek hij niet te willen ingaan.

Ik meen ook wel te begrijpen waarom hij ze niet ... begrijpt. Daarvoor moet je een wat ingewikkelder uitgangspunt kiezen. Nu heerst het beperkte idee, als ik een vergelijking mag maken, dat iedereen ergens moet wonen en daarom zelf een ‘eigen’ woning moet bouwen. Maar mensen zijn méér dan bewoners. Ze gaan ook met elkaar om, waarvoor ze zich moeten kunnen verplaatsen. Er bestaat daarom tevens een verkeersopgave. Een verkeersstelsel is echter niet nòg een huis, eventueel wat groter. Het gaat om iets kwalitatief anders.

Wat laat zich dan onder NORA verstaan? Voor zover je de informatievoorziening van een overheidsorganisatie resp. onderdeel ervan kunt vergelijken met een enkel huis, zou NORA een ontwerp ervan als een sjabloon kunnen bieden, vooruit, een referentiearchitectuur. Verplichte naleving is uiteraard onrealistisch, zelfs ongewenst. Daarvoor is de ... variëteit van informatieverkeer waaraan ambtenaren deelnemen te groot (en op de reële schaal voor infrastructuur, dwz de gehele samenleving, geldt dat uiteraard nog sterker). Wijselijk ontbreekt een voor elke overheidsorganisatie geldig bedoeld sjabloon daarom in NORA.

Maar het idee dat er, gelet op de schaal, tevens (!) een verkeersstelsel aan de orde

is, ontbreekt voor NORA eveneens. Wat welwillend zou kunnen worden opgevat als aanzet ervoor, gaat mank aan huiselijk perspectief. Zo gaat het voor “gegevens” onverminderd om uniformering van begripsinhoud (hoewel [de programmamanager NORA] dat ‘zelf’ terecht anders ziet). Maar verkeer vergt ook en vooral erkenning enzovoort van inhoudelijke ... verschillen. Daarom moeten ‘we’ ons voor het ontwerp van een verkeersstelsel als infrastructuur juist nadrukkelijk onthouden van inhoudelijke bemoeienis met begrippen. Het is géén huis! Wat een verkeersstelsel daarentegen moet bieden is een vorm voor willekeurige – verschillen van en samenhang tussen – begrippen.

En wie zijn ‘we’ dan? Het is een prima idee om daarvoor een, eh, onpartijdige, neutrale voorziening te treffen. Maar als die vooral inventariseert wat ... partijen opperen, resulteert slechts een opsomming van huiselijk bruikbare theorieën en praktijken. Dat is precies wat NORA omvat. Er moet onpartijdig echter in een stelselontwerp worden voorzien, nou ja, in een voorstel ervoor. Daarmee moeten proeven ondernomen worden, inderdaad, waaraan partijen deelnemen, enzovoort. Dat gebeurt helaas niet.

Wie denkt dat het met begrippen meteen om vastlegging van hun betekenis moet gaan, mist dat er voor een verkeersstelsel van een levensvatbare samenleving een voorwaarde aan vooraf gaat. Nogmaals, die betreft de mogelijkheid om willekeurige – verschillende – begrippen eenduidig te veronderstellen en ze netzo willekeurig van eenduidige samenhang te voorzien. Dat inzicht is nog niet doorgedrongen tot opstellers van en bijdragers aan NORA en NSV als onderdeel ervan. Dat kan ook niet, zolang ze daarvoor slechts aan hun eigen ‘huis’ – moeten – denken. Als jij denkt dat “NORA momenteel een grote slag [maakt],” vergis jij je dus dat die slag op die manier ooit raak kan zijn. Want voor het zgn huiselijk schaalniveau is inhoudelijke uniformering een gevaarlijke illusie, terwijl voor het strikt vormelijke stelselniveau zelfs van inhoud geabstraheerd moet zijn en blijven. Je laat weten dat “BFS [...] input geleverd [heeft] op nieuwe definities van begrippen, waar nodig.” Allemaal verspilde moeite.

Hetzelfde, want zeer nauw verwant, speelt standaardisatie parten. Het zijn toch vooral, overdrachtelijk gesproken, huiseigenaren die ‘iets’ bij Forum Standaardisatie aanmelden, opdat andere eigenaren er hun respectievelijke huizen eveneens mee uitrusten. Maar zulke ‘standaarden’ zijn dáárom irrelevant tot zelfs ongeschikt voor het verkeersstelsel.

Tot zover mijn reactie(s). Ik heb me wederom niet alleen maar diplomatiek uitgedrukt. :-) Ik hoop, en verwacht, dat je mijn pogingen ter verduidelijking blijft waarderen. Wanneer dringt het besef tot bestuurders door dat ook voor digitalisering verschillende zgn schaalniveaus tellen? Iedereen snapt toch dat, bijvoorbeeld, de Wegenverkeerswet geen gedetailleerd ontwerp voor fietsen, auto’s, noem maar op ‘inhoudt,’ maar wél voorwaarden waaraan voertuigen moeten voldoen?

Als je de FS-lijsten doorloopt, blijkt het om huiselijke ipv verkeersmatige standaarden te gaan. Er is uiteraard niets mis met huiselijk bruikbare standaarden. Maar stelselmatig zijn ‘we’ er dus nog steeds niets mee opgeschoten. Willen bestuurders eigenlijk wel een stelsel, of doen ze maar alsof?

98.81

Intussen heb ik herlezing van **Politicus zonder partij** (in: **Verzameld werk**, deel 3, G.A. van Oorschot, 1949, pp. 5-190) oorspronkelijk 1934) voltooid. Ik beken meteen

dat ik geen idee meer had van de inhoud. Ik heb er weliswaar, zoals je weet, wat over beweerd, maar daarvoor ging ik blijkbaar nog uitsluitend op de titel af. Zo van, Menno ter Braak schrijft over politiek, maar anders.

Wat dat kennelijke vergeten betreft, nota bene Ter Braak deelt mee, dat

[i]k [...] mij er lange tijd over verwonderd [heb], dat ik, terwijl ik Nietzsche las, zo weinig van zijn “betoog” en “argumenten” onthield.[p. 93]

Met **Politicus zonder partij** legt Ter Braak zoiets als een beginselverklaring af, dat dan weer wèl, waarom dat ook voor zijn werk niet als moeilijkheid mag worden opgevat, maar zoiets als de aard ervan betreft. Dat beseftte hij eerder niet. Hij dacht toen nog, dat alles tot omvattend enkelvoud herleidbaar moest zijn. En daar moest dus het zoeken naar zijn. Nee, (een) god vond hij er niet meer in aanmerking voor komen. Wat dan wèl? Hij kon het niet vinden. Hij ervaaarde verwarring, noemde het “chaos.”

Opgelucht doet hij er met **Politicus zonder partij** verslag van verlost te zijn geraakt van het idee van, zeg maar, het absolute. Hij is tot relativisme bekeerd. Dus, aan alles ligt niet onveranderlijk hetzelfde ten grondslag, maar is voortdurend, eh, zèlf anders. Wie in het absolute gelooft, bezorgt zich daarmee de indruk van chaos. Maar alles is ‘nu eenmaal’ wat het is. Daarmee begint alles, en houdt er ook op. Dat is dus géén chaos. Ter Braak noemt dat, wat ik dan overigens weer verwarrend vind, “oppervlakkig.”

Voor zover er orde in zulke wisselvallige oppervlakkigheid aanwijsbaar lijkt, zo stelt Ter Braak, komt dat doordat hij zijn belang nastreeft. Dat belang wisselt echter. Wat hij volgens het ene belang schrijft, hoeft niet te stroken met waartoe een ander belang hem aanzette om te schrijven. Hij verklaart zich tot schrijver zonder vast thema, een prediker zonder absolute geloofsopenbaring, enzovoort.

Ik noem dat subjectief situationisme.

De betekenis die ook Ter Braak is gaan toekennen aan belang als zowel persoonlijk als wisselend herkent hij

toen ik, na dit boek te hebben voltooid, het werk van Max Stirner, **Der Einzige und sein Eigentum**, toevallig in handen nam [dat] ik [dus] voor het schrijven van **Politicus zonder partij** niet kende[. p. 9]

Op mijn beurt heb ik genoemd boek van Stirner gelezen vóórdat ik mij in 2020, Covid en zo, zette aan Ter Braaks werk, en dan vooral zijn essays. Terwijl ter Braak m.i. zich vooral als schrijvende denker herpositioneert, mikt Stirner met zijn boek wel degelijk op politiek. Klopt, volgens zijn opvatting van belang doet hij dat ... zonder partij. Voor mijn oordeel, zie verder [Herpositionering van staat tot Stirneriaanse infrastructuurvereniging](#) (2015).

En Ter Braak heeft er zeker begrip voor dat ik ook na herlezing veel van wat hij schrijft zeker in detail alweer vergeten ben.

Ook volgens mij is Ter Braak iemand die het voor zijn, tja, absolute levensbehoefte houdt om altijd en overal ergens wel iets over te moeten kunnen vinden en zich dienovereenkomstig te uiten. Simon Vestdijk, opgeleid tot arts en zelf (on)geregeld lijdend aan neerslachtigheid, stelt in **Gestalten tegenover mij** (Bert Bakker/Daamen, 1962), dat

Ter Braak[, o]ndanks de soepele intelligentie, waarmee hij zichzelf leidde en voortdurend corrigeerde, [...] ongetwijfeld een neuroticus [was], en zijn onderhevig zijn aan depressies op momenten van hoogspanning heeft hem ten slotte ook het

leven gekost. Zijn suicide mag niet aan een opwelling worden toegeschreven. [...] Dit was een beginselkwestie bij hem.[p. 70]

Want Veldijk weet dat Ter Braak

[j]uist in dit relativisme, dat men in de sfeer van het filosofische denken met de naam Nietzsche kan aanduiden, en waarin ik mij sterk met hem [...] verbonden voelde, was het dat hij geheel zichzelf kon zijn, een meester, die van niemand meer iets te leren had.[p. 67]

Nogmaals, met **Politicus zonder partij** geeft Ter Braak een, achteraf pas overduidelijke, beginselverklaring.

98.82

Heb je desondanks :-) binnenkort tijd om je door Martijn Houtman de uitgebreide proefopstelling voor stelselmatige autorisatie te laten tonen, daarbij voorzien van zijn antwoorden op jouw vragen die je er dan stellig over gaat hebben?

De proefopstelling is overigens meteen operationeel bruikbaar, dus geschikt voor autorisatie van voorzieningen die via de zgn informatieronde geordend zijn. Van vervanging merken gebruikers van de informatieronde niets, omdat de tot dusver enkele, zeg maar, autorisatiesleutel ongewijzigd geldig blijft. Uitbreiding betreft vooral meervoud van zulke sleutels. Vooralsnog als zodanig expliciet toegevoegd in de proefopstelling is situationele hoedanigheid (en desgewenst dus eveneens beschikbaar voor operationeel autorisatiebeheer).

Mijn aanbeveling is om deze proefopstelling in elk geval óók te benutten voor verdere verkenning van werkelijke behoeften aan autorisatie. Allerlei opties zijn er aanschouwelijk mee te krijgen. Dat helpt overwegingen over behoeften redelijker te maken. Met belanghebbenden – en wie zijn dat? – is overleg geboden om allerlei vragen beantwoord te krijgen. Relevante vragen betreffen met voorrang het doel, nota bene – nog – niet het eventuele middel. Dus, bijvoorbeeld, wie komen als gebruikers in aanmerking? Wat is dan het reële bereik waarover – regie over – autorisatiebeheer zich moet uitstrekken? Moet er voorzien zijn in nog weer ruimere ‘aansluiting’? Welke, algemeen uitgedrukt, verschijnselen moeten als autorisatiesleutel – kunnen – gelden?

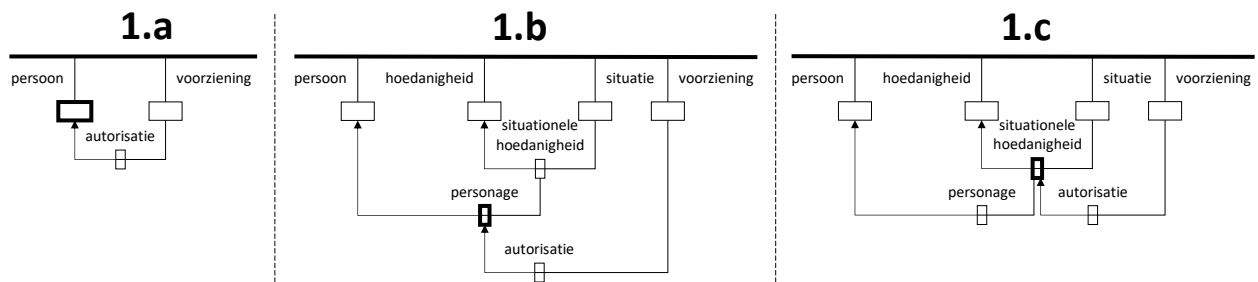
Dankzij de uitgebreide proefopstelling kan daarover in praktische termen worden gesproken, en kunnen er netzo reële, want reeds beproefde, afspraken over worden gemaakt. Dat geeft verandering richting (en vermijdt verspilling).

Ter oriëntatie heb ik hier een kenschets opgenomen van mogelijkheden van autorisatiebeheer waarop de uitgebreide proefopstelling berekend is. Ik heb autorisatiesleutel als begrip genoemd. Voor kleinschalige informatiesystemen geldt van oudsher slechts – de persoon van – de gebruiker als zodanig (figuur 1.a). Die ene autorisatiesleutel is voor de huidige autorisatie voor de informatiesleutel gehandhaafd, met een persoon als gebruiker bekend door Active Directory (eveneens figuur 1.a).

De vorige proefopstelling hield het op één autorisatiesleutel, maar een andere. Dat was personage (volgens aanduidingen ontleend aan vergelijking met toneel). En een personage is een persoon ‘in’ een situationele hoedanigheid. Autorisatie betreft dan het toewijzen van voorzieningen aan personages (figuur 1.b).

Verkenning volgens die vorige proefopstelling leverde het idee van getrapte autorisatie op. Voorzieningen worden – algemener geldig – aan situationele hoedanigheden toegewezen. Door toewijzing van een situationele hoedanigheid aan een persoon, maw het instellen van een personage, zijn – ook – die persoon als dat

personage bevoegd tot gebruik van de voorzieningen die aan de dienovereenkomstige situationele hoedanigheid zijn toegewezen (figuur 1.c).

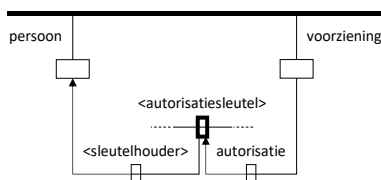
figuur 1

Wat achtereenvolgens als de ene autorisatiesleutel telt, is in de deelfiguren van figuur 1 telkens het knooppunt dat dikker omlijnd is.

Nav figuur 1.c als ontwerp voor een volgende proefopstelling kwam Martijn met het idee dat een willekeurig knooppunt eventueel als autorisatiesleutel kan dienen. En dan niet het ene òf het andere knooppunt, maar desgewenst zowel het ene als het andere, enzovoort.

Ik was natuurlijk benieuwd hoe hij op dat idee gekomen was. Luiheid. :-) Hij zag de moeite aankomen die overgang van opzet volgens 1.a naar opzet volgens 1.c vergt. Door 1.a als optie te handhaven volgens een algemenere opzet, hoeft er voor overgang niets extra's meer te gebeuren. En waarom dan niet meteen maar de algemeenst denkbare opzet?

Een willekeurig verschijnsel annex knooppunt moet als autorisatiesleutel uiteraard nog steeds voor een persoon gelden. Dat lukt door een persoon tot sleutelhouder van een autorisatiesleutel te verklaren, zie figuur 2.

figuur 2

Er is tevens in de traditionele opzet van autorisatiebeheer voorzien door een persoon, eh, zèlf eveneens als een autorisatiesleutel te beschouwen, waarvan z/hij vervolgens uiteraard ook als sleutelhouder geldt. Intelligentie luiheid loont! De uitgebreide proefopstelling dekt dus de opzet van figuur 1.a èn de opzet van figuur 1.c. Wil je tòch ook nog de opzet van figuur 1.b er bij, prima. Enzovoort, zeg het maar.

Het klinkt paradoxaal, maar wat onder de noemer van autorisatie zorgvuldige aandacht vergt is ... anonimiteit. Ik geef alvast een aanzet voor verkenning met discussie.

Er is ook daarvoor zoiets als een overgeleverde praktijk. Die komt neer op toevoeging van een persoon/gebruiker, zeg maar meneer of mevrouw Anoniem. Overeenkomstig figuur 1.a geldt z/hij als autorisatiesleutel, waaraan dus voorzieningen kunnen zijn toegewezen. En dan krijgt elke verschillende, hmm, normale persoon als gebruiker diezelfde meneer/mevrouw Anoniem als metgezel aangewezen. Waartoe de anonieme metgezel als gebruiker bevoegd is verklaard, is

de, zeg maar, èchte gebruiker dat óók, maar dan – verder – niet geïdentificeerd. Maar het kan ook anders. Zuiverder? Als een willekeurig verschijnsel/knooppunt – ook – een autorisatiesleutel kan zijn, komt een voorziening ... zèlf er natuurlijk ook voor in aanmerking. Huh?! Dan, overeenkomstig persoon, een voorziening die zijn 'eigen' autorisatiesleutel ... is, moet er voorts sleutelhouder van zijn. Zo'n voorziening geldt dan voor iederéén beschikbaar. De ònechte meneer/mevrouw Anoniem kan wegblijven.

Bij nader inzien lijkt een passender naam voor zo'n ònecht persoon zoiets als A. Beschikbaar, met A voor Algemeen. Opgevat als metgezel is dus de èchte persoon bekend die er een metgezel aan heeft. Hoe anoniem is dat echter? Met zoiets als zelfautorisatie van een voorziening kan anonimiteit van de gebruikers inderdaad wèl – beter – gewaarborgd zijn. Maar er zijn natuurlijk voorzieningen die zowel algemeen beschikbaar zijn als waarvan identificatie van de gebruiker voor gebruik een optie resp. verplicht is.

Hoe dan ook dient zich zo een algemene(re) kijk op autorisatie(beheer) aan. Wat begrijpelijkheid bevordert, borgt beheersbaarheid. Met autorisatie gaat het om (een) soort(en) koppeling tussen voorziening en persoon. Het slot zit 'op' altijd de voorziening. Wie 'heeft' – een exemplaar van – de bijbehorende sleutel? Er zijn in die termen van slot en sleutel qua opzet blijkbaar twee uitersten. Enerzijds is de sleutel apàrt aan de persoon toegekend, anderzijds aan de voorziening (en met de sleutel als het ware 'in' het slot is zo'n voorziening altijd open, maw algemeen beschikbaar). En een opzet 'ertussen' vergt nu eenmaal èxtra begrip(pen) annex knooppunt(en) waarlangs – het slot op – de voorziening bereikbaar is en dienovereenkomstige verbijzondering(en) van persoon (zoals figuur 2 geabstraheerd laat zien). Zulk algemeen begrip van autorisatie(beheer) leidt – pas – tot een flexibel middel ervoor. En dankzij zgn variabilisering zijn maak- en onderhoudskosten 'uiterst' gering.

Wat verdient – verdienen? – de voorkeur? Nogmaals, graag hebben we over en nav de uitgebreide proefopstelling spoedig een gesprek met jou.

98.83

Als vervolg op onze eerdere correspondentie stuur ik u bijgevoegd met de titel **Ach, het is maar geld: financieel beheer voor bestuurders, naar stelselmatige opzet** in concept de tekst voor eventuele publicatie in het tijdschrift **Bestuurskunde**. Ik heb voor voetnoten gekozen, omdat ik hier en daar wat méér kwijt wil maar waarmee ik, wat ik, eh, beperkt tot financieel overheidsbeheer als voornaamste presenteerlijn beschouw, niet wil verstoren. Ook opzettelijk is de wisseling van, zeg maar, stijlfiguur; in het laatste gedeelte spreek ik bestuurders direct aan. Ik verneem graag wat u ervan vindt. Gelet op uw mededeling over persoonlijke omstandigheden wacht ik reactie uiteraard geduldig af.

98.84

Een tekst(je) schrijven is 'betrekkelijk' gemakkelijk. Zonder relaties gepubliceerd krijgen echter onmogelijk. Nog tips?

98.85

Waar een woord(je) nog ontbreekt, biedt een programma voor spellingcontrole geen soelaas. :-) Zulke schrijffouten lijk ik er weliswaar helaas nooit helemaal uit te krijgen, maar enkele heb ik nog wel gevonden. Aub zie bijlage voor verbeterde tekst.

98.86

Dank je wel voor afschrift van commentaar door de, zeg maar, aanvraagbeoordelaar. Dat klinkt alsof ‘ze,’ gelet op het verhoudingsgewijs stellig geringe subsidiebedrag, het de moeite voor uitgebreidere argumentatie ter afwijzing niet waard vonden. Maar de allerlaatste toekenning is het wel, zo luidt die boodschap onmiskenbaar. Het is dus vooral knap hoever ‘we’ ermee gekomen zijn, :-) met nogmaals hartelijk dank voor jullie onmisbare hulp.

Ook bedankt voor verwijzing naar **Notitie over programmatuur in de WBSO** (juli 2020). Daarin pleiten J.F. Groote en M.I.A. Stoelinga m.i. terecht voor een ruimere opvatting van programmatuur dan RVO voor WBSO laat gelden. Inderdaad, het is zelfs zo dat kennelijke misvattingen over programmatuur “innovatie belemmeren,” zoals de auteurs van de notitie ongezouten concluderen. Averechts gaat er zelfs “een stimulans [van uit] op het ontwikkelen van meer programmatuur, waardoor de kosten door legacy, gebrek aan documentatie en de ontwikkeling van foutvolle programma’s oplopen en zelfs tot economische schade kunnen leiden.”[p. 5] Noem het overigens, óók ruimer beschouwd, maatschappelijke schade. Tja, die notitie heeft blijkbaar niet tot aanpassing van toekenningscriteria geleid.

Groote en Stoelinga wijzen kortweg op zes “trends in programmatuurontwikkeling.” Wat ze daarmee naar mijn – eerste – indruk weliswaar aanwijzen, maar nog onvoldoende expliciteren, is dat, zeg maar, data en programmatuur alsmaar betrekkelijker moeten worden ... opgevat. Strikt onderscheid ertussen werkt, zeker op alsmaar ruimere schaal, contraproductief. Vergaand relativisme is wél precies wat vernieuwend is aan – de combinatie van – Metapatroon en KnitbITs is. Dat laat zich verduidelijken mede nav de “trends” zoals Groote en Stoelinga ze vermelden en verklaren. Dat kost me echter wat meer tijd. Dus, wordt vervolgd.

Oh ja, het lijkt mij dat minstens de hoogleraren Groote en Stoelinga op z’n minst wat meer deskundig dan menigeen zijn wat “programmatuur in de WBSO” betreft. Daar zou je daarom nog weleens contact mee kunnen opnemen. Waarom ik dat niet doe? Ik krijg nooit reactie. Aan aanlevering van argumenten onttrek ik me zeker niet. :-)